

IO. AMOS COMENII,
ECCL. FF. BOH. EPISCOPI.

DE

R E R V M
HVMANARVM
EMENDATIONE
CONSULTATIO
CATHOLICA,

AD GENVS HVMANVM

Ante alios vero

AD ERUDITOS, RELIGIOSOS, POTENTES,
EVROPAE.

HALAE, Typis & impensis Orphanotrophii. 1702.

Ierem. XLIX. v. 7.

Numquid non vltra est sapientia in Themam!
Periit CONSILIVM a filiis? inutilis facta
est sapientia eorum?

Proverb. XV. v. 23.

Dissipantur cogitationes, vbi non est CON-
SILIVM: vbi vero plures sunt CONSI-
LIARII, confirmantur.

Job. XXXIV. v. 2. 4.

Audite sapientes verba mea, & eruditia oscu-
lante me. IVDICIVM eligamus nobis, &
inter nos videamus quid sit melius.

LECTORI AMICO.

Fet huius scripti auctor est IO. AMOS COMENIVS. Hic vir qualis quantusq; fuerit, paucis tibi, L.B. praestendere consultum esset; sed, cum vitam eius vir eruditus propediem edet descriptam, poteris inde petere, quae scitu & necessaria & salutaria sunt. Hoc tamen te nolo ignorare, quod Morauus fuerit, & varia per vitam munera, cum ecclesiastica tum scholastica, gesserit, ad quae natus etiam videbatur. Etenim ipsis animi dotibus praeditus fuit, quibus instructi esse debent eiusmodi muneribus praeficiendi, dexteritate scilicet ad docendum, & pietate, coniuncta cum pari prudentia. Dexteritatis documenta praesto sunt clarissima. Habemus *Opera eius Didactica*, quae Amstelodami 1657. in fol. excusa sunt. Si per institutum nobis liceret, ire per scripta singula, quae hoc volumine continentur, & cuiusvis exscribere argumentum, quam pie, clare, perspicue & distincte omnia praeceperit, pateret. Hoc enim sibi propositum, * ut inuestigaret & inueniret modum, quo docentes minus docerent, discentes rero plus discerent; scolae minus haberebent strepitus, naufragia, vani laboris; plus autem otii, deliciarum, solidique profectus: res publica Christiana minus tenebrarum, confusionis, dissidiorum; plus lucis, ordinis & tranquillitatis. Ad quae ut & reliqui, qui de studiorum ratione commentaturi sunt, respiciant semper, optandum est. Ad alteram virtutem, quae pietas est, quod attinet, eo minus dubitare de ea possumus, quo magis illi deditus fuit, & inculcauit aliorum animis. Ipsa pietatis pracepta & subsidia, quae P. I. opp. did. c. 24. suppetunt, si considero, nullis amplius rationibus indigere videtur nostra sententia. Fac vero, haec, quae attulimus, testimonia deesse, quid iudicabis, si in medium protulero eiusdem *Opus*, quod vocat *Pansophicum*? convocauit ibi omnis ordinis & loci viros, quotquot in Europa habitant, & confilia illis subministrat, quomodo delectus studiorum consiliator institui, & in primis pietas sanctique mores fructibus ad imitationem peruenire possint. Intelligebat enim vir prudens, & rerum diuinarum humanarumque usu peritus, quam prolapsae res essent.

(a) 2

Christi-

* *Op. did. P. I. f. 6.*

Christianorum, quam longe non Romana tantum Ecclesia ab apostolorum institutis & disciplina descivisset; sed etiam, quam procul illi abessent a verae Ecclesiae imagine, qui & doctrinae & morum emendationem suscepisse videbantur. Itaque omnia eius consilia & labores eo ibant, vt rebus Christianorum subueniret laborantibus. Nunquam autem antea opus, cuius mentionem fecimus, diuulgatum fuit. Ignotum quidem eruditis non erat, extare Comenii consultationes de vniuersali rerum humanarum emendatione, & magnopere eas vel videre vel legere desiderabant; sed quam paucis contigit? Nos ipsi, quibus eadem est voluntas, vt publicae saluti prosimus, diu in operis desiderio fuimus. Tandem singulari Dei prouidentia factum est, vt ea omnia in manus nostras peruenirent, quae ad opus pansophicum pertinent. Consultissimus enim vir, & Come-
nio amicissimus, IVSTVS DOCEMVS, pro singulari sua erga nos benevolentia, cum ante duos annos apud nos esset, nobis reliquit, vt in vulgus edi ea curaremus. Itaque & multis gratum, & plerisque fructuosum existimauimus, nunc ea, quae permulti aude experientarunt, publicare. Ideo autem hanc PANEGERSIAM historiae fratrum Bohemorum adiunximus, quia vtriusque libelli argumenta non multum inter se dissidere videntur. Quodsi videbimus, PANEGERSIAM tuo desiderio satisfecisse, reliqua in posterum vtentidem edantur, diligenter curabimus. Vale,
& his interea bene vtere.

EVROPAE LVMINA, VIRI DOCTI, PII, EMINENTES, *Saluete!*

Ex fuit Athenis, in Areopago, *ἀρεοποτοι μίσχαι πάθει*. Vos mihi magnae Atheneae, Vos magnus Areopagus estis, Viri magni! legem tamen istam non audio. Primum, quia res momenti maioris vobis offertur, ac vlla vñquam Areopago fuit; non praemonu-
isse id, culpae fuerit. Deinde quia ple-
rosque occupationibus sic distractos
video, vt nisi singulare aliqua ratione excitati, audituri non si-
tis: non audituris vero talia dici, non conuenit. Tandem
aduersus praeiudicia mihi, & causae, non scuto solum;
sed muro aheneo, iamnunc cum primum prodeo, opus esse
sentio: hoc igitur me, pace vestra, praemuniam.

2. Quid aggrediamur videtis! *de emendatione rerum humanarum consultare catholice*: hoc est, modis ac vñquam ab exordio rerum factum, vniuersalioribus & solemnioribus. Nihil igitur nouum, quantum ad rem; toto genere nouum, quantum ad modum rei. Nempe nunquam adhuc mentes humanas, ab ipso vsque rerum prolapso, tantus inuasit stu-
por, quin mala sua & sentirent, & deplorarent, & aliquam in-
melius mutationem anhelarent, imo & pro viribus moliren-
(a) 3 tur

tur, hominum cordatores, quois aevo, gente, statu. Nunquam ramen hucusque in emendationem corruptelarum omnium conspiratum est ab omnibus: quod iam suadetur, fierique totius mundi bono posse, ostenditur.

Emendatio-
nem rerum
cordatores
hominum mo-
liuntur sem-
per: sed parti-
culariter fere,
ideoque pro-
fectu ex quo.

3. Quantum ad prius: omnium sapientum cogitata, dicta, facta, quae ab ultima antiquitate scriptis ad nos transmissis tanto numero exstant, quotidieque plura emergunt, testimonio sunt. Quorum omnium conatus si a consilio spectentur, laudabiles: si a mediis usurpati, varii; si ab euentu, omnes hucusque votis parum respondentes, iudicari possunt. Mantent enim confusiones mundanae, vti semper; nec loco motae sunt, quantum ad generis humani communitatem, tametsi particulariter multa in multis, DEI beneficio, insigniter emendentur indies; sed & relabantur denuo in chaos.

Vniuersalibus
ego viis, non-
dum tentatis,
tentandum
hoc idem.

4. Tentare igitur, num in commune etiam tam variae, absurdae, exitialesque enormitates efficacius aliquo modo emendari, & tandem tandemque aliquando a genere humano vniuersaliter tolli possint, quid prohibet? Et quid prohibet, nos etiam post alios, aliosque rursum post nos, tentare idem? Res profecto haec tanti est, vt millies aūsis excidere, quam eam non millies tentare, praestet. Praesertim si quid viae nouae, nondum tentatae, ostendat DEVS: qualem esse patebit. Prorsus enim vniuersalis est, ultimos desideriorum humanorum (plus dicam, DEI etiam ipsius) hac in re fines designans: & media ad hos fines nos deducere idonea, certa, fallere nescia, vestigans, euestigataque iam ope DEI ostendens: tandemque mediis illis vtendi modos tam facile exhibens, vt nihil restet nisi VELLE, & inuocato diuino auxilio a seculis desiderato operi ADMOVERE MANVM.

Sequentis o-
peris partes
septem.

I.
Excitatorium
Eniuerse.

5. Viam hanc vt opere sequenti explanate in con-
spectu omnium ponamus, septem haec ordine agimus.

6. Primo, quid per res humanas intelligendum veniat, determinamus: commercium nempe hominum cum rebus, qui-
bus

bus potenter dominari, & *cum scipisis*, quibus rationabiliter conuersari; & *cum DEO*, cui aeternum subesse, illiusque voluntati suam conformando aeternae cum ipso cohabitatio ni sese praeparare, iussi sunt ad imaginem creatoris homines: verbo, *ERVDIT. O*, *POLITIA*, *RELIGIO*. Tum ostensio qualia haec tria, si in idea sua secundum DEI intentio nem considerentur, esse oporteat, nihil horum ita esse, omnia in cofusionem prolapsa, evincitur: idque ad excitandum miseriae nostrae sensum, emendationisq; (si vlo modo possibilis sit) desiderium. Haec prima pars inscribitur **PANEGERSIA**, h. e. EXCITATORIVM VNIVERSALE.

7. *Tum vestigamus possibilatis vias, reperirique confusioneum humanarum tenebris efficaciter emouendis unam solam, sed paten-tem & potentem, LVCEM MENTIVM per omnia se diffun- dentem, ostendimus.* Haec pars vocabitur **PANAVGIA**, h. e. *lucis uniuersalis via*.

8. *Exinde vestigamus, quomodo ad lucem banc res omnes cancellis includi possint, vt fiat in conspectu mentis catena re- rum omnium perpetua, nusquam interrupta, uno intuitu OMNIA, quae usquam sunt, ea serie qua sunt, & eo modo quo sunt, conspe-ctui exhibens.* Eritque id **PANTAXIA**, rerum uniuersalis coor- dinatio: quae ante hac **PANSOPHIA** nomine designata fuit.

9. *Quarta parte quaerimus modum, cancellis eiusdem lu- eis includendi hominum MENTES: vt nemo non, politurae adhibus, illam rerum compagem, & omnia quae sub coe- lo possunt, capere possit.* **PAMPÆDIAM** vocabimus, cultu- ram uniuersalem mentium.

10. *Quinto loco eandem lucem dilatandi quaerimus mo- dos, vt potenter penetrare queat per omnes gentes & populos, & linguas totius mundi.* Quod cum fieri nequeat nisi vehiculo linguae, vocabimus hanc consultationis partem **PANGLOT- TIAM**, h. e. *linguarum uniuersalem culturam*.

11. *Sexto ostendimus, quomodo beneficio omnium pae- sedientium emendari iam possit EDITIONIS, RELIGIONIS, POLITIARVMq; status, an inducendum mundo, iubente DEO, se-*

II.
Panavgia.

III.
*Pantaxia seu
Pan Sophia.*

IV.
Pampædia.

V.
Panglossia.

VI.
Panorthosia.

seculum illuminatum religiosum, pacatum. Id nomine *PANORTHOIAS*, h. e. *reformationis uniuersalis*, designamus.

VII.
Exhortatorium
Uniuersale.

12. Tandem post demonstratum ad oculum omnium illorum possibilitatem, imo & per detectas iam vias DEI facilitatem, exhortationes fient ad omnes vos, o eruditi, religiosi, potestatesque seculares, & ad omnes denique in uniuersum Christianos pro his tam operatis & optantibus rebus serio aggrediundis.

Qua fiducia
haec tanta ag-
gredi audeat,
qui haec mo-
vet.

13. Hoc praesentis operis nostri argumentum est. Quod dum sic explicare incipio, merito in mentem venit, quod Macrobius scribit: *Virgilium de se, & coepio opere suo, dicete soli- tum sub initia: tanta inchoata res est, ut pene virtus mentis tan- tum opus ingressus mihi videar.* Si quid simile hic est (est autem longe etiam magis) misereatur nostri DEVS, & quod supra vires nostras est, virtute sua ipsem et expleat! Est cer- te negotium supra vires: sed magnitudo praemii, si consilium succedat, omnem difficultatis, nedum impossibilitatis, imaginationem ex animo eluat. *Amor laborem non sentit.* Si amamus DEVM, si proximos, si animas ipsim- nostras, hoc agamus quod vehementer prosit. *Si potes cre- dere* (dixit Christus hominis fidem pertantans) *omnia possi- bilia sunt credenti.* Ille autem cum lachrymis: *credo Domi- ne: adiuna meam incredulitatem* (Marc. IX. v. 22.) O Domine non ignoras tu infirmam quoque fidem nostram, & imbelles vires nostras, ad haec tanta! Nec tamen ignoramus nos, quid possit in imbecillitate nostra virtus tua. Succurre igitur languidae fidei nostrae! succurre infirmis viribus! vt opus hoc misericordiae sit tuae, non nostrum: fiatque per imbecilla organa tua, quicquid hic, vt fieret, praedecreuit manus tua!

Ecce quas ob-
causas a Chri-
stianis primū
audiri petat.

14. Quae autem his de rebus cogitare, optare, inue- nireque nobis dederit DEVS, antequam enarrare incipi- am, ad vos primum orbis Christiani luminaria, *viril sapi- entes, deuoti, sublimes*, cuiuscunque religionis, aut gentis, conuersus, sublata voce clamo: & vt *VOCES NOSTRAS AVDIRE OMNIBVS VOBIS LIBEAT*, per DEVM, & quic-

quicquid usquam aut ebarum aut sacrum est, oro & obtestor, his de causis.

15. *Primum*, quia hic negotium communis salutis agitur: non aliter id melius, quam communibus suffragiis agi posse, haud temere mihi persuasi, persuasumq; pariter vobis omnib; esse percupio. Omnes certe & singulos vestrum, non minus aut me, aut mortalium quenquam, omnia ista quae proposituri sumus, ad ultimas usque minutias, concernunt. *Cur ergo haec absque vobis; aut clam vobis, acta velimus? publica in publico fiant.* *Quod omnes ex aequo tangit, omnes agant, aut certe sciānt.* Illud enim, NIHIL DE NOBIS SINE VOBIS, non vnius alicuius gentis praerogativa, publicaeque libertatis suae basis est: est toti generi humano diuinitus concessum priuilegium. *Quod dum passim violamus, aliquique de aliis sine illis consultamus, decernimus, exequimur: sit ut suspicionum, quaerelarum, rixarum, violentiarum, reluctanceum, cladum denique mutuarum, nullus sit finis.* Ut ergo alia ab aliis consilia & actiones occultare; & priuatum quisque sibi operari, desinamus, incipiamus potius in communē consulere omnes, en exemplo praeimus!

16. *Secundo*, ad consiliorum communionem solenniter inuitare cogit omnes vos, o reipublicae Christianae proceres, *principalis intentionis nostrae finis: qui est, CHRISTVM, lucem gentium, annunciare iam gentium reliquias.* Mandauit enim Christus apostolis suis, eorumque successoribus, ire in mundum vniuersum, euangeliumque praedicare omni creaturae &c. praesentiam suam promittens ad consummationem usque seculi (Matt. XXVIII.) Quod suo tempore apostolos fecisse, euangeliumque de gente in gentem propagasse, testimonio est orbis Christianus: deferuisse autem zelum illum in nobis eorum successoribus, testis est reliquus adhuc infidelium mundus. De qua negligentia suo iam tempore questus est beatus Chrysostomus (exponens illa verba Christi, Matth. XIII. *Simile est regnum coelorum fermento*) his

1. Quia haec Christianos primum respi- ciunt.

2. Quid ad Christianae fidei propagati- onem tendunt.

(b)

ver-

verbis: si duodecim homines totū pene farinam orbis fermentarunt, diligenter animo versa, quaesō, quanta sit nostra malignitas atque ignavia: qui cum innumerū simus, has gentium reliquias conuertere non possumus, qui vel mille mundis satisfacere debemus? &c. Recte id, sapienter, pie. Profecto enim si nos charitatis diuinae inflammaret ardor, non satis esse putaremus nos euangelii luce collustratos esse, imo ipsos esse (vt apostolus loquitur) lucem in Domino. Commisereceret nos etiam tenebrarum, quae operiunt terram: vtque luce eadem circumfulgeatur quicquid supereft gentium, optare, orare, quantumque in nobis est allaborare, non intermitteremus. Sed id negligentius auctum eatenus; lucique aduersus tenebras victoriam legitimis viis aut non quaesitam, aut inscite quaesitam, res ipsa testatur. Inde factum: vt nos Christiani tantillum terrae angulum (& nec eum quidem totum ac tranquille) possideamus; toto reliquo orbe Christum, mundi lucem aut ignorante, aut blasphemante. Sed & alia quae ad humanitatis culturam spectant, *mores, politia, artes*, apud nos fere tantum vigent: alibi feritas, barbaries, tenebrae, nec propagandi potenter siue fidēm, siue litteras & artes, siue politiam, quidquam fere nobis mediorum est amplius: usurparis haec tenus nullam amplius vim exserentibus. Annon igitur tam altum dormientes Christianos, interitusque sui & proximorum nimium securos, extraordinario aliquo clamore excitandi tempus esse putabimus? *Crates Thebanus*, cum neglectae vulgo liberorum educationis admonere vellet parentes, turrim sibi dari optabat, vnde inclamare omnes, & axaudiri ab omnibus, posset: sed eam non reperit. Nos genus humanum neglectae salutis admonituri, TVRRIM eiusmodi ante nos videre videmur: nondum quidem paratam, sed parari (cooperante industriae nostrae DEO) facilem. Quidni ergo erigere eam, & conscendere, totumque alloqui mundum, festinamus? Quae tamen res cum multorum requirat oculos & manus, eam ad omnes vos iunctim, qui Christiani estis, deferimus. *Tros Rutius*

lusue fuat quis, nullo hic nobis discrimine habetur. Non gentium, aut sectarum, factionumque inter nos (sive philosophicarum, sive religiosarum, sive politicarum) respectus nobis nullus est: (quippe vniōnem qui suadet, factionum studia ignoret necesse est.) Non alio inquam nomine omnia haec vobis omnibus offeruntur, nisi quia, Christiani estis: de regno Christi non distrahendo, sed vniendo, non coarctando, sed ampliando, non obscurando, sed illustrando; curas sollicitudinesque agitare sacramento obligati. Tum & quia docti & sapientes estis; nonsolum rationes, quibus rudes barbaros artibus diuinis (ad lucis nobiscum participationem) circumveniamus, diiudicare gnari: sed & inuentiones inuentionibus cumulare, & conilia consilia roborare, idonei.

17. Causa tercia est; quod cum bas ipsas lucernas, quibus communem fidei nostrae lucem (post scientiarum flammulas) sedentibus in tenebris offerre paramus, offerre necesse fuerit nomine Europaei nostri orbis communis: (plus enim pondere habere poterit, ad studia communis salutis, in uitatio publica, tanquam omnium ad omnes, quam si eam tentet unus, aut pauci, suo aut suae gentis, religionis, sectae, nomine:) nos primum inter nosmetip̄os de re tota conuenire necessum fuerit. Nos nimirum Europaei vna quasi communis vehimur naui: contemplamurque Asianos, Africanos, caeterosq; ut suis nauiculis in eodem communi mundi & mundanarum calamitatum (ignorantiae, superstitionum, seruitutisque, miserrimae) Oceano fluctuantes. Iam itaque si nobis noster Christus, nostra nunc nobiscum naui vectus, abunde benedixit, & de diuitiis abyssi mysteriorum suorum rete nostrum impleuit: ecquid melius cogitare possumus, quam vt innuamus sociis, qui sunt in aliis nauibus, vt veniant & iuuent nos? si venerint, felicius deduxerimus nauem nostram, benedictione diuina oppletam, ad portum: fieri tandem, vt relictis mundanis illis, quibus nos ad se trahit (scientiis, artibus &c.) Illum sequamur puriore affectu, quam eatenac non satis cognitum fecuti sumus plerique.

4. Quia Christianis primū & ante alios, ad sedandos bellorum furores necessaria.

18. *Quarto, talia haec tentandi, vobisque ante alios offerendi, occasionem dedit Deus horrendo illo irae suae diluvio, quod nunc super habitatores terrae, nos in primis Europeos, effudit: concitatis omnium aduersus inuicem gladiis, ut pugnat gens contra gentem, & ciuitas contra ciuitatem, quia dominus conturbat omnes.* (2. Par. XV. 6.) *In qua vniuersalique confusione opus profecto iam est aliquo Elia: qui conuertat cor patrum ad filios & cor filiorum ad patres, ne forte veniens dominus percutiat terram anathemate.* (Malach. IV. 5. 6.) *Quis autem Elias ille? & quomodo auerlos a Deo conuertet, imminentem vero maledictionem a terra auertet? Testatur apud Ezechielem DEVS, tempore irae suae contra populum suum quae si uisse se virum aliquem, qui interponeret sepem; & staret oppositus contra Deum pro terra, ne dissiparet eam, & non inuenisse se. Effusum itaque se in indignationem suam, & in igne irae suae consumitum eos.* (Ezech. xxii. 30. 31.) *Liquet inde, huc ei cuius inuenire; & de auertenda ira Dei, modis quicunq; excogitari possunt omnibus, esse sollicitum. Quibus autem potius, quam exorando DEVM, ut parcat? homines vero admonendo, ut se inuicem, & DEVM contra se iunctim, irritare desinant? eoque modo ut cor paternum conuertatur ad filios hominum: & cor filiale hominum conuertatur ad patrem coelestem. Ipsorum quoque hominum corda ut redeant ad inuicem; tantos post furores, consulendi tempus est. Quomodo autem melius, quam Orphei aliqua suauissimae harmoniae cithara? Cicero pacata orbi tempora; seu praefagiens, seu gratulans, dixit: *cedant arma togae, concedat laurea linguae.* Nos igitur furioso marti, qui orbem Christianum depopulatus est, ut cesset & pereat optantes, populique omnes ut si uant haereditas Christi, grex unus, placidissime accubans & pascens. (Ies. XI. 6.) *populus confans gladios suos in vomeres, & lanceas suas in falces; ut non levet gens contra gentem gladium, nec exerceantur ultra ad praelium,* (Cap. II. 4.) *quid nisi citharam tam, qua a feritate ad mansuetudinem reducantur omnium hominum animi, nobis optemus? quid nisi, si inven-**

venta est, in medium prodeamus, suauiterque intonare in-
cipiamus? ostendit autem nobis, suauissime per orbem iam
iam insonituram *panharmoniae citharam*, suauissimus pater.
Si extendere manum, citharam prehendere, digitis nostris
adaptare, pulsare, dulcique modulo furentium aures & ani-
mos demulcere negligimus, ingrati sumus, & ut contem-
tores DEI ac hominum puniemur. Post ostensas ergo no-
bis a DEO certas *lucis & veritatis vias*, dicendum fuit cum
leprosis illis quibus ad obsecram Samariam primum hostilis
fuga, diuinumque liberationis beneficium, innotuerat: *dies*
iste dies boni nuntii est, & nos taceremus? si exspectauerimus vs-
que mane, sceleris arguemur. Eamus & nuntiemus haec in aula re-
gis. Iueruntque ad portam & nuntiarunt haec ianitoribus. (2.
Reg. VII. 9. 10.) Vos ergo o eruditii, generis humani ad fa-
pientiam ianitores! vos o theologi, regni coelorum ianitores,
primum inuocandi nobis estis, ut haec nuntietis in aulis re-
gum: misertum nostri DEUM, viamque ostendere nobis,
quomodo felicitatis nostrae hostes, haec tenus nos obsiden-
tes (barbariem, impieratem, omnisque generis confusio-
nes nostras) feliciter persequi valeamus!

19. *Quinta cauſa*, quae opus generi humano dedi-
candum vobis ante alios offerre coegit, sunt *ipsius praesentis* Quia similes
conatus, quos
seculi, mirabile quidpiam parturientis, & se in melius disponentis, christianismi
apud vos prae aliis undique erumpentes conatus. parturiant vi-
Vix enim un- scera, promo-
quam aborbe condito tale fuit seculum, quale hoc nostrum vendi.
est: in quo scilicet euidentius impletum sit illud: plurimi per-
transibunt, & multiplicabitur scientia, (Dan. XII. 4.) Feliciter,
enim pertranseunt multi coelum & terram; eruuntque &
deregunt in dies plura mysteria. Quod si circa particularia
pulchre passim procedit: quidni aliquid prorsus uniuersale tentan-
di tempus sit? atque si exiguae illae lucis panharmonicae nu-
*per apud nos in Europa excusae, & sub titulo *lanuae lingua-**

quidni hoc sic interpretari liceat, quomddō Paulus somnium suum de viro Macedone, vt veniret & succurreret, interpretatus est? nempe a Domino se vocari ad euangelizandum illis (Act. XVI 9. 10.) Cum vero apud vos, o Christiani, non tantum sunt *Moses* illi, populi DEI duces; nec *arones* tantum, cultus DEI veri antistites; sed & *Beselcles* & *Ocholabi*, quos DEVS impletis spiritu suo, sapientia & intelligentia, & scientia in omni opere, ad excogitandum quicquid fabre fieri potest (Exod. XXX. 1. 2.) merito *Panharmonicum* hoc *uniuersale* opus ante alios vobis spectandum, continuandum, vrgendumque in gloriam DEI offertur.

6. Et prouocanda catholicae reformationis, inter christianos iam concepta spes.

20. *Sexto, superesse* mundo catastrophem suam (comoediam enim nobiscum ludit sapientia DEI in orbe terrarum) intelligunt omnes: *Theologique* omnium partium agnoscere iam incipiunt, appropinquare dies vocis septimi angeli: cuius tuba cum coepit sonare, consummatum mysterium DEI, quod praenunciauit per seruos suos prophetas (Apoc. X. 7. Mysterium quale sit, patet e capite sequenti, v. 15. vbi dicitur: postquam septimus angelus clanxit auditas esse in coelo voces magnas dicentes; facta sunt regna mundi Domini nostri & Christi eius, qui regnabit in secula seculorum. Hoc est mysterium illud DEI, praenunciatum per omnes prophetas: regnum Christi explicatum tandem iri ad omnes gentes toto sub coelo. Quemadmodum ipse Christus prae-dixit (Matth. XXVI. 6.) & ante ipsius omnes prophetae veteris testamenti: maxime *Iesaias*, *Ezechiel*, *Daniel*, *Oseas*, *Sophonias*, *Zacharias*; quorum omnium prophetici libri in triumphum Ecclesiae, regnumque sanctorum sub coelo, desinunt. Suntque iam, qui in *cantico canticorum*, aliisque historicis etiam scripturae libris, reperiunt idem. Atque propheticum hoc lumen enitere incipit magis magisque: in quo omnes illi qui iudicia DEI scrutantur videut, reservatam esse ultimis seculis illustrem orbis reformationem per omnes gentes. (Videatur etiam e Romano-Catholicis *Thomas Campanella*, quae de regno DEI, & monarchia Messiae, scripti.) Ergo dum alii dulcem meliorum spem oraculis diuinis fouent; & in-

tempora, modosque complementorum ex harmonia prædictionum & euentuum (secundum gratiam sibi quisque datum, luminisque illius prophætici gradum) venantur; tandemque quicquid videre dat DEVS iudicio ecclesiae publico exponunt: *spiritus enim prophetarum subiecti sunt prophetis*, I. Cor. XIV. 32.) Vism est nobis quoque illa, quae eiusdem vniuersalis restitutioñis vias rationibus humanis scrutando (cuius rei occasioñes eadem suauissima DEI prouidentia nobis quoque obiecit) inuenisse datum est, publico Ecclesiae DEI submittere iudicio.

21. *Caussa septima & postrema, cur haec de emendatione rerum consilia vobis, o Christiani, ante alios offerenda fuerunt, & quidem cum hac tam solemni, ut OMNES ista videare, legere, censere dignemini, obtestatione, sunt infelicitissima illa, quae vos præ aliis orbis gentibus misere direxant (etiam tum, & maxime, cum res vestras emendare laboratis) DISSIDIA.* O Christiani, popule dilecte DEO, rixæ vestrae de rebus philosophicis, theologicis, politicis, velut infinitae ac interminabiles, vos bona vestra non intelligere ostendunt. Opinorum, eheu, in quas scindimur, non est numerus! nec enscentium inde odiorum & confusionum modus aut finis. Saeuimus alii in alios in conspectu infidelium truculentissime: vix tamen quoquam, cur ita fiat, animaduertente. Stupor tantum occupat omnes, & vertigo, si modo nondum insensati facti sumus: remedii efficacis in omnibus hucusq; pertentatis nihil apparet. *Nec videtur quicquam superesse consilia; quam ut relictis omnibus consuetis viis (quas inextricabilibus labyrinthis persimiles, & sine exitu esse, omnia ostendunt) a nouis fundamentis concordiam resuscitare tentemus.* Ad imitationem scilicet DEI ipsis, qui suas nobiscum scepiturus lites vna litura deleuit omnis culpas, condonauitque in Christo omnia: nihil exigens aliud a nobis, nisi ut nouare nobis nō valemus, superque spinas serere post hac caueamus (Ier. IV. 4.) nona creatura facti (Gal. VI. 15.) O viri eximii, multorum inter vos circa multa emendanda eximii conatus publice noti sunt;

7. *Quia sisten-
da primario,
vbi primario
vigent, de re-
bus quibusque
principiis; daf-
fida.*

sunt: sed & hoc notum plerosque, sine euidenti, aut certe diuturno, esse successu! causas intelligere si vultis, legite obsecro haec: deprehensuri, partium studiis retardari commune bonum. Nempe reformatis nonnulli scholas, alii ecclesias, alii politias: sed dum non simul reformati caeteri, & caetera quae cohaerent (ante omnia vero seipsum quisque:) aut nihil magnopere procedit, aut fiunt rupturae nouae, non nullibi prioribus maiores & periculosiores; relabunturque omnia semper in antiquum chaos. Placeat igitur audire consilium nouum, obsecro! placeatque experiri, num melius res processura sit, si sumantur omnia simul? & num facilius litiges terminari patientur, non de incertis litigando, sed certa & immota sequendo? subest aliquid spei: quia scindi iam quoque fatigamur, & vrgendo alii alios, adigendoque ad absurdum, laceffimus: nec tamen alii alios vel expugnare, vel conuincere possumus. Restat prorsus cogitare; forsitan non est voluntas DEI, nec via recta, diffidia tolli dissidendo; sed vnoncem firmari vniendo, quaecunque possunt, & debent, id est OMNIA. Omnia enim nostra dissident: & omnia tam en vnoncione radicem in Adamo vtroque, bina illa generis humani stirpe, habent. Vt enim primi illius naturalis propagatio sumus omnes gentes, ita ad nouum factus est sermo DEI, Parum est, vt mibi sis seruus ad suscitandas tribus Iacob: ecce dedi Te in lucem gentium, vt sis salus mea usque ad extreum terrae. (Ies. XLIX. 6.) Item: Sicut per unius delictum in omnes homines (creatus transiit) ad condemnationem: ita per unius iustitiam in omnes homines, in iustificationem vitae. (Rom. V. 18.) Quicunque ergo nobiscum de Adamo participant peccatum & mortem, vt de Christo participare pariter nobiscum queant iustitiam & vitam, optandum, quantumque in nobis prouidentum est. At vero Christum esse illum per quem patri complacuit reconciliari omnia, quae in terra, & quae in coelis sunt, (Col. I. 20.) quomodo infidelibus persuadebimus nos christiani, tot modis inter nosmet ipsos irreconciliati?

22. DEO

22. DEO igitur, vindice dignus nodus est, plusquam gordius, quem hoc opere dobis, o christiani orbis proceres, aut soluendum arte, aut difsecandum mutuae caritatis gladio, offerimus. Infelices discordias vestras, ter sanctae beataeque concordiae commutandi: fa-
toque per misericordiam DEI uniuersali inter vos consensu, LVCEM
ET VERITATEM, PACEM ET QUIETEM, eoque veram, quan-
dam, FELICITATEM, toti reliquo orbi, viis modisque patentibus, &
in DEO potentibus, communicandi.

23. Viae istae cuiusmodi sint, patebit sequenti opere: in Haec talia mo-
quopro uniuersali rerum humanarum emendatione vota, consilia, lirii, quanti res
monita exponimus nostra. Idque taliter, ut ab illis nihil peri-
culi vlli homini, aut genti, aut religioni, aut sectae, metuen-
dum sit; siue res procedat, siue non. Si procedit, mundum lu-
cra si sumus; si non, nos tamen pro gloria DEI, & communii hominum
salute, desideria nostra in conspectum DEI, & lucis huius, possumus.
Quod ad minimum occasione esse poterit, multa (haec tamen
forsan intacta) melius trutinandi: vnde zelus christianus
sancta sua augmenta, multorumque salus promotionem im-
motam, reperire poterunt.

24. Quod si vires votis non sufficiant, quid tum? DEVS ex
voluntate facta aestimat; nec aliter prudentes rerum arbitri. Vires an hoc
Prima sequentes, inquit Cicero, honestum est in secundis tertiusque
consistere. (Nam in praestantibus rebus magna sunt etiam illa,
quae optimis proxima.) Si ne id quidem ad excusandum suf-
ficit: damnare licet & contemnere vires nostras, vel etiam
hoc enatum inde opus; non tamen certe propositum, quod ma-
ius est & sanctius, quam ut iudicio cuiusquam hominis subiacere pos-
sit. Omnium saluti consultum velle, charitas cogit, DEVS
iubet, sanguinis communio flagitat; neminemque propriae
salutis esse debere sicutiorem quam proximi, exemplo do-
cuit dominus ipse, qui nos sic dilexit, ut semetipsum nobis
impenderet totum. Omne igitur bonum sicut a solo DEO
in nos de manat: ita a nobis in DEVM & proximos refunden-
dum est: ne vlla in re sanctissimis eius in nobis operibus resi-
stamus. Male cessit Iona parere DEO, magnamq; vrbem,

(c)

Nini-

Niniuen pœnitentiae admonere, recusanti; non male Iesiae, ad conuertendum populum operam suam DEO offerenti.

Humanum tamē
iudicio, & cen-
suri, omnia
hæc, (bonae
causæ fiducia)
submittruntur.

25. Ne tamen iudicium (humanum etiam) subterfuge-
re videar, redeo ad vos areopagitas meos, meque cum omnibus cogi-
tatis & consultis meis iudicio omnium vestrum, viri excellentissimi,
sisto. Si quid erravi, docete me, & ego tacebo: si quid ignorasti, in-
sruite me. (Job. VI. 24.) Iudicandum me, cum tota hac causa
submitto iudicio vestro confidenter: sed ita, ut cognoscatis pri-
us, deinde iudicetis. Non unus aliquis sententiam praecipitans,
sed censura communis, & deliberato. Non enim unum ali-
quem e vobis, nec paucos aliquot, nec multos etiam, tribu-
hal mihi constituto, sed omnes simul: nec plurimum exspe-
cto calculos, sed omnium. Nempe fiducia bona huius causæ,
quam coram DEO & vobis acturi sumus, tanta nobis est: ut nos hic
rigidissimo iuri submittere nihil reformidemus; daturi operam, ut
nihil hæc fiducia nostra, vobisque tanto theatro nostro, indignum ad-
mittamus. Nihil scilicet afferendo (in maioribus) cuius non
ipsam rerum naturam, ipsamque rerum praefidem DEVM,
& denique vosmetipso, iudices nostros, habere queamus
testes; proprios scilicet sensus vestros, quibus cum palpanda
dabuntur omnibus omnia, assensum nobis negare poter-
it nemo, nisi qui velit sibi ipsi.

Iudicium hic
areopagistarum
etius requiri-
tur.

26. Unus ergo vos iunctim, viri sapientes, magnus mihi are-
opagus eritis, maiorque at beniens illo: ubi iudices erant certo nume-
ro, conuenire soliti tempore certo, ad cognoscendum causas capitales,
in templo Martis. At ego vos in numero numero admetto; iudi-
catores non de alicuius capire, sed de orbis salute; non ad a-
ram fætitiæ numinis, sed in conspectu DEI veri & vivi, Iesu
Christi; non bellorum & caedium, sed pacis & vitae, praefi-
dis: qui vos suis instructos donis, ut praefidere loco rebus
humanis iussit. Iudicium itaque, cui me submitto, illius erit
si vos tanquam illius causam egeritis, vigilanter, sobrie, pie.
Facite quæso, ut ne segniores repertamini in hoc negotio
vobis commisso, atque areopagite illi in suo. *Areopagitarum
confessus perpetuus erat, (inquit Scaliger lib. 2. de emend. temp.)*
nempe ut veritati & innocentiae perpetuum ne deesset asy-

lum. Vester ergo ad hanc cognoscendam caussam consellus, & consensus, vnaminis quoque sit & perpetuus; donec ope vesta, quid veri & boni subdit, patescat omnibus. *Areopagitarum laudatur in iudicando seneriis;* & quod de capitalibus causis pronunciarent causa integrata, ut noctu atque in tenebris, non interdiu neque luce, causas cognoscerent: quo non dicentes, sed ea quae dicerentur, spectarent. *Quae causa fuit, ut iudicium illorum exquisitissimum haberetur.* Facite idem: utq; iudicium vestrum incorruptum sit, nullam respectate personam, sed res ipsas attentius e verbis, tanquam per tenebras ad vos venientibus, excipite. Quo & fine nos haec velut *arorū* exponimus; ut personam, statum, gentem, sectam, respectari opus nihil sit; sed res ipsa nuda, tahto conspectius mentis subeat oculos omnium vestrum: vosque ad communem salutem hic per omnia collimari nihilq; cūquām omnium mortalium praetendere iudicari, aut videatis aut palpetis.

27. *Haec volui ut effectus vestros, viri cordati, & exciter in Proemii huius finis.* & susterem: Excitarem, ad causam audius cognoscendum. Sisterem, ad sententiam hori ferendam nisi post cognitionem omnium, ex toto integre peractam. Percurso opere toto, iudicare licebit de toto: quin & pronuntiare, prout cuique auctum lumen (aug:bitur enim, pollicor) & inferuer factus ad zelum spiritus (quod & ipsum futurum spero) dictauerit. Graeci & Romani, sapientiores cæteris gentes, soliti sunt oratoribus suis, caussas forentes agitantibus, tantum indulgere, ut quantumuis prolixe perorantem interpellare nemo auderet; nec responderet, antequam orator dixisset, DIXI. Cur nobis, DEI & humani generis agentibus causam, non aequum patientem a commodare libeat aurem? quod si qui non libet, nos protestamur sapientibus nos loqui, non stultis. *Sicutum enim esse, & confusione dignum, qui prius respondet quam audiit,* sapientissimus pronuntiat Salomo (Prou. XVIII. 13.) Ergo qui iapis, alterius sapientis audi consilium: prius quam audi-as, ne respondas verbum, & in medio sermonum ne adicias loqui.

28. Haec autem ego non temere: sed quia nos Europæ os infinitis philosophicis, politicis, religiosisque opinionibus

(c)

Sir. XI. 8.

Postulatum de
seponendis
præiudiciis.

di-

distractos, & parte quaque veritatem a se stare, alios deseruisse, persuasa, tantis consueuisse praeiudiciis abripi scio, vt si quis aliud quid (vel nudum erga se & sua examen, erga alios vero moderamen) suadeat, illico se tanquam aut *Libertinum*, aut *Scepticum*, aut *Insidiatorem*, suspectum reddat. Quod nemihī, ab omnibus prauis intentionibus puro, eueniat, prae-moneo. Nihil quicquam, cuiquam, priuato quocunque respectu, toto bac opere nostro dictum iri: sermonem fore de tota humanae societas, illapsarumque tenebrarum, confusorum, errorum, massa. Si quis ergo lucis, ordinis, veritatis, aliquid se habere putat, aut vere habet (haberi enim alicubi certum est: quia tenebras luci, confusiones ordini, erroresque veritati, vbiique praevaluisse, nec permisit hactenus, nec permettit in aeternum, aeterna DEI bonitas) is tacite in sinu gaudens, DEV Meque laudans, alios rationabili nostro processu eodem promoueri ne inuidet: aut ad minimum talēm hunc processum suspicione ne oneret, donec omnia prius, a fundamētis ad fastigia, cognouerit. *Inustum populatum negari, nisi iniuste, non potest.*

Et non turbando propo-
-
sito cum bona
sua, & verita-
tem, ignorantibus
mansue-
te agendi.

29. Et quia gentium doctor, *Paulus*, se illis qui sub lege erant, quasi sub lege; illis vero qui sine lege, quasi sine lege; infirmisque infirmum, & omnibus omnia, factum esse fatetur, ideo ut lucrificaret omnes (1^r Cor. IX. 19. &c. imitari cur pudeat? & imitari tentantem suspicionibus onerare, cur libeat? sapienter certe imitatus est *Augustinus*, tantus & ipse veritatis doctor; qui cum Fausto Manichaeo congreſſiusrus multis obrestationibus id egit, vt neutra pars de veritate iam possessa praeſumeret, vtraque illam quasi adhuc dubiam quaerendi, inuentaeque & agnitae humiliter cedendi, animo accederet. Quo obtento, amicum hoc pro veritate concertamen ingressi sunt placide: Augustino post ita Faustum argumentis (lenissime quidem, potenter tamen) vrgente, vt Faustus illachrimaret, veritatisque vietas manus daret. Cur hoc non imitamur? cur Iudeis, Mahumedianis, gentilibus, haereticis quibuscumque (seu vere talibus seu opinione, id quod ignis examinis veri ostender) simili mansuetudine ac prudentia non obuiamus? cur aliquem hoc suadentem, aut tentantem hostiliter incessimus?

30. Si

30. Si cui ideo haec, quod ab vno quopiam, & ex obscurō, veniat, fastidire allubescit, nae ille se moris DEI, pleraq; sua per humiliora organa exsequentis, ignarum ostendit. Legantur vero sacrae historiae, videbitur ad dandas maximis etiam rebus occasiones simplicissima quandoq; adhiberi media: & ad monendum aliquid, aut docendum, sapientissimos etiam, simplicissimos quoque. Iethro Madianita fuit, & tamen Moſi, quotidianis alloquis DEO ipſi familiari, consilium ytile dare potuit. Potuit & puella captiua Naamanī domino suo, viro principi, pulchrum suggerere consilium. Puerunt Menidici ad Samariam, iisque leproſi, quiddam valde bonum regiae domui nuntiare. Potuit Paulus, spermologus licet habitus, sapientibus Atheniensibus eximium quiddam narrare. Potuit Rhode puella Petri e vinculis liberationem apostolis, tamenſi eam infanire dicerent, nuntiare. Et cur alia memorem? vanissimum eſt, & in DEI, opera sua per quaecunq; cultu media per agentis, ludibrium tendit, personas respectare, non res.

Et non respe-
ctando, quis
loquatur, sed
quid.

31. Sed prodit se hic, inquiet aliquis, propositi vanitas, aurei ſe-
culi ſomnium. Respondebo. Eſſe quiſub mundi finem Eccle-
ſiae ſtatū meliorem, eοq; ſeculum pacatum, illuminatum, Et non abiun-
gendi consilia
praetextu chi-
tasmi.
religiosum ſperent: & eſſe qui non niſi triftia, ſemperq; pri-
oribus peiora, (donec veniat qui mundo & calamitatibus im-
poſito fine, bearum ſuis inchoet aeternitatem) metuant, ſcio;
hanc tamen diſſenſiunculam tantas mereri lites, vt consilio-
rum de rerum eſtendatione coniunctionem impedire, nedū
tollere, debeant, pernego. Nam ſiue hoc ſiue illud verū eſt,
nobis tamen de emendatione cogitandum eſt. Si ſupererit e-
mendatum ſeculum, rationes eius ſcrutari non prohibemur,
adminiſtri ſic bonitatis DEI futuri. Si vero aduentus domi-
ni praeforibus eſt, viam parare domino tenemur: non tan-
tum nos fideles Christiani nos inuicem horrendo & inflam-
mando, ſed & mundum infidelium inclamando, illiq; respi-
ſcentiae vias oſtendendo. Sicut praedicationibus ſuis perituri-
ſis iamiam Antediluvianis fecit Noë, Sodomitis Loth, AE-
gyptiis Moſes & Aaron, Ieroſolymitanis prophetae & apo-
ſtoli. Si non audiant illi, nos tamen liberauerimus animas

nostras, que madmodum antiqui illi sancti. *In summa, quoquo nos vertimus de emendatione cogitandum esse conuincimur. Vae illi qui obſſtere audet DEO!*

Sequentis ope-
ris ratio.

32. Meminisse iuuabit: nos, quia consultationem scribimus, nonniſi consultare per totum opus? hoc est, quid nobis videatur proponere; & cur sic statuendo non errare videamur, demonstrare: libertate vbiique cuius horum, & gentium, & sectarum, integre relata, assentiendi, vel non assentiendi. Si enim eodem modo videbitur, nec in contrarium quod rationabiliter afferri possit habebit, assentietur vrique, habebiturq; communis conclusio pro veritate indubia. Si cui aliter videbitur, nec deerunt firmiores in contrarium rationes; resque ipsa ad summum poterit demonstrari evidentius, cedamus nos; & communis conclusio iterum pro euicta veritate erit. Si quid autem nec a nobis, nec ab aliis demonstrari sic poterit, ut contradici amplius non possit; seponemus inter illa, de quibus deliberandum adhuc est, & super quibus (tolerantia tantisper mutua) DEVS, ut quod restat reuelet atq; detegat, orandus erit. Et quia toto opere consultamus: libet vbiq; alloquii potius quam soliloquii; monitus quam praeceptis; bistroico suavi, quam philosophicorrigido stilo, vti. Alloquar igitur omnes, vi vnuſquisque audiat sibi. Vos eruditos alloquiar, tanquam generis humani paedagogos, consiliū gſcios, & in remediis quaerendis socios. Vos Theologos, tanquam transitorum primarios contemporaneos, cacterisq; mortalibus ad immortalitatem ducēs. Vos reges, principes, magistratus, tanquam generis humani nutricios, oratiosq; boni sollicitissimos aut reparatores, aut custodes.

33. Et quia consultatio hanc suscipitur, tanquam cum omnibus orbis gentibus, (de offrenda enim illa omnibus gentibus linguis suis, sub operis finem id videbitur:) per varias de rebus, diuinis praesertim, opiniones dilapsis, & ab iniuicem abalienatis; proponimus caute ire, nulla cuiquam vitia exprobrando, errores nullos taxando, neminem directe aut oblique distingendo. Scimus enim neminem errare volentem (quo enim sine id vellit?) scimus morbos lenius curari diaeta bona, quam remediis violentis; scimus cum tenebris, post illarum

Prudentiae
hic obſeruandae leges.

1. Nulli homini
errores huma-
nitatis expro-
brandi.

rum lumen, lucta peculiari nihil esse opus: cedunt enim ultra. Et malumus imitari exemplum *Semis ac Iapheti*, pudenda patris (nos patrum & fratribus) obtegentis; quam *Chani*, turpia cupide spectantis, aliis ostentantis, irridentis. Illic enim bene dictio consequitur, hic maledictionis subest merus. Certe nec *Paulus* ab exagitanda Atheniensium idololatria & πολυδαι, sed a collaudata religiosa diligentia, sermonem suum auspiciatus est. Nec *Petrus* iudeis, quod Christum malitiose crucifixisset (tamen ita fuit) opprobrait: excusabat potius quod ignorantes fecissent (Act. III. 17.) sicut & *Paulus* (c. XIII. 27.) *Christus ipse* cum legatos suis ad gentes mitteret, docere iussit, non conuictari, (Math. XVIII. 1.) Docere autem ducere est, a re nota ad ignotam. Et ducere sonas actionem blandam, non violentiam, amabilem, non odiosam. Nec enim quem ducere cupio impello, aut contrudo, aut prosterno, aut rapio sed manu prehensu leniter comitor: aut per viam apertam praeeundo, ad me sequendum allesto.

34. Et vero quia experientia docuit, incassum alios alius <sup>2. Nec violentor
ipsi errores op-
pugnandi.</sup> contradicere, incassum opinionum errores exprobrando rixari; cau- tius agere incipiamus necesse est. Omnes dum optamus & quaerimus reconciliari, oppugnandi alicuius profecto tempus non est. Praestabit veritates colligi, & adunari, aberrationes vero aut leniter ad veritatis centrum reduci, aut saltem interim dissimulari, donec illas quoque ad commune veritatis centrum reducendi patescat via. Sic prorsus existimamus: errores per ignorantiam ortos (nec enim aliter oriuntur.) tacita apertae veritatis luce dispellendos; & sectas, per contentiones natas, auctas; fixas, charitatis blando calore dissoluendas & refingendas esse: quia aliter non possunt. Tenebrae enim tenebras non pelunt; nec opinioni cedit opinio, nec secta sectae, nec odium odio: condensant se potius aduersum inuicem, & figunt: quia eorumdem quatenus eadem, iudem semper sunt effecti, contrarii.

35. Nos igitur homines non ad pugnas, sed ad contemplationem <sup>3. Veritatem re-
rum tense ab
eius radicibus
sque incep-
tando, com-
monfranda.
fin-</sup> & collationem (ut colligere diuinius esse quam dispergere persuasi, disunitos vndiq; vnire incipient animos) inuitaturi, mero exemplo praeimus: operèg; hoc nostro (sive totum spects, sive

singulas eius partes) operam damus, ut incipiamus inde, ubi nos diffensio nulla diuelliit, aut inuicem suspectos reddit: progrediamur semper gradatim & lente, vitatis quae offendere possint: ut vel *Iudeus*, *Turca*, *Paganus* (nedum nos *Christiani*, opinionibus quibuscumque ab inuicem disternati) nostra haec inoffense ordiri, inque illis progredi, possit: donec eo delatus quisque, ubi se lucis radiis circumfulgeri, veritatisq; cancellis circumcludi sentiens, nec facile regredi, pudoris metu nec non progredi, maioris lucis spe, possit: tandemque in communem cum caeteris veritatem & harmoniam se redactam videns, exsultare in domino incipiat. Hoc inquam in gloriam DEI, lucis & veritatis aeterni praesidis, assequi proponimus. Vtrum assequamur etiam, vos iudicate, & ut assequi tandem, tandem, tandem aliquo modo queamus, iuuate!

SYNOPSIS OPERIS CONSULTATORI.

Consultatio catholica habet:

Introitum: in quo, quid proponamus exponitur: dicitur PANEGERSIA. h.e. *Excitatorium*, Lib.I.

Fundamentum: Lucem vniuersalem: PANAVGIA, Lib.II.

RES omnes, eatenus confusissimas: PAN-SOPHIA, Lib.III.

MENTES omnes, eatenus implicatissimas: PAMPAEDIA, Lib.IV.

LINGVAS omnes, eatens intricatissimas PAN-GLOTTIA, Lib.V.

attū completum, PANORTHOSIA, VI.

Clausula, continentem ad restam desideratas, & quarum tam clare directas videmus vias, varie iteratos stimulos. Dicetur PANNVTHESIA,

Exhortatorium vniuersale. Lib.VII.

DE

DE
EMENDATIONE
RERVM HVMANARVM,
CONSULTATIONIS CATHOLICAE
PANEGERSIA,
EXCITATORIVM
VNIVERSALE.

In quo

Quid RES HUMANAE sint, & quam
corruptae, quamque de EMENDATIONE semper in
coelo & terra consultatum sit, consultandumq; nouo modo
restet, explicato; ad suscipiendum pro re tam com-
muni communia consilia OMNIVM HO-
MINVM fit INVITATIO.

TABELLA SYNOPTICA.

<i>Sed ipsius</i> Ad consultandum de generis humani fa- lure / Excus- atio quid? Cap. I. Est. que trina	 <i>Aliorum bominum. Id autem</i>	<i>Exponen- do pleni- us</i>	<i>proponendo, quid & quantum sit quod suscipitur.</i>	Cap. II. 1. Quid res humanae sint. IV. 2. Quam corruptae. V. 3. Quanta corruptelarum tur- pitudo & noxa. VI. 4. De Emendatione semper fuisse consultatum in coe- lo & in terra. VII. 5. Necessandum esse. VIII. 6. Tentandumque nunc de- nuo, sed viis nondum tentatis, prorsus catholi- cis. IX. 7. Idque ad leges consultatio- nis legitimae. X. <i>inuitando omnes ad consultandum.</i> XI. <i>Dei miseratoris, ardentibus spiriis.</i> XII.
---	---	--------------------------------------	--	--

CAPVT I.

Quid sit quod agendum suscipimus: & cur hic excitato sensu opus: & quomodo hic excitari conueniat.

NSTITUTVM nostrum est, *imperata a Deo Suscep-
tis gratia, ostendere humano generi OMNE SV-
VM BONVM: & quomodo buiuis limites trans-
gressi, euagati simus per insanis modis infinita-
tia, commonstrarere; redeundique tandem ad an-
tiquam simplicitatem, tranquillitatem, felici-
tatem, indicare vias veras, planas, amoenas.*

2. Negotium itaque aggreditur, quo *Quae res cum
maius sub coelo non datur: concernens tanta sit,
omnes homines, & omnium hominum, & ob fines ac usus omnimodos, ad
hanc & ad futuram vitam.*

2. Quantam rem aggredi cum non liceat, nisi excitato sensu, *Suscipi non
& imperato humani generis consensu, exoratoque diuinae gratiae
assensu; eia incipiamus ante omnia excitare, primum nosmet ipsos;
deinde nobiscum omnes, quos possumus, alios; tandem DEV' M ipsum, ad
misericordiam & opem.*

4. *Nos ipsos, qui haec aliis offerimus, excitari oportet: quia Excitandi est
excitare non poterimus alios; si dormitemus ipsi; & ne tantis sensu, ipsi nos
de rebus somnia concipiamus, narremusque aliis.* *primum?*

5. *Alios inde excitare quaeremus: vt nos excitare iuuent, Cur alii?
misericordiam DEI, inuigilareque nobiscum communis saluti. At
quos? & quomodo?*

Excitari a so-
mno cur sole-
nt homines,
causae tres. 1.2.

Quarum si-
millimae in
piacenti ne-
gotio obue-
nunt.

Excitatio qui-
bus modis fiat.

6. Excitari solent homines, quos aut intempestius premit somnus, cum negotia vrgenda sunt; aut si periculum ingruat ab hoste, vel incendio orto, vel tempestate: aut si sopor nimius sit valetudini noxius, vel etiam letalis, vitaque peremptorius, ut sit in lethargo, aliisque soporosis affectibus. Atque huiusmodi causae hic conueniunt omnes, nosque humanum genus a sopore suo, quibus usque possumus modis, expergescere cogunt.

7. Nobilissima namque creatura DEI, HOMO, ob fines nobilissimos in mundum missa, potiore parte sui oblita, nihil minus quam id cur huc missa est, facit. Plerique caecutiunt prorsus, hebescuntque & brutescunt. Ingrediuntur mundum, & nesciunt VNDE: viuunt in mundo & nesciunt QVARE. Exeunt mundo & nesciunt QVO. Nec, dum hic sunt, seriu se occupant: vitam putant rem ludicram. Cogitant vana, agunt vana, gaudent vanis, inflantur spebus vanis, veluti somniis: perpetuoque ab una vanitate ruunt in aliam, donec euanescent ipsis quoque. Interim hostes, Satan & mors, circumveunt: deuorare querentes, deuorantesque, alios post alios. Interim nos undique circumdant horrendae irae Dei tempestas: appropinquat denique incendium, quo conflagabit mundus, crapula mundana sepulti: perituri in aeternum, ni eripiantur adhuc. Excitandi igitur ut eripiantur, qui possunt, omnes.

8. At quomodo? Expergescieri solent homines lenius dormientes vocatione aut contricatione; profundius, clamitatione, vellicazione, concussione; profundissime (vt lethargici) frictionibus asperis, punitionibus, ussionibus. Imitabimur haec omnia. Primumque alloquemur & prensabimus nos ipsos & alios, hac prima operis parte, hoc ipsis excitatoriis sermone. Mox concutere incipiemus omnes sensus demonstrationibus aperitis, per omnia deductis, libris sequentibus quinque. Tandem & uerius caritati igne, sub operis finem.

CAPUT II.

CAPUT II.

Excitatio prima, sui ipsius; DEO in intentionum puritatis testem, tanto-rumque ausorum opitulatorem, inuocato.

EVigila mea mens, expurgiscere cor, soporem excutite fensus omnes mei! tum ne quid oscitantius in rebus fiat, tum ne forte nocturnae cogitationes obrepant pro diurnis, & somnia sese ingerant pro rebus.

2. *Quid enim agis, tu vermicule? quorsum te proripi? de orbis salute curas suscipere tuumne es? quo moriture ruis, maior aque viribus audes? Cur te nibil profuturo maceras dolore? aut temeritatis notandus crimine risum provocas & cibinnos?*

3. *TE NVMEN aeternum, a quo nihil omnium quae usquam fiunt esse potest absconditum, inuoco testem, angustatum fuisse multis retro annis varia trepidatione cor meum, & adhuc, quid his rebus, quas mihi occultis instinctibus, manifestisque vnde suggestionibus, maiori semper lucis accessione, instillari sensi, & sentio, faciam: premamine ista intra me an emittam? eloquar an fileam? praeualeat tamen interior illata vis, quae nolentem etiam rapit, trahit, trudit.*

4. *Ah non somnia esse, sed realissimam rem, quod mortales admonitum venio, tu ipse Deus Deorum testimonium dabis! operatus potenter ea, quae nos votis concipere, viisque praesignatis ut possibilia prehendere posse, dedisti.*

5. *Scis tu o Domine, creator omnium, miserator autem eorum qui agnita sua extra TE miseria, refugium querunt apud TE misericordiae fontem, quam infinitis quotidie cum suspiriis, imo clamoribus coelos fatigantibus, ad TE confugiam, plenus terrorum, quibus me compleuerunt furores saeuentis aduersus semetipsum mundi! plenus tamen simul solatiorum tuorum, quibus tu iam quoque impleuisti animam meam, seruuli tui.*

6. *Et plenus caliginis, in quam me coniecit inspectio abyssi confusionum humanarum: plenusque iam etiam lucis, qua me circumfusisti desuper, ostensa regione lucis amoena, aeternante*

in conspectu tuo; tibi laus & benedictio sit in secula seculorum, Amen.

7. Et mihi quidem, in quantum mihi, satis est Domine: quod sub coelo anhelem amplius nihil est, nisi ut me transferas ad TE.

8. Sed angor eorum caussa, qui nondum participes facti sunt lucis Tuae. Quibus o quam vellem, vitae etiam meae impendio, prodesse!

9. Tristitia enim mihi est magna, & dolor continuus cordi meo, quod tam enormiter a Te, creatore suo, aberret creatura Tua.

10. Interitus pereuntium a Te horrore & dolore implet viscera mea: qui tanquam ignis, inclusus ossibus meis, depascit me.

Exod. XXXII.
32.

11. Ah quam vellem cum Mose deleri de libro vitae, si modo permutatione hac impetrare queam populo meo, generi humano, misericordiae gratiam!

Rom. IX. 3.

12. Quam optem cum Paulo fieri anathema a Christo pro fratribus meis, ex eoden sanguine prognatis, habitantibus super uniuersam faciem terrae!

13. Scio Domine a neutro illorum acceptasse Te oblatam victimam, qui perfectiore victima, eaque unica, redimi voluisti totum genus nostrum: nec tamen flammans seruorum tuorum caritatis ardor displicuit tibi.

14. Quippe Moysi populum, iusto rigore interitui destinatum propitius donasti; Paulum vero spe reddituae super totum Israel, suo tempore saluandum, gratiae, erexisti.

15. Nunc ergo nobis seruis tuis, pro introitu plenitudinis gentium, & salutis Iraelis, humillime tibi supplicantibus (multi enim iam sumus Pauli tui) quid responsi dabis?

16. Repellesne a facie tua quaerentes faciem tuam? non id permitteret misericordia tua!

17. Solatus es Paulum, venturum esse tempus gratiae tuae, plenissimo fulgore omnibus gentibus, totique Irael, exorturiae: solari dignare nos, iam venisse illud a seculis desideratum tempus.

Luc. XXIII. 34.

18. Placebat tibi vtriusque illius in proximos, tametsi tortores suos, dilectio: o ne displiceat nostrum pro salute illorum desiderium, qui nos quoque pro nomine tuo oderunt, persequuntur, occidunt: Nam certo scimus, eos nescire quid faciant. Ideoq; cum filio tuo clamamus, pater ignosce illis, nesciunt enim quid faciant.

19. Ah Domine quam atrocia fiunt super totum terrarum orbem, & iis quos tu imaginem tuam esse, aeternaeque tecum cohabitacioni praeparari iussisti.

20. Quod vident oculi tui, & auersantur: vident angeli tui, & tristantur: vident hostes tui, diaboli, & exsultant, quod omnia tendant in interitum: & tu haec toleras?

21. Vident & homines pii, quorum aperuisti oculos, abominationes: sed vident tantum, & gemunt, & anguntur, expertes consilii, quomodo videre & horrere interitum suum faciant eos, qui intereunt: quia in tumultu omnes & omnia quum sint, nemo neminem audit.

22. Sed etsi audiat hic & ille, non attendunt tamen, nec excludunt exitium suum, vertigine sua rotati indefinenter.

23. An vero tu, data filius hominum terra, te intra coelos coelorum tuorum occlusisti, vt perplexitates nostras ne respicias quidem: cur non voce maiestatis perterres, & ab erroribus reuocas, miserios mortales?

24. Cur non angelorum aliquem cum fulgore aliquo mittis, Apoc. X. & illuminaturum terram? & liberaturum e tenebrarum potestate, XVIII. tam terra & multiplice caligine obsecos?

25. Cur non a mortuis mittis aliquem, ad testandum his qui viuunt, ne sic ruant, quomodo ruunt, in mortem? negatum id semel nouimus: nec profuturum tametsi Sodomam ad nos mittas, aut Aegyptum, vel euersam Babylonem, aut Ninive, aut Ierusalem, vel priorem illum diluvio deletum mundum &c. Ludibria enim interpretarentur, ne resipiscerent.

26. Ad Mosen & Prophetas audiendum amandas omnes, qui ibid. vi. 19. mortalem adhuc viuunt vitam: at hos quis audit? quis a estimat? quis nouit etiam?

27. Miserere Domine, & ostende porro etiam patentem aliquam viam inclamandi, & a lethargo suo ex parte ficationi, oppresos securitate sua mortales?

28. Commoue denuo coelum & terram, ac thare & aridam, Hagg. II. 7. 8. vt veniant gentes, & repleatur dominus tua gloria! antequam veniat dies illa furoris, quae incendio ignis absumet coelum & terram!

29. Facies, quia promisisti. At quando? & quomodo? con- 8. 9. 17. filium tuum quis nouerit, nisi tu dederis sapientiam, & misericordiam tu- 18. 19. um de aliis ad corrigendum semitas eorum, qui sunt in terra, ut quae ti- bi placent, edolli, sapientia seruentur.

30. Domine Dominus noster, videone, te monstrante, turrim praecelsam, e qua vt e Pharo altissima, a profunda super abyssos erratione procellis mille iactatis, lamentabilibusque naufragiis pereuntibus, ostendi possit securissimi portus refugium? ascendumne? Faces in tenebris accendamne? tubae clangorem eleaborne? vt prospiciant, si possunt, caeci? vt audiant, si possunt, surdi?

Ies. LVIII.
& XL.9.

31. Responde propitius seruis tuis, miserator noster! nosne insonat etiamnum vox tua olim ad seruum tuum prophetam emissam? quia si tuba exalta vocem tuam! super montem altum ascende, vocemque tuam potenter attolle!

Exod. xxxiv. 9.
1. Cor. xv. 10.
1. Sap. ix. 14.

32. Audio vocem mandati Domine! verbum enim tuum est: & quidem aeternum, sicuti tu ipse aeternus es: qui ex aeternitate tua cursum seculorum prospectans, similibus similia loqueris semper.

33. Parere audebo Domine: non me, aut mortalium villo, cum ibis ibo: & cum apostolo, si cooperaberis, operabor.

1. Cor. xiv. 12.

34. Ego alioqui per meipsum puluis sum, diffibabit me mundus: ratiocinationes meae, aequa vt cuiusquam mortalium, timidae sunt, elidet eas sophisticatio: zelum meum & suspiria mea, lacrymasque meas, excipient improborum cachinni.

1. Cor. xiv. 12.

35. Esto igitur tu mihi sol & scutum, Iehoua Deus! gratiam da & gloriam! neq; cohibe bonum ab ambulantibus in integritate.

1. Cor. xiv. 12.

36. Domine virtutum, exerce virtutem tuam per imbecillas organa tua! & quae videre dedisti seruulo tuo da ostendere posse multis, multi autem omnibus! vt accendatur feliciter ignis ille, quem mittere decreuisti in terram!

Luc. XII. 49.

37. Non ignis furoris, vt haec tenus, consumens nos iustis iudiciis tuis: sed ignis gratiae, illuminans nos, & reducens ad te.

1. Cor. xiv. 12.

38. Nam consultare aggredimur de viis redeundi ad te! nos qui aberrauimus a te! a scopo tam sancto permetteresne aberrare consilia nostra! prohibe, propter adorandum nomen tuum! consilia porius nostra dirige, & consilio suo, quod solum stabit in aeternum, stabili! Amen, Amen, Amen.

1. Cor. xiv. 12.

CAPUT III.

Ad consultandum de rerum humanarum emendatione cur inuitemur omnes: & an omnes conuocari huc possibile: quam denique facilis & amoena consultatio- nis haec via futura sit.

Ad vos me conuerto naturae humanae, & quibus ea premitur calamitatum, consortes. Mundi vndique in peius hucusque ruentis statum quaelo simul intue- amur, simul horreamus, simul ob tot perpetuo rede- untes, imo continuas, terribiles rerum strages conta- bescamus; aut potius de ferenda, si villo modo potest, ope consultemus!

2. *Insum est quod petitur, vt incipiente agitari causa quae con- cernit omnes, interesse libeat omnibus. Nam adeone quenquam sui esse osorem, vt ei de seipso, rebusque suis, aut loqui, aut lo- quentes alios audire, volupe non sit? haud verisimile est. Quip- pe se & sua amare, & pro meliorandis rebus suis nihil non tentare, innatum est omni creaturae.*

3. *Quisquis igitur haec legere incipis, excitate: vthic de te, quoque deliberatum iri certus, aduertas aurem, mentem, lin- guam: tamque prompte aliorum de te cogitata excipias, quam li- benter expromas tua; eoque ipso cum caeteris consulere incipias in commune.*

4. *Quicunque enim in humanam venimus societatem, socie- (1) Communis tatis leges feruare tenemur. Nemo sibi soli, quisque toti societa- societas. ti vt bene sit, quaerat. *Insaniae sit species, malle sanari membrum, quam corpus iorum.**

5. *Communia bona, quae nobis primum ostendemus, commune (2) Communia sunt gaudium: communia ergo pericula, quae mox spectabimns, com- pericula, munis sint curae, communies autem curae, ad commune consilium stimulius.*

6. *Tum demum enim melius esse poterit omnibus, si omnes, vbi & (3) Communis quomodo haereant res nostrarae liquide perspecto, innitim adhibe- demum felici- ter impenden- amus, dae operas spes.*

amus, inuocato DEO, manus; ad liberandum nos, ope ipsius, ex tot infelicibus tricis nostris.

(4) Communis naturae
imaeftas.

7. Nemo igitur tam vilis & despectus videatur sibi ipsi, vt his ipsis de communi salute consultationibus interesse indignum se credat; nec tam superbe desperatus, vt consilia vel audire aliena, vel addere sua, dedignetur.

(5) Communis
omnium miser-
ator DEVS.

8. Quam communis est DEVS, omnium nostrum miserator: quam communis miseriarum participatio, & enascentes inde scrupuli & angores: tam communis sit communium miseriarum commiseratio, & illas, si vlla parte datur, subleuandi studium.

Mundum in
communia
confilia con-
suecari an pos-
fibile?

9. Tanta certe sunt quae nos premunt, exitumque aliquem circumspectare cogunt: *vt merito in consilia haec mundus conuocari, DEVSq; de coelo ut opem ferat omnium hominum iunctis suffiriis ac genitibus deuocari, debeat.*

(6) Per inter-
nuntias char-
itas.

10. Prius istud ex impossibilibus videatur, nec tamen est. *Licet enim conuenire non possimus corporibus (nec opus est) possimus ani- mo, charitatis internuntiis, & sole hoc, quotidie ab aliis ad alios per totum terrarum orbem transcurrente, occasionesque res yti- les agendi omnibus ex aequo subministrante.*

(7) Per con-
gregations
minores.

11. *Eia igitur, mortales, occasionibus nostris reuamur! & quod non datur coram, communicando tamen nobis inuicem expediamus; vt linguae nobis vicem praefestent calamii. Atque tum nihil prohibebit, quo minus coram quoque agamus, per minores congregations de his ipsis rebus ad inuicem verba faciendo, DEVM inuocando, manum denique admouendo.*

(8) In concil-
lia orbis.

12. Tandem forte dabit DEVS, vt in concilio aliquo Oecumenico congregiantur orbis capita, & de his sic in antecessum praemissis in commune deliberent.

(Nunc initium
fir scripto con-
sultatio.)

13. *Nos ecce facimus initium! de rebus his tam populariter dis- fertaturi, vt nullus non populus (aut aliqui certe ex omni populo) haec ipsa clare intelligere, ac de illis rationabiliter iudicare, valeant.*

14. *Sequemur enim sapienter consultantium leges: QVID, PER QVID, ET QVOMODO, aliquid fieri necesse sit, plane exponendo: iudiciumque de omnibus & singulis bisce, hominum omnibus & singulis, liberum relinquendo. Ita vera erit, plenissimaque & utilissima, consultatio.*

Consultoris
boni partes,

15. *Si namque tu amico, consilium de te quapiam exquirenti- ti tutum, ostendas, primum, quid sibi pro scopo ea in te refrigerere, & quare isthuc collimare, debeat? sum per quae media ad istum suum*

suum scopum certo venire possit? & cur media haec alii, quae forte se offerant, praeferenda? *quomodo denique* datis mediis prudenter debeat vti, vt destinatus finis non obtineri non possit; & cur potius hoc, quam alio, agendum illi fuerit modo? haec inquam tria si recte expedieris, omnes consultoris boni partes expleueris, & de amico meritus fueris optime: cui omnia iam erunt plana, nec restabit, nisi vt voto potitus suo rem aggrediatur ipsam.

16. *Hoc idem nos planissime in nostris consultationibus imitabimur*, Consultationis cum DEO: propolituri *primum*, quid optandum putemus, & huius series quare; *tum* per quam viam, non autem aliam, vota obtineri posse speremus: *tandem* quomodo datis mediis videatur vtendum, & quare ita?

17. *Verum enim vero quia de rebus ignotis, aut parum notis, iudicare* Cur de rerum nemo potest: aut si id prae sumit, temerarius est, seque ipsum, & alios, emendatione & res ipsas, periculo inuoluit: *ante omnia dabimus operam*, ut res de consultationi quibus disertatur sumus tam plane prius fiant, ut nemo non eas intelligat. rerum descri- Quia de ignotis alicui rebus loqui, est surdo narrare fabulam. ptio praemittatur.

18. *Tu* sicut, quisquis es, memento tibi in his consultationibus Et quae hic at ante omnia hoc vnum, ut sensum recte percipias, esse viuendum. *Tu* in vero demum tria haec expendenda (1) *verum* sic pro communi salute vota recte figurantur. (2) *Verum* media vera, per quae obtineri vota certo possint, ostendantur? (3) *verum* denique media illa sic, vti suadetur, recte adhibitum iripserit, an vero tibi videatur aliter?

19. *Si omnia haec nobis* deliberata esse recte, & suaderi sic re- Quomodo in Et quae hic at- Quae haec nobis agnoscant omnes: assentum vtique rebus his dabunt omnes. tendenda le- his querendus consensus. Et tum felices nos tandem aliquando, in rebus tantis tum concordes! Si vero quid melius aliis ostendet DEVS, hic, illuc, istic: cedemus nos, emendabunturque consilia: atque tum iterum felices nos! Accurabitur autem quantum per nos licebit, ut scopus nunquam ponatur aliis, quam omnino omnibus desiderabilis: ad quem scilicet collimandum esse, ipse communis naturae instinctus vnumquemque doceat. Media vero ad finem tam possibilia, ut in manu nostra illa esse, scipio teste quisque agnoscat, ex facultatibus sibi diuinitus concessis, id ipsum certus. Tandem, mediis illis vtendis modos ostendemus tales: quos esse veros & faciles ipsum rationis, seu communium notiarum lumen, cuique dictabit. Ita nos omnia demonstrando, proponemus tantum semper, assumemusque, concludemus autem nihil, nisi quod aequa videatur omnibus: aut hac ratione in consensum venturi aliquando yniuersalem, aut certe vix aliam restare patebit viam.

(B) 2

20. Ad

+

3.

1. 2.

I.

II.

III.

20. Adcste igitur omnes ad quos penetrare possunt haec voces nostrae! & ad res tam communis desiderii, tam certi vñsus, tamque amoenaæ facilitatis (qualem hic promitti auditis, ipsa que mox semeñipsum ostentare incipiet) mentis afferte attentionem, alacritatem, fidem, qualem ad res tantas conuenit.

CAPUT IV.

Res humanae quid sint? nempe ERV- DITIO, RELIGIO, ET POLI- TIA.

De questionis
seniū quare
primo agen-
dū?

Humanarum
rerum nomine
multa veni-
unt.

Proprie tamen
quod ad subli-
mitatem natu-
tæ spectat.

Finis cuiusque
rei ex ultima
ab aliis omni-
bus differentia
cognoscitur.

A

Nte omnia, quid sit illud, qnōd RES HUMANAS vocamus, videndum: vt ne in ipso limine, si aliud hoc aliud illud intelligat, dissidere, hoc est non intel- ligere nos, incipiamus.

2. Multa quippe sunt, & quasi infinita, quibus in mun-
do circumdamur; & quae sibi nos vendicant, aut nos cano-
bis. Quorum tamen quaedam appendices tantum nostri esse, vt cor-
poris umbram; alia vero impedimenta magis, quam adiumenta,
quae abesse salutis nostræ foret (quae tamen incauti nos faepe,
tanquam pars nostri essent, respectando, & in deliciis habendo,
decipimus) norunt sapientes

3. Exultimamus itaque, res humanas proprie diceendas esse illas so-
lum, sñd omnes, quae ad sublimitatem naturæ humanae spicant. Cae-
tera enim quae cum brntis habemus communia, eo ipso non pro-
pria nostra sunt, quia communia cum illis. Ergo bonalicet, in-
feriora tamen bona; sublimioribus nostris omnino subordinan-
da. Nempe illis per quae a brutis differimus, ito per quae su-
perbruta eleuamur. & ad sublimitatem DEI attollimur.

4. Iudicium enim de qualibet re vñlsum & diffinitissimum ab ea tan-
tum parte defumipotest, qua illa ab aliis diffire, non qua cum aliis con-
venit. Exemplo sit horologium ferreum: quod si quis vñquam
sibi vñsum inspiciat, non inde finem & vñsum eius examinabit,
quod sit ferreum: nam & securis, & culter, & clavis &c. ferrea-
sunt. Nec simpliciter quod rotulis constet; nam & molendina,
& currus, & alia, rotis constant. Sed quod eo modo subordinati
sibi inuicem sunt orbiculi, vt moto uno moueantur caetera: mo-
tuque

tuque illo temporis intervalla, maiora & minora, designent. Ex eo demum temporis mensurandi esse instrumentum concludet, quidq; eo pertineat essentialiter facile deprehenderet.

5. Similiter igitur, qui ex collatione hominis cum aliis creaturis finem eius, & ad finem media, deprehendere volet: non ea primario, quibus homo metallis & lapidibus, stirpibus & brutis, similis est; (nempe quod generatur, crescit, nutritur, mouetur, sentit:) sed quibus illis omnibus praecellit, considerabit: demumque praerogatiuum eius in conspectu habere poterit.

6. *Praerogatiu*s* igitur nostra p*rae* brutis non in maiori aliqua corporis concinnitate, aut meliore p*as*tu, deliciis, conficit: sed animae p*rae* eminentia. Corporis quippe elegancia, agilitate, robore, viuacitate, ventrisque & sensuum oblectamentis. Animantes nonnullae hominem longe superant: homo autem etiam corpore monstruoso, tardo, debili, valetudinario, moribundo, commodis de*niq*; & deliciis corporeis omnib*9* destitutus, homo esse non definit.*

7. *Sed animae inest, quod nulli ali*s* visibili creaturae, imago vi*s* tatu*ui* DE*I*: quae intellectu*s* rerum, seu ratione, constat; & arbitrio rerum, seu voluntate, exequatoria denique in re*s* potestate, seu facultatibus operari*s*, ad quid*u* se extendentibus. Quicquid enim est, intellectu*s* humano subiicitur: & quicquid bonum est, electioni eius subordinatur: & quicquid possibile est, facultatibus eius subportionatur.*

(8) Ita id esse, quis non in seipso experitur? quis non in aliis animaduertit? quantum ad rationis vim, omnis certe homo, natura scire desiderat. Et quid*u* scire quam plurima*s* in*mo* si posset, omnina*s*. Et denique scire vere, ne fallatur. Deceptionem siquidem intellectus sui, quantum potest, praecauet; nec errat, nisi inscius & inuitus. Atque si errare se suspicatur, aut ab aliis erroris insinulatur, aegre tibi esse sentit. Tam conscientia*s* tibi est humanus animus, ignorantiam & errorem sublimitati*s* naturae suae non conuincere. Intellectus itaque noster, naturae instinctu*s*, rerum notitiam & veritatem ambit.

9. *Voluntas vero ad quid nobis data est? quid querit? bonum. Bene enim sibi esse optat omnis homo: male habere, dolere, angi, trepidat, & qua potest refugit. Contra autem quicquid bonum est, & villa parte blande afficere potest, suum esse optat; subtrahi sibi aliquid aegerrime permittit. Et quidem optat vera bona, fucatis detudi iniuriam interpretatur. Et optat sine fine esse bene; ideoque mortem & iniuriam interpretatur.*

(1) Intellectus, veritatis indagator perpetuus.

teritum horret, infinitum quiddam anhelans. Ita varia bona, vera bona, sine fine duratura bona, humanae voluntatis proprium sunt obiectum.

(3) Facultates operum exse-
quutrices per-
petuae.

10. Potestas denique in res, eamque exsequendi volupetas, quanta nobis insit, opera humana, magna, mira, perpetua, reflantur. Mundum etenim artificiosis inuentis nostris impleuimus, nos creatoris nostri ac multi vermiculi: nec adhuc finis est, praesertim in viuidioribus naturis, tantum non nouos orbes semper machinantibus. Prorsus corpore, non conuenire sibi credit humana industria. Ideoque semper aliud ex alio struit: nec finem reperit, hic etiam infinitae cuiusdam delegationis irretita illecebris. Ita res praesentes regere, nouae sibi ad placitum fingere ac refingere; verbo, rebus potenter dominari, humanae naturae insatiabile studium est.

Tria igitur ho-
minem consti-
tuunt.
Intellectus vo-
luntas;
Resque agendi
Facultates.

Et quibus tri-
bus prouenit
Philosophia, Re-
ligio, & Politia.

Tria haec sunt
totius huma-
nae vitae ęgę.
¶

(1) Quia in his
tribus imago
Dei constituit.

11. Putamus ergo consentiendum nobis hic ante omnia esse omnibus: sublimitatis humanae RADICES esse tria illa, animo humano proprio; intellectum, res vestigantem; & voluntatem, rerum bona venantem: impetum denique in opera, facultatibus vnde armatum & normatum. Videamus autem, quinam ex hisce radicibus surgant RA-
MI, qui proueniant FRVCTVS?

12. Ex auiditate veri prouenit PHILOSOPHIA; quae est sapientiae studium; Ex desiderio boni, nascitur RELIGIO; quae est summi boni cultus fructioque. Ex cupiditate res ad arbitrium potenter disponendi, ultimo conatu prouenit POLITIA; quae est hominum, perpetuo varia machinantium, in ordinem talem, quo se in operibus suis non impediant, sed adiuvant, reductio.

13. Tria haec (Philosophiam, Religionem, Politiam) esse tria summa hominum ęgę, reliqua omnia prae his duntaxat ęgęę, satis ostendis posse spero; ut dubitari opus non sit quenquam.

14. Primum enim constat, hominem visibilium creaturarum primarium esse ideo, quia ad imaginem DEI conditus. Similis ergo DEO, virtutumque eius viuum quoddam simulacrum. *Quis autem nescit eminentes in DEO virtutes celebrari tres?* Poenitentiam, qua coadidit & conseruat omnia: & sapientiam, qua scit, videt, providet, gubernat, omnia; & bonitatem, qua sanctus est in seipso, iustitiamque & misericordiam exercet erga opera sua omnia. *Horum ergo virtutum characteres viuos imagini DEI viui esse impressos, necesse est: aique si sunt, existare quoque.* Nempe ut quemadmodum Deus omnia videt, scit, intelligit: ita imago DEI homo, in speculo intellectus sui rerum circumferens imagines, tam vnde veniant, quam quo & qua

qua tendant omnia, perspiciat. Et sicut DEVS bonus & sanctus est, purusque ab iniuitate omni: ita imago eius, homo, bonitatis diuinae existens aemulus, sequi ipsum vndique seruans purum, ut virtutes annuntiet eius, quem inter creaturas visibiles representat visibiliter. Denique sicut DEVS potentia sua ad beneplacitum suum regit omnia: ita homo iis, quae sub se habet, dominari sciatur potenter: aliter imago DEI dici nullatenus meretur.

15. *Eadem tria inuenies, si omnia illa, cum quibus homini commercium est, aut esse potest, consideres. Quae illa omnia? omnia quae infra se, circa se, supra se, habet. Infra se habet creaturas visibiles omnes, quippe sublimior factus omnibus. Circa se homines, eiusdem dignitatis socios. Supra se DEVIM, creatorem omnium. Cum inferioribus creaturis quale est homini commercium? dominii & ipsius: ut omnia sibi seruire cogat. Quod fieri, nisi omnium & singulorum fines ad quos sunt; & rationes per quas sunt; & modos quibus domari, & ad obsequium adigi possunt, intelligat, non potest. Hic ergo sapientia opus, & quae sapientiam venatur Philosophia. Cum coaequalibus sibi hominibus quale est homini commercium! societas; ut cum omnibus hominibus rationabiliter, placide, iuste, conuersari sciatur; consilii, auxili, solatii mutui causa. Hic ergo politia opus. Cum superiore illo, DEO creatore, quid homini (utpote creaturae) commercii esse potest? subiectio, reverentiae, fiduciaeque intimae: ut illi perpetuo iunctus, suauiter bonitate eius perfaci queat, hic, & in aeternum. Ad quod religione opus.*

16. *Et annon homini a primo statim ortu hanc tria demandata fuisse? (3) Quod o- videmus? creatus enim pater noster, Adam, iussus est creaturas speculari, nomina singulis indere, dominarique: quod philosophandi initium fuit. Mox illi additum de latere adiutorium, Eua, cum mandato multiplicandi se, donec implerent terram: ubi humana societas fundata est; Tandem datum de abstinentia certo frumento mandatum, ut dependere se sciret a DEO: quod religionis est fundamentum.*

17. *Et hanc tenus certum est putamus, nullam sub coelo reperiri gentem, ciuitatem, domum: nullam quoque repartam mundi aetatem, vbi non sapientiae, politiae, religionis aliquod viaere sit studium: tenuis sane nonnullibi, & confusum valde, non tamen ideo nullum. Quid hic cogitandum? nisi sentire humanum animum ad illa se nasci, in illis excellentiam suam fundari, ideoque illis occupari debere?*

(5) Et in animo cuiusque hominis.

18. Iam si animos hominum sigillatim detur inspicere (potest certe suum quisque) tres hi diuinitatis characteres, *velle scire, velle dominari, velle beatitate frui aeterna*, indelebiliter naturae humanae impressos esse patebit. *Monstrum hominis sit opere, aut truncus, non homo; qui nescire malit, quam scire; & seruat libentius, quam imparet: & religionem potius colat nullam, quam aliquam; b.e. favore numinis & beatitudine perpetua carere velit, quam frui.* Nam tametsi quandoque monstra eiusmodi reperiuntur, poenam tamen suam mox secum trahunt; dum tanquam abortiui & degeneres odio habentur, tum aliis, tum sibi ipsis tandem.

(6) Imo in ipsis quoque qui hic deficiunt.

19. Quin & illi omnes, quos seu nascendi forte, seu educationis defectu, nihil didicisse, seruos & mancipia factos esse, nullaque virtute vera ornari, contingit, quid inseparabiliter humanae naturae conueniat testimonio sunt, dum eos sui pudet: *ignorare enim, seruire, vitiis foedari, apud DEV' M vel homines male audire, omnis humana natura erubescit.* Ideoque inficitiam suam, imbecillitatem suam, vicia sua, occultat si potest; si non potest, excusat; culpam a se in alios, aut infelicem suam fortem, transferens. Si ne hoc quidem datur, quibuscumque (etiam falsis) coloribus excusare, quam aperte aliquid a sublimitate naturae humanae alienum agnoscere, mauult.

(7) Multo magis vero in iis qui hic excellunt.

20. *Quia autem prae aliis paulo plus de eruditione, potentia, religione, participant, bone DEV'S, quam sibi eo nomine placent!* quam sibi non tantum dii videntur! tam blande afficit humanam naturam, *pollere potentia, pollere sapientia, pollere sanctitate;* (seu vere, seu falso: mauult enim circa haec errare potius humanus animus, quam diuinitatis illos in se abnegare characteres:) *vt aequiparari voluntas alia nulla possit.*

(8) Praesertim generosioribus naturis.

21. *Quibus vero generosior obtigit spiritus, ut plus caeteris de humana participant natura: tam aude hi potentiae, illi scientiae, alii sanctitatis inbiant, ut modum finemque reperire baud possint.* Quod exemplis infinitorum, pro adipiscenda potentia, eruditione, sanctitate, nullis curis, impensis, labdibus, vigiliis, vitae ipsi, parcentium (mortes enim etiam, pro libertate vel gloria, pro religione, imo & pro scientia, fesse emaciando, & vitam illuc impendendo, alacriter subire non trepidant) satis constat.

(9) Et in aemulationibus circa haec tria aeternis.

22. *Accedit, quod super iudicem tribus humanae naturae eminentiis, sanctae sint in genere humano aemulationes, quantas in rebus aliis videre nonusquam est.* *Quis enim pro rebus quas cum brutis habemus communes*

munes, (vita, forma, cibo, potu, voluptatibus &c.) integras concurrere nationes vidit? at aemulationum de imperio, de scien-
tia, de religione, plenus est mundus. Vtri aliis praecesse debcant,
vtri melius res intelligent, vtri gratius DEO seruiant, ab exor-
dio rerum humanarum concertationes fuerunt inter societas
politicas, philosophicas, religiosas: nec aliter hucusque vide-
mus. Ecquid hic obsecro cogitandum nobis relinquitur, quam
radices sibi aeternas in nobis posuisse, potentiam magnam, sapientiam sum-
mam, bonitatem aeternam? vitio quidem nostro tam periculose poli-
tias, philosophias, religionesque collidi, certum est: ipsae tam
men perpetuae illae, coerceri tam impotentes collisiones, quo nos
coelestis impetus trahat ac rapiat, attendere; tamque delicate illa
& dilecta nostra bona, Dominum, religionem, sensuque proprios, ve-
re, & per excellentiam nostra esse; concludere nos cogunt.

23. Ita vidimus eximo animae nostrae pullulare tres illas veluti arbo-
res magnas: sub quarum umbra totum humanum genus apricatur, philo-
sophiam, religionem, politiam. Videamus iam, quos fructus arbores
hae parturiant?

24. Ut diuersae arbores sunt, sic ad diuersos ferendos fructus desti-
natae: omnes tamen bonos, suaves, salubres, vitae humanae,
prorsus necessarios, si in sua spectentur idea. Nam philosophia
mentis lumen quaerit, sapientiam: cuius beneficio inter omnia, quae
vsquam occurtere possunt, oculati incedamus. Politia societatum
humanae concordiam intendit: ut quotquot habitamus in vuum, be-
nigne ac placide habitemus; nullo alii alias afficientes damno, o-
mnes auxilio & solatio mutuo. Religio denique Numinis fauorem am-
bit: fatigatque deuincire homines DEO, & DEV M hominibus,
aeterno foedere, pro impetranda interna, conscientiarum pa-
ce, participandaque (post decursum vitae huius) aeterna cum
DEO beatitudine,

25. Ita haec esse, trinoque illo studio trinos illos vsus quaeri, non pu-
to esse qui ambigere possit: res enim nimis aperta est. Nec igitur ambi-
gat id, quod rerum humanarum nomine potissimum indigitari dignum sit,
considerandumque nobis in tota hac consultatione maxi-
me veniat, eruditionem, religionem, politiam esse: utpote quae omni
homini, semper & ubique, ita conueniant, ut separari nequeant, nisi ex
homine facere velia non hominem. Et ad quae tria, omnia hominum reli-
quia ita referenda sunt, ut partes minores solent ad maiores: illaque sub-
ordinanda sic, ut media solent finibus suis.

(C)

26. Iam

Tres haec arbo-
res humanae
vitae quos fe-
rant fructus,
Nempe:

Philosophia
sapientiam;

Politia pacem;

Religio num-
inis fauorem.

Concluditur!
haec ergo tria
vere esse homi-
nibus τε τὰ.

Postulatum;
si quis aliquid
quid offendit
te potest, ut
ostendat.

26. Iam vero inter nos, quid RES HUMANAE sint constabit; nemo
pe: *SAPIENTIA* mentis, *PIETAS* cordis, & *TRANQUILLITAS*
vitae: quaeque has querunt, tuentur, propagant, *PHILOSOPHIA*,
RELIGIO, *POLITIA*. Si cui aliter videtur, resque humanas aliter,
accuratiusue, definire aut distaminare nouit, ostendat in
commune bonum.

CAPUT V.

Res humanas esse corruptas, & quae corruptelarum occasiones?

Emendatio
sui panis cor-
ruptionem.

E Mendari non solet, nisi quod corruptum est. Dum igitur
nos de rerum humanarum emendatione consultandum
suademos, eo ipso corruptas esse presupponimus.
Quae res forte operosa demonstratione non egeat:
quum nihil loco suo esse, ubique a recti tramite decli-
nari, (hinc ad dextram inde ad sinistram) publicae sint
querelae. Vident enim qui aliquid vident, *sapientiae* loco reg-
nare vel *ignorantiam*, vel *sophisicem*: *religionis* loco vel *atheismum*,
vel *superstitionem*: *polstiae* loco vel *avagxiav* & *confusionem*, vel
tyrannidem & *oppressionem*. Quia tamen nos omnia vestigare a
radice prima decreuimus: eia videamus ante omnia, *quid hoc sit*,
aut dicatur, corruptum esse.

2. *Corruptum dicitur, quod sic a seipso mutatum est, ut ideae suae
non amplius conforme, nec sibi suo idoneum sit.* Rerum autem nostra-
rum fines quinam sunt?

Mundi status,
in idea sua
consideratus,
qualis esse de-
buit?

3. *Ex intentione DEI mundus hic, in quem nascendo immittimur,
schola DEI plena lucis; & templum DEI plenum deuotionis; regnumq; DEI
plenum ordinis & iustitiae, est debuit.* Et quidem schola una; quia v-
num habemus omnes magistrum, similiaque sub illo exercitia. Tem-
plum vnum; quia vnum habemus DEVUM qui omnes nos condidit,
extra quem non est alias DEVS. Regnum vnum; vnum enim popu-
lus sumus omnes, vna procreati stirpe, habentes vna eademque iu-
ra & statuta cordibus nostris similiiter inscripta, nemine excepto.

Et quales nos
in illo?

4. *Haec si recte obseruarentur ab omnibus, fieret necessario, ut
omnes sub sapientissimi magisterio ac disciplina euaderemus docti
& sapientes; sub optimi & sanctissimi informatione ac ductu, boni
& sancti; sub iustissimi moderatione ac regimine, iusti ac pruden-
tes*

tes: eoque pacem haberemus cum rebus, & hominibus, ac DEO.

5. Quia enim mens nostra in omnia fertur, vt cognitione omnium sele oblectet; delectuque facto eorum quae sibi maxime profutura videt, iucunde iis perfruatur: hinc finis cognitionis rerum est, pax mentis cum rebus. Et quia homo circumdari fe alii hominibus vider, quorum quisque sua quoque agit, suis intentus commodis: vtque ne turbetur ab illis, vel etiam eos turbet ipse, cayendum existimat: eo ipso in omni conuersatione prudentia certa vtitur, quam politiam vocant. Politiae itaque proprius finis est pax animalium inter homines. At vero cum rerum & hominum omnium suam quoque a supremo numine dependentiam esse animaduertit; ne supremus ille villa ratione laesus nobis irascatur, nosque puniar, potius benedicat, religionis studio sibi fauorem eius conciliandum existimat. Religionis igitur finis proprius est, pax conscientiae cum DEO.

6. Ad quam normam si intellectus nostri notitiae, voluntatis instinctus, Quem si requiri faculetatumque vires, tanquam sublimitatis nostrae radices: (de quib. Cap. IV. §. 7. ad 11.) indeque sapientiam, religionem, politiamque illam nostram, tanquam arbores & ramos; (de quib. ibid. §. 12. ad 23.) cum denique fructus, qui emergere hinc debebant, (de quibus ibid. §. 24.) contulerimus, nemo non corruptionem multifariam agnoscere necesse habebit.

7. Intellectus certe plerorumque hominum pro notitiis tenebras habet: Corrupta igitur voluntas pro instinctu ad bonum, stimulos ad malum: facultates ipsae in hominum plurimis languent & torpant, eosque iniuria terrae pondera esse faciunt. Id si quis non videt, neget se vidisse villos in mundo stultos, impios, otiosos. Quod si dixerit, sine oculis & mente se in mundo versari ostendet, numerumque ineptorum augebit.

8. Nimirum etiam notorie permulti mente, ingenio, sensibus, torpant: 1. Operatio intellectus corrupta. ignorantiaeque sua tenebras scientiae loco amant. Asellorum, omnium nescientium, plenus est mundus: quanquam nec defint in contrarium exorbitantes, nimirum curiosi, omnia scire (etiam quae nihil opus) audi: vt se noctesque diesque affligant, macerent, exhaustant, conficiant, enecent, hepiolis persimiles, flamas tam aude aduolantibus vt se comburant. Cum ergo res pleraque humano ingenio non subdantur, quid mirum, si cum iisdem pax mentium non insequitur? si indoctorum mentes tenebris obsideantur densissimis, vt quo se vertant, dum serii aliquid cogitandum

est, nesciant. Quid mirum si & docti ipsi obstatula inueniant infinita, quae penetrare non datur, nodosque quos soluere humana nescit industria? vnde se angant, inquietent, scrupulisque vrgeantur, & alios vrgeant, infinitis? vi tandem doctissimorum etiam sapientia in dubitationem definat, an quidquam sciri possit? nimirum, non nos res tenemus, sed illae nos constrictos tenent.

2. Voluntatis
actiones cor-
ruptae.

9. Voluntatis corruptelas, depravatissimasque cupiditates, qui non videt? pudet me generis humani, inquit Seneca, & cur pudeat explicat, epist. 77. Nempe quod proprium suum bonum, quo bruta amecellit, DEOque similitudine aquatur, rationem & virtutem, secure negligit; & bona tantum inferiora, cum brutis communia, se & tauri; bonoque apparteni, transitoria duntaxat voluptate tussillanti, tam solida, vera, aeternum duratura bona, possibet. Et mirum sit, hominibus inter seipso & cum aliis haud conuenire? perpetuaque bella, caedes, rixas, omnium cum omnibus; cogitationumque, voluntatum, sermonum, manuum, collisiones vbique gliscere? tota prorsus terra, omnesque humanae societates, maiores & minores, nihil sunt, nisi concertationum palaestra quaedam. Vnde nec cum DEO pace tranquilla fruatur: accusante vnumquemque ad tribunal DEI propriar conscientia, DEOque iram suam effundente super iniquitates nostras iudicis suis, quae exercet.

3. Corruptela
studiorum &
mollimatum.

10. Studia hominum solennia, quibus infudat totus mundus, qualia sunt? opum, honorum, voluptatum consettatio. In his tribus hominum vulgo felicitatis basin figi, ad haec vndique in mundo collimari, quis est qui non videat? at ista omnia quid sunt? opes sollicitudo certa: honores, fames euonimia: voluptates, dulce venenum, malorum omnium illecebra. Nempe si sic, vti vulgo fit, arebus melioribus separatis; intentioneque primaria, quaerantur. Nam si quis priora verioraque bona, sapientiam, prudentiam, pietatem, primario quaerat; posteriora haec, honorem, opes, voluptates, tam certo habebit aciditamento, quam corpus in luce positum vmbram solet: fierentque illa, antidoto ista comitata, innoxia, suauiusque etiam afficerent. Quod dum homines non intelligunt, umbras sine re captant, vanitatemque sicut dedidi vanescunt ipsi quoque; b.e. rerum legitimo rysu, & rerum fonte DEO, & a seipsis tandem, aberrant.

Peruersi homi-
num conatus.

11. Summa, quererunt homines se extra se; res supra se, DEVm infra se. Se extra se, dum non norunt thesauros DEI in se, diuitiasque, scientiam, & voluptates, quaerunt extra se; cum intra se tamen possideant plura, quam mundus habet vniuersus. Res su-

præse; submittendo & mancipando se rebus quibus dominari debant. *DEVM infra se*: quaerentes & fingentes *DEVM*, non a quo ipsi, sed qui ab ipsis, dependeat; h. e. non cuius voluntatem faciant ipsi, sed quem habeant ad nutum sibi, ministrum affectuum suorum. Qui scilicet, quicquid illi temere fingunt, iubeat esse verum; & quicquid temere ambiunt, iubeat esse bonum; & quicquid temere occipient, iubeat habere successum. Annon haec evidenterissima corruptionis rerum humanarum sunt argumenta? quae corruptio proculdubio exinde orta est, quod res istas lacera-
mus, factiones souemus, genuinaque media (eruditionem, reli-
gionem, politiam in alios transplantandi) non adhibemus.

12. *Cogita quæso: annon tria illa* (potentia, scientia, religio,) *quæ coniuncta esse in quolibet homine debent*, quippe quæ iunctim-
DEI imaginem absoluunt, hominemque perficiunt *infelix di-
vorum plerumque faciunt?* Potentes nimur raro sapientiam curant,
raro religionem. Sapientes vero, ah quam multi, sapere volunt
sine DEO! quam multi viuunt sine rationabili regimine sui, ne-
dum aliorum! religiosi denique multi ita se religiosis suis exerci-
tiis declunt; ut necrerum cognitioni hauriendae, neque aliis ho-
minibus ad bonam mentem instituendis, aut in virtutum via diri-
gendis, vacare velint. *Quæ autem haec monstra, velle posse, velle
scire, velle bene velle; & tamen nescire velle, noscere posse, nescire
scire?*

13. *Monstrosum & hoc: quod eminentiam qui in una trium istorum*
serio persequendo operam ponunt, conuenire tamen nullo baſtēnus modo
possunt i. e. quæ in ipsis philosophicas, politicas, religiosas, ſcindimur. *Pbi-
lophilorum ſcolas, singularumque diuerſa & contraria de rebus pla-
cita & opinione, quis enumeret?* quot capita, tot ſententiae. *Po-
litiſi in fundamento quidem regiminis* (monarchicene ſocietates hu-
manas gubernari præfet, an aristocratice, vel democratice) *con-
ſentire hucusque potuerunt. Religiosarum controvēſiarum chaos, sine
horrore quis intueri potest?* vbi ne de DEO quidem religionis obie-
cto, ſatis conuenit. Et cum religiosarum ſectarum quatuor per-
orbera primariae ſint, iudicia, christiana, mahomedana, gentilisque ſeu
pagana; quaelibet illarum in minores ſectas plures ſcinditur. *Nulla*
tamen aequi ſit etiam ipsis diffidet, ac illa quæ lumine maxime gaudet (glo-
riatur eis) christiana; ut ſi cacteri ſcandolo, ſibi autem ipsis (ne ſe expli-
care valcat) vehementiſſimo abſtaculo.

(C) 3

14. In

Veritatis nemo
siquam satis-
certus possessor.

14. In tanto dissensionum & contradictionum tumultu quis veritatem, num illa siquam, aut penes quos tandem, reperiatur, videat? omnes eniraeam (in philosophicis aequae ac politicis & religiosis controversiis) iactant: interim tamen nemo sic, ut ab aliis quoque videri & palpari possit, demonstrat. Si enim quisquam demonstraret, controuerendi finis esset. Nempe quia veritatem quaerimus omnes, inuentam certo, & demonstratam clare, respueret nemo. Quia id impressa nobis (imagine suae) veritas DEI non sinit, ut intellectus quod vere verum, & voluntas quod vere bonum, agnoscit, respuere possit. Cum intellectus deceptus etiam, speciem veri; & voluntas decepta quoque, speciem boni, tam ardenter prosequatur; ut saepe mori malit quam ab illo, quod pro vero aut bono habet, diuelli. Haec est prima: a hominum, in erroribus & vitiis etiam, obstinationis causa. Quam ergo reverentiam errantes errori, veritati larvato & peccantes malo, specie boni fucato, habent, quidni eandem potius vero vero, & vero bono haberent, si vere agnoscerent? Cur igitur desunt, qui vera & bona quibus gaudent ipli (si gaudent) tam potenter, aliis comonstrent, ut non videre, non affici, non conuinci, non trahi ac rapi, non possint? signum scientis est posse docere. Signum ergo nescientis, non posse sic docere, ut perdoceas. Aut ergo veritas in tanto opinionum tumultu nemini adhuc patet satu, aut eam nondum quicquam habet luce armatam satu, cui respsi nequeat. Quicquid eius sit, defetum hic patimur horrendum.

Sapientia si
qua est, libris
incarceratur.

15. Tandem vero, per quae media eruditionem alii in alios transplantamus? Olim sapientia pectoribus gestabatur, nunc chartis includi coepit est. Vnde fit: ut libris bibliothecisque incarcera raro in hominum cogitatis, dictis aut factis, reperiatur. Cuius incommodi vel ipsa librorum multitudo & varietas in causa est. Plures enim sunt, quam ut relegendae vel milesimae eorum parti cuiusquam mortalis vita sufficiat: magis aurem variii, quam ut vulum tam firmum cerebrum, quod non in vertiginem agi necesse habeat, reperiiri sit. Strues itaque librorum, aut spectaculo sunt magis, quam vslui, & sic vanitas proditur; aut confusione certe, si quis per omnia volutare se animum obfirmat, & sic noxa patescit. Inde enim indoete doctorum, aut docte delirantium, agmina. Et sic libro docti sunt, non nos: aut certe si nos quoque docti, confuse docti: aut si explicate docti, coacte tamen docti; non ad rerum naturam, sed ad aliena, quibus nos expluimus, de rebus testimonia & dictamina.

16. Sed

16. Sed & qui veram eruditionem colligere proponunt, raro sibi copum legitimum (qui est veritatis per omnia vestigatio propter meliorum delectum, & dehinc aliis veriorum & meliorum commonstrationem, ad subserviendum sic DEO, luminum patri) proponunt: saepius quiduis aliud transitorum. Discunt multi ut discant, h. e. curiosi ingenii pruritum expleant. Discunt alii ut ditescant, h. e. ex re diuinissima auctoripium rei vanissimae constituant, avaritiae. Alii denique ut intumescent, h. e. vanae suae ambitioni inseruant. Patet id, quod nimis auare eruditii, alii praetaliis, ingenii aut eruditionis famam captent; ideoque alii alios carpunt, castigant, oppugnant, damnant, sibiique inuicem tam impotenter, insultant, ut imperitiae plebi spectaculo, contemptui, derisui, aut certe scandalo, simus. Ignis ergo quidam fatuus videatur ingeniorum illa lux, qua gloriamur.

Sapientes si qui sunt, sapientiae studiis abutuntur.

17. Ad eruditionem pertinet linguarum, tanquam mentium interpretum, *scientia*. Non enim hominem, sed homines, voluit esse in mundo DEVS. Nec eos habitare dispersos, ferarum ritu, sed collectos in societates: non mutas illas & brutas, sed vocales ac rationales; ut alii alios, de DEO & religione, rebusque aliis bonis, informarentur. Ideoque societatis addidit vinculum, linguam. At nobis, primo; *maximae societatis nostrae, seu maximi collegii*, quod est genu humana per orbem expansum, unum commune prorsus deest vinculum. Linguam enim communem, quo cum quibuslibet orbis incolis colloquamur, habemus nullam: ideoque commercium hominum cum hominibus vniuersale nullum. Iam itaque defectum patimur ingentem: dum nos vix aliquot hominum manipuli, intra vnam aliquam Prouinciam, aut regnum (magnum aut paruum quid interest?) habitantes, intelligimus: cum reliquis tam numerosis gentibus vix nobis tantum commercii, quantum eius bruta inter se habent, esse potest. Id autem unde? ab initio certe non fuit sic. *Dum enim unus esset homo (ab uno autem progeniti sumus omnes) lingua non una esse non potuit.* Corrupcio itaque accessit, quae nos diuulsit, societatemque humanam valde disturbavit, & haec tenuis impedit ac turbat. *Desingulis linguarum, quam confusae, imperfettae, obscurae, barbarae sint omnes, (nulla prorsus excepta) dicere hic integrum non est:* apparebit suo loco nullam earum sufficere amplitudini rerum; nullam tamen vnguam, ne sic quidem mutilam, a quoquam uno solo, quantumvis docto, totam intellectam, vel etiam-

Linguae, societatis humanae vinculum quam disruptum.

etiamnum intelligi, aut teneri. Et quis ergo hic ostentationi locus? imperfectio potius, & multiplex corruptela, deploranda.

Opera eruditorum imperfectionis ar-
guit.

18. Tandem eruditionis partem constituunt *Opera docta*, quibus nos rerum naturas intelligere, & *alia* *passiu*s applicare posse, ostendimus: quemadmodum in quibusdam *Mathematicorum*, *Mechanicorum*, & quandoque *Medicorum*, admirandis effectis videre est. Sed omnia illa quae iam scimus, prae illis quae adhuc profunde ignoramus, quantilla sint patere poterit (spero) operis nostri progressu. *Hoc certe constat*: opifices *Mechanicas artes suas melius excolasse*, ad maioremque deduxisse perfectionem, quam *Philosophos*, *Politicos*, *Theologos*, suas. Illi enim quod promittunt praestant, specimenque artium suarum semper in manu habent: horum artes non procedere (tenellas nempe a mentibus humanis non pelli, neque impietates a cordibus, neque confusiones a rebus publicis) in evidentiā est: quicquid sibi hi, illi, isti, artibus suis, veritate in vita, placent.

*Religionis cor-
rupiae argu-
menta.*

1. *Atheismus.*

19. Iam si religionis seorsim consideremus negotium, & quomodo a plerisque tractetur attendamus, horreñidae patescet corruptionis abyssus: quam paululum detegamus.

20. *DEV M esse*, communis notitia est, tam profunde insculpta cordibus omnium hominum, vt Cicero dicat: qui *DEV M* neget, vix eum sanæ mentis posse existimari: Hebraeorumque sanctus rex & vates, dicere in corde suo, non est *DEV S*, neminem posse, nisi stultum, scribat. Vnde igitur tanta illa stultorum nostro aeuo agmina, vt iam in apertum prorumpere, nec in corde amplius, sed ore & alamo blasphemō, stultas voces, non est *DEV S*, sonare incipiunt? corruptio manifesta, stupenda, detestanda, inualeiens *atheismus*.

2. *Epicureis-
mus.*

21. Credit tamen potior mundi pars esse *DEV M*, omnia vbiq; continentem: credere enim se id dicunt. Et vnde igitur est, quod *pancissimi sanctissimos eius reverentur oculos?* plerique (praesertim in latebris, vbi se sine teste esse putant) ac si nullus vsquam esset index oculus, ita viuunt. Corruptionis tremenda argumentum evidens, vbique regnans actionum profanitas.

4. *Idololatria.*

22. *Tertio, DEV M esse omnium rerum primum*, a quo, per quem, & propter quem, omnia caetera sunt, ideoque vnum: (primum enim nisi vnum esse nulla ratio permittit) communis etiam notitia est. Et vnde igitur tot deaſtri? tot idola? tot filia numina? Corruptionis certae argumentum certum, late serpens, maxime vero in oculo, *idolomania*.

23. *Eft*

23. Est & haec notitia cuius humano cordi inscripta, DEV M esse 4. Cainismus mentem, seu spiritum, spiritu & mente colendum. Et vnde igitur, quod pleraque religiones externorum rituum apparatu cultum DEI metiuntur? aeternaque menti rebus sine mente agitatis (vt olim Cain) placere confidunt? manifestum, pro religione religionis lar-ram coli.

24. Tum & hoc, sentimus omnes animas nobis dari immortales: & 5. Aeternita- tamen ea ipsa vnde pendet aeternitas, tam negligenter curantur, tis incuria. vt plerisque cum DEO, aeternitatis praeside, nihil sit negotii. Quid hoc nisi corruptissimi status cordis nostri indicium est? eoque magis, quod homo alias natura sua totus in futurum fertur: quemadmo- dum ostendit innata illi futura quaecunque praesciendi cupido, maior quam sciendi praeterita. Haec enim narrantem nemo mira- tur: futura praenunciantes numine afflari credimus, & tantum non adoramus. Tum & illa cuius innata in futurum sibi prouidendi solertia. Ecce igitur in illa, quae maxime futura sunt, po- strema, aeterna, minus ferimur? corruptio certa, dicente apud Mosen DEO: o si sapient, & nouisima sua prouident!

25. Si eos in specie, qui religioni praefunt, aut religionis (quam 6. Deceptio- in seculas diuisi diuise sequimur) autores fuerunt, consideramus; corrup- num interuer- pio patefecit non vna. Primum enim docere aliquid nemo potest, nientium secu- nisi rei illius intimegnarus. Religionem igitur, h. e. animae cum DEO commercium, nemo idoneus est docere, nisi cui DEV S fa- miliariter, per intimam cum illo coniunctionem, & colloquia, aut inspirationem, notis. An vero tales illi omnes, qui tam di- versas religiones introduxerunt, etiam atque etiam videndum e- rat, ne deciperemur. (Suspicio enim vehemens subest, ab vno DEO tam diuerso, imo contraria, venire non potuisse.) Nos au- tem quid? secure dormimus. Nemo fere, quid hic verius & me- lius sit, dispicit, omnes antecedentium gregem sequimur, vt reuera consuetudo pro religione sit.

26. Deinde, modum propagandi sui quaelibet res habet naturae suae 7. Religionis congruentem: quidni & religio? nempe faber docet fabrilem artem fabricando, pictor pingendo, cantor cantando; &c. Et doctrina ipsa propagatur docendo, imperium imperando: quidni igitur & religio religiose agendo? cur ergo pasim in rerum diuinarum doctores se ingerunt, quos nihil diuinum commendat? homines seculo immersi, eccelesie nihil sperantes, plus caeteris profani? corruptio certa, nam si medicorum nemo morbos praeeptis curat; Theologia vero ani- (D) marum

marum medicina est: cur quaeſo Theologi praeceptis tantum (de rebus ſcilicet diuinis concionando, aut pietatem duntaxat aliis praecipiendo) expedire quaerunt omnia? cur non in terris coeleſtem, caeteris in exemplum, viuunt vitam? corruptio manifesta.

26. Religionis, diuinissimae rei, non diuina defensatio.

27. Tandem, quia religio res inter humanas maxime diuina est; eius propagandae modus non niſi diuinus eſſe potest, quali vitur ipſe, in quem religio dirigitur, DEVS. Quid autem ille? inuitat omnes, cogit neminem, tolerat omnes, perdit neminem, iudicium ſeruans iudicio futuro. Odia itaque noſtra, quibus alii aduersus alios religionis cauſa inardescimus, atrociaque illa pro religione bella, quid niſi apertam corruptionem teſtantur? quid enim religioni cum armis? Habet fane illa quoq; ſua arma, quibus ſe aduersus hostes ſuos deſſendit, ſed ſpiritualia; ſicut & ipſa ſpiritualis eſt tota; & DEVS, cum quo hic res eſt, ſpirituum puriſſimus, ſpirituumque pater.

*Politiae corrup-
tiae argumen-
ta.*

1. Regimen ſui negleccitum.

28. Politicum videamus ſtatū! cuius basis ſui ipſius regimēti eſt: quia nibil regit, niſi reūlū: nec alios unquam regere poterit, niſi qui ſimul, imo ante alia, ſeipſum. Et vero quia DEVS hominem ad eam euexit dignitatem, vt omnes inferiores illi ſubiiceret creaturas, tandemque hunc addit tantae dignitatis apicem, vt ipſe quoq; homo, rector & arbiter omnium, ſui eſſet iuris; nec alterius, ſed proprio regeretur arbitrio: certum eſt, totius boni ordinū circa boni- nū, toriusque humanae felicitatis cardinem in eo versari, ſi quis alius regen- diū deſtinatur, ante omnia ſeipſum ſapienter regere velit, poſſit, ſciat: & perditionis, ſi ſeipſum regere nolit, non poſſit, neſciat. Ideo- que DEVS, vt homo ſeipſum regere velit, poſſit, ſciat, prouide- re non intermisit. Nempe, vi velit, inadiit illi libertatis amorem. (Cuius quidem libertatis in aliis quoque creaturis rudimenta vide- re eſt. Equus enim excutit ſefforem: bos deiicit iugum: auicula caueam, & in ea paſtum, deſerit: non alio fine, niſi vt ſui iuris ſit. In hominē tamen libertatis deſiderium proſrus impotens eſt. Ut multi mori malint quam ſeruire, h. e. alieno arbitrio, non ſuo, agi.) Ut autem poſſit ſeipſum regere homo, addidit illi DEVS confiliarios perpe- tuos, ſemper adſtantes, ſemper rebus intentos, ſemper de agendis & auctis commoneſacientes; rationem & conſcientiam. Ut denique ſciret etiam, poſſuit ob oculos creaturarum, leges ſuas (naturae iſtinctu) obſeruantium, eoque ſe in ſuo eſſe conſeruantium, infinita exempla: quarum rationabili intuitu rerum vias addiſcere, inque ſeipſo ſa- pienter ad fines ſuos dirigendo exercere ſeſe, poſſet. (Sed & nouas leges, monitaque varia verbo ſuo adiecit; de quo alias.)

29. Ats

29. *Ars itaque artium est, hominem, omnium rectorem, regere posse; etiam cum ad seipsum, solum unum, artem banc refert homo, nedum ad plures eiusdem eminentiae consortes.* Cuius partis si obseruaremus di-
vinas, rebus insculptas, cordi inscriptas, auresque circumsonantes, regulas: in omni humana societate ordo, tranquillitas, pax, conspicua essent: quia praeessent, qui praeunt, libere; ordinis, tranquillitatis, pacisque amore.

30. *Quomodo autem obseruamus, disfida, rixae, bella, per omnes domos, vicos, priores, regna, loquuntur; nec alii testibus, quam auribus & ocu- li, querelisque & eulatibus, omnia personantibus, opus est.* Ecce enim! potestates ordinatae sunt diuinitus, communi & cum subditis reciproco bono: nempe ut magistratus subditis, & subditi magistratibus, seruiant. Quid est igitur, quod huius, & isti his, tam laepe graves, molesti, intolerabiles, mutuoque exitio sunt? Subditi, cum humeris suis potestates suas placide gestare deberent, ut corpus caput suum supra se, saepe deiciunt & proculant. Hi rursum deici non patientes, aut recuperatis per vim habenis, frena fortius aducunt, stimulosque & calcaria, & flagella, & fustes, & gladios, adgunt. Atque sic violentiis implent omnia.

31. Videamus horum causas. *Nesciunt homines regere, nesciunt regi.* *Nesciunt regere alios, nesciunt seipso.* *Nesciunt regi ab aliis, nesciunt a seipso.* Primum enim plerique hominum sublimitatis suae immemores animo tam seruili sunt, ut se intra vilissimas quasque res, ventrem, gulam, caeterasque nugas, abiiciant: ab illisque se regi, duci, trahi, huc illuc raptari, patientur: indigni, qui homines (rerum scilicet dominio destinata creatura) audiant. Perinde ac stolidus & impius nauta, qui mari tempestatibus aestuante clavum abiiciens, se, & quos vehit, certo vitae periculo exponit. Tam quidem stolidos nautas in nauibus ligneis non reperias forte; sed in nau corporis & animae regenda plerique mortalium sic prorsus delirant.

32. Suntrursum, qui non contenti se & sua regere, ad alios regendum (h.e. pro lubitu versandum) impotenter festinant: & ut domi-
nari modo licet, alios oppugnare, expugnare, subiugare, proculcare, vo-
lupe sibi ducunt. Plerumque enim qui alii praeunt, cur praeint, non attendunt. Putant mundum sua causa esse, hominibusque ut
brutis, ad quicquid complacuit, abutuntur: dumque reluctantiam reperiunt (intransformabilis enim est humana natura, concreata sibi libertate sua in totum exui, coactumque aliquid velle, non potest)

potest) sub obsequium sibi tamen redigendi modos quaerunt. At quos modos? violentos, flagra, fuster, compedes, carceres, funes, gladios &c. Hocne autem ordinis est? bac rationabilem creaturam duci oportuit?

3. Regentium iniquitudo, in-
scititia, signavia.

33. *Corruptio igitur certa, quod passim regendis hominibus adhiben-
tur, qui regere non possunt, nesciunt, nolunt. Non possunt; imbelles, ef-
foeminati, auctoritate non instructi. Nesciunt; inertes, artium
regiminis ignari. Nolunt; ignavi, delicati, circa alia curiosuli, ius-
que occupati. Atque sic, quia nihil regit, nisi rectum; nihilque recte,
nisi ad regulam; nihil denique firmiter, nisi ad regulam immotam:
pleraque mundi regna male habere necesse est. Quia qui regunt
alios, non regunt seipso: nec regunt ad regulas, derorquent illas
quoque ad placitum; & (vt vocant) ad rationem status. Ita omnia
plena sunt aut *Sardanapalorum*, non regimini, sed deliciis, vacanti-
um: aut *Nimrodorum*, sine lege regnantium: aut denique *Machia-
velliistarum*, legum vim astutis eludentium, & sic ad leges pietas do-
minantium.*

Corruptelarum
eminentia.

34. *Nihil igitur in rebus humanis integrum est: quia status mentis, re-
ligionis, politiae, per totum genus humanum corruptus est. Viuunt ple-
rique hominum (alicubi etiam integrae gentes) DEI ignari, sui ob-
liti, humanitatis nescii, veluti pecora campi, belluinanam prorsus vi-
tam. Et non esse illa, per quae maxime HOMINES sumus, confu-
sa & corrupta, defendat aliquis?*

CAPUT VI.

Corruptelarum humanarum turpitudo & noxa.

Corruptelarum
nostrarum tur-
pitudo ostend-
itur.

Vniuersim.

Vad peruidendum confusionum illarum chaos vix
satis oculorum habemus, ita ad deplorandum earum
turpitudinem & noxas vix satis lacrymarum. Hinc
sapientibus omnia humana dispergunt: quia omnia vana, foli-
da, impia, violenta, ad interitum tendentia.

2. Dum enim non haec agimus, quorum gratia
hic sumus, sed alia nihil ad scopum pertinentia: annon rari sumus?
Dum vero contraria scopo agimus (ea nimur per quae nobis, &
humanae societati, non potest non male esse) annon folidi? Et
dum bonitatis fontem quibusvis vilissimis rebus posthabemus, imo
aperte

aperte contemnimus, irritamus, blasphemamus (quod plerique, e-heu, faciunt!) annon *impium* sumus? denique dum alii alios millemodis affligimus, diuexamus, perdimus, annon *violentii* sumus?

3. Sed videamus istas vanitates, soliditates, impietas, violentiasque *Perspecies nostras*, quam turpes & noxiae sint, propius: per omnes illos & singulos de-prauatae eminentiae nostrae (hoc est, eruditionis, religionis, politiae) status.

4. Statum mentis, plerisque mortalium rebus bonis vacuae, sed consideramus: annon quaeſo turpe est, tam lucidum rerum ſpectulum, ad ſe In ſtatueruditatem omniscit DEI factum, omnes nos circumferre: in quo tamen ut plurimum aut nihil resplendeat, aut nihil praeter tricas & quis-quilias: de rebus magnis, pulchris, spiritualibus, aeternis, proſus 1. Mentis ſpeci-nihil? quis haec ſine lacrymis recognitet? nec ſcire, nec attendere, nec que nihil exhibet. quærere, quis ſit? unde veneris? quo tandem ſendant onnia tua? turpis- fumus.

5. Quid autem quod qui aliquid ſciant, aut ſibi ſcire videntur, 2. Aut nihil de quavis etiam eruditionis particella, aut umbra, adeo ſibi pla-praeceſt umbra. cent, ut alios contemnant? progredi tamen ad Scientiae maiorem aut veriorem lucem negligunt? lucidam nobis creator dedit mentem: ab cur umbra portius delectamur quam luce?

6. Turpe & hoc: quod cum creator quemlibet proprio ſenſu, aliisque 3. Oculis pro-veritatem rerum ſcrutandi adminiculis, instruxit; homines tamen plerumque oculos claudere, & coecorum in morem ab aliis abſque ratione duci, quam libere per res obambulare, malunt. Tota enim vulgaris eruditio (per omnes propemodum ſectas) feruile quid est: vt quae non contemplatione rerum, qualiter in ſe ſunt: fed traditione de rebus aliena, conſtat. Millibus e multis non facile reperias, vnum, qui propriae mentis oculis viſus, quomodo DEVS mundum gubernet, aut qua vi res ſiant, aut ſint, aut conſeruentur, aut percant, aut rurſum reparentur, & quorū omnia iſtātendant, attendat. Unde ſit, ut ſcienza plerorumque, etiam qui ſibi Salomonis videntur, opinio ſit, non ſcienza.

7. Quem tamen deſectum ſi agnosceremus, & nos intra mo- 4. Ex tamen in- destiae contineremus terminos, ferri posset. Sed dum opinionibus et tenebris furio- vento inflamur, alii aduersus alios inſoleſcimus, interque nos tantas excita-mus tragœdias, ut vix usquam crebriora & a:riora certamina, atque in- ter eruditos, videre ſit; id quo loco habendum? Non iniucuſdum for- ſan fuerit *Andabatarum* (clauſis oculis dimicantium) ſpellare pugnas, ſi ioco ſiant: ſi ſerio, ſtultitiae indicium euidentiſſimum; ſi ad exi-

(D) 3 tum

tum usque furoris. At quid nisi Andabatarum greges sumus nos miseri; qui pro scientia tam inscite, pro religione tam irreligiose, pro rerum domino tam seruuliter, depugnamus?

5. Seque ipsum quisque idolis pro rebus ludi: ficit.

8. Indignum est humana natura, falsi aliquid souere: h. e. spectru, non rebus, diuinam intellectus officinam replere. Indignum igitur, nos ita opinionibus dissidere, & plerosque in templo mentis, pro formosis formosae veritatis imaginibus, monstrosa errorum idola circumferre, quod plerique mortalium faciunt. Quia enim veritas ubique vna & simplex est, verum plus uno esse non potest. Quotquot igitur de villa re diuersae fuerint, nedum contrariae sententiae: omnes praeter vnam (si tamen vna etiam!) falsas esse necesse est. O beatos, quibus vera videre datur! miseros quibus deludi contigit! Ignorare enim verum suum cum rebus, & cum DEO, statum circumduci autem hominum aut daemnonum astu confictis fabellis, quid nisi turpissima turpitudo est?

6. Neque si quid usquam DEVS, lux aeterna, luminis veri spargit, colligere labo: ramus.

9. Tandem si nos hoc loco (vbi de rerum cognitione agitur...) omnes iunctim consideremus: annon quae so turpe est, nos nos inuicem, bonaque & mala nostra, adeo ignorare? Nos quidem Europaei, peregrinationibus & nauigationibus adsuetae, plus de caeteris cognovimus, quam de nobis illi. Nec nos tamen omnia, aut saltem ea, eoque fine, quae & quo fine debuimus. Scimus enim nusquam deesse DEVVM; suaque aliter & aliter per populos, & gentes, & linguis, & aetates, spargere dona: vt si nobis conferre omnia in unum curae esset, possent, quam plena est omnis terra gloria eius, tam plena esse omnia corda luce eius. Nos tamen coniungere scintillas nostras, faculasue nostras, quam securi negleximus haec tenus!

II.
In statu politico.

1. Rixae de regimine perpetuae.

10. Videamus vero iam quam indecorae, & generis nostro indignae, sint illae quas in conuersatione mutus, h. e. politia nostra, admittimus enormitates! Lupi, vrsi, tygrides, dracones, aliaeque saeuae bestiae, concorditer cum aliis sui generis viuunt: impuros canes si excipiatis, quibus solis subinde rixae. Nos rationalis creatura, eheu, quam ubique discordes! Illis si quando duce opus, eum sequuntur quem sibi eligunt, vt grues: aut quem sibi nasci vident, vt apes: aliae regimen non affectant. Nos igitur brutis brutiores; qui omnis passim ad regimen proruendo aut rursus regimen omne de clinando, rerum ordinem ubiq; turbamus: nosque difficultatibus implicamus infinitis.

2. Inuasionses mutuae violentiae,

II. Animalium species, quaeque suum seruant elementum, aues aërem, pisces aquam, serpentes terram, ferae silvas, pecora campos, &c. pro ordine

ordine sibi diuinitus assignato. Atqui humano quoque generi idem omnium DEVS orbem terrarum assignauit, regionesque alias aliis attributas ab inuicem eo modo disternauit, vt quaeque gens, familia, domus, persona, sub constituto loco placide suo seruiat creatori. Quae igitur haec rabies est, quod ubique in nos inuicem inuolamus? vt non mones, non fluiti, non lacu, non maria, non hemisphaeria ipsa tuto nos ab inuicem praestare queant? Incurrimus enim alii in alios vel ex altero orbe: vt spoliemus, dissipemus, perdamus, eiusdem naturae consortes.

12. Inprimis enim turpis est illa, quae infeliciter in consuetudinem iam abiit, bellandi voluptas. De qua recte magnus quidam vir: 2. Bella mun-
dum vastantia.
Saepe admirari soleo, inquit, quae res homines buc vesaniae adigat, ut tantis studiis, tantis sumptibus, tanis periculis in mutuam perniciem ruant. Quid enim aliud in omni vita, quam belligeramus? Non belligerantur quaelibet bruta, sed ferae duntaxat: nec hae autem inter se dimicant, sed cum diuersi generis belluio. Et suis armis pugnant; non vii nos, arte diabolica excoigitatis machinis. Nec rursum quibuslibet de causis, sed aut pro foetti, aut pro cibo: nostra vero bella plerumque vel ab ambitione, vel ab iracundia, vel alibidine, similiue animi morbo, profiscuntur. Denique non tot milibus congregatis, sicut iam nos, in mutuum instruuntur exitium:

13. Iam turpitudines in religionis negotio tam dense obuenientes, attingamus breuiter! ante omnia quid tetrius obsecro cogitari potest illis hominum monstros, qui vt non sit quem metuant, nullum agnoscunt numen, nullum reverentur! Qui nec immortalitatem suam, nec immortalitatis praesidem agnoscentes, eoque modo spem immortalitatis sibi ipsis praecedentes seipso scientes volentes belluis annumerant: omne suum bonum in pastu ventris, aut euanidae ambitionis fumo, collocantes. Quorum tametsi forsan omni aeo, gente, secta, aliqui fuerint: tantum tamen eorum nunc in ipsa Christianismi luce prouentus, cum turpi Christiani nominis ignominia coniunctus est. Equidem in pulcherrima ueste nasci tineas, in formosissimo corpore deformes verrucas, in media luce tenebriones, quibus caligo pro luce adamat, non mirum: turpe tamen est.

14. Sed & turpe quod alii plerique faciunt, non negare numen ore, negare opere: h. e. nec numen, nec ea quae ad numinis nutum, beatumque cum illo consortium, spectant, curare. Nescire enim, 3. Epicureis-
mus.
aut

III.
In flatu religio-
ni.
i. Atheismus,

2. Epicureis-
mus.

aut non attendere, quis sit qui te cocondidit, ad quid condiderit? cur huc miserit? quid de te proponat? quid tibi, ut ei placeas faciendum sit? si non purus *albeismus*, *epicureismus* tamen certus est. Et tamen haec ipsa sunt, quae vulgo omnium minime curantur, immo in quorum ignorantia & contemptu polituli quidam gloriam aoccupantur,

3. *Supinitas* *extrema* *decomi*. 15. *Quibus autem illa curantur, quomodo curantur? plerumque per funeris, vix usquam satis pro dignitate rei.* Cum enim nihil maiori periculo tractetur atque religio, a qua spes & timor vitae & mortis aeternae pendet: nos tamen vix usquam minus curiosi, plerumque sequimur antecedentium gregem, eundo non quo eundum est, sed quo itur. *Quotusquisque est qui dicat; itumne sequor viam? annon deceptionis subest aliquid? quid est quod hic adeo distinximus?* Vnus mundus, vnaque in illo humana gens, nonnisi ab uno DEO venire potuit. Qui si vnum, yna itaque eius de se colendo voluntas. Cur ergo hanc non sequimur omnes? vnde ergo tot numina? tot diuersi & contrarii numinis collendi ritus? deceptionem niduali vbiubi oportet; immo vbiique, uno excepto. Vbi vero id? an ego beatam illam, vnam, solam, veram religionem teneo? spero fane: sed & sperant alii, se rectam calcare viam. Videndum itaque vbi veritas, vbi error? videre autem id, & dignoscere & diiudicare, non potero, nisi quid teneant hi, isti, illi, cognouero. Cognoscam igitur: paratus si meliora reperero, meliora sequi; si melius nihil; meam tenere viam constantius; DEOq; seruire eomodo, quem cognoscere dat euidenter, seruentius. Ita si verum veri DEI cultum vere quererent omnes, ope DEI vere inuenirent, tristisq; illa dissonantia evanesceret. Nunc talia nemo querit, sed in quamcunque religionem quemque nascendi sor, aut alius aliquis casus, detulit, ibi bacret. Ideo tam religione, quam fluvius, maribus, montibus, linguis, moribus, alii ab aliis constanter separati manentur. Turpe certe in vnius DEI schola, regno, templo, tantum disidia.

4. Erga eos autem qui foris sunt, furor.

16. *Sed & hoc videamus, annon quacumque religionem, quae DEO similes reddere nos debet, rem quandam mitissimam esse conueniebat?* Vnde igitur est, quod alii alios, religione a nobis discrepantes, ferre nequimus? cum ille ipse, quem religio aut placat aut irritat, eos qui se placant silentio suscipiat propitius; qui autem se irritant, toleret patiens. Nempe, cui non desunt fulmina (si sic gloriam suam vindicare bonum putaret) ille non fulminat: nos quibus nullam sunt, fulminare non cessamus.

5. Maxime in-
ter Christianos.

17. *Turpe in primis, quod vix ulli acerius diffident, acerbioribusque in religione odiosi certant, atque hi ipsi, qui religionem tot reuelationibus diuinis firmatam habere se credunt, Christiani.* Non quidem ignoramus, quo lux fulgidior est in aliquo corpore, eo densiore fieri adiacentem illi umbram? zelumque pro re adamata tanto feruidorem, quanto maioris res ipsa aestimatur: ideoque zelum pro DEO, quem optimorum optimum credimus, natura sua nec debere nec posse esse; nisi feruidissimum. Vnde necessario sequitur, vbi cunque plus cognitionis aut est, aut esse presumitur, ibi etiam exsurgere plus zeli, siue secundum scientiam; siue sine scientia. Non tamen his rationibus excessus ille zeli, h. e. furor quo alii in alios vehimur, excusari vlo modo potest.

18. Ita de corruptelarum nostrarum turpitudine, in statu eruditio-
nis, politico, religioso, superficietenus aliquid dictum esto. Iam cogitet quisque: si nos qui praefilautia aegre aliquid vitii agno-
scimus (amor enim coecus est) foeditates nostras ita ut sunt non expen-
dimus: num etiam aegre surdum & coecum neceſſe sit eum esse, cuius oculi
millies sole ipso lucidiores sunt? Num putamus, dum eruditio nostri
tot modis dissonans, politici tot modis discrepant; theologi tot
modis discordant; aliam in auribus DEI audiri harmoniam, at-
que qualis auribus noitris esset, quam quis ex balatu ouium, &
mugitu boum, & grunnuſu porcorum, & ruditu asinorum, & si-
bilatu viperarum &c. singulorum istorum gregibus in vnum co-
etis, efficere tentaret? Vae nobis miseris, sic ab aeterna harmonia
prolapsis!

19. Non sola autem turpitudo, quae confusionibus nostris in-
est, sed & multiplex interueniens noxa ac perniciēs, merito nobis
horrorem incutere debet. Primum enim in miseram prorsus con-
ditionem praecipitamur, quicunque a veritate in errores, a
libertate in seruitutem, a DEO lucis & vitae fonte in tenebras &
mortem, prolabilimur. Externe oculos habere coecos, aures sur-
das, mutam linguam, pedes claudos &c. calamitosum est: sed
millies magis, si cui coeca mens, surdum cor, clauda, fracta,
rupta, conquassata omnia. Qualia profecto sunt maiori ex parte
omnia nostra, integrum vix quidquam.

20. *Accedit, quod plerique nec mala sua agnoscere, nec in melius aliquid commutare, vel, optant vel patiuntur.* Nolunt ad lucem aperi-
re oculos, bene sibi esse credunt in tenebris. Nolunt ad DEVUM eleuare corda, bene sibi esse putant sine DEO. Nolunt ordini

Diffontantiae
nostrae quales
in auribus o-
culisque DEI.Corruptela-
rum nostra-
rum noxa.
1. Quod nos
senſu miseriae
nostrae pri-
vent.

(E)

inter

inter se constitudo applicare animum: bene sibi esse inter violentias & vincula imaginantur, cheu! multi horum, miseriis pressi, luctu & suspiriis vitam vix acgre trahunt: nec tamen meliora, anhelant. Plures ne sentiunt quidem mala sua, ideoque inter onera exultant, cruce suas adorant, supplicia sua rident.

3. In sensum peruersum argumentant.

21. *Et quod peius, perniciacia & obstinatione laborant: ut melioribus, dum offerruntur, resistant etiam.* Peruersitas quaedam, & conatus vincendi etiam in mala causa, nimis euidens est in quibusdam naturis, si non integris nationibus aut sectis. Mendacio quaerunt opprimere veritatem, hypocrisi religionem, vi innocentiam: quid illis facias?

4. Quidquid mali usque exoritur, potenter propagantur.

22. *In summa, quicquid in genere humano mali exoritur, incepit a quoconque, mox radices agit, potenterque ut infelix lolium fructescit: nec eradicari facile, aut etiam villo modo, patitur.* Coepit primus homo, omnium nostrorum progenitor, *Adam*, illicita appetre, DEO non obsequi, mandata eius transgredi: punitusque fuit, mox, ne malum impunitum abiret in exemplum. Nos tamen strenue continuamus: plenus enim est simillima progenie mundus totus. Coepit *Cain* DEO fucum facere hypocrisi, & punitus fuit: totus tamen mundus hypocritarum & homicidarum plenus est. Coepit *prior mundus* commessari, perpotare, libidinari, DEVM non curare: puniti sunt diluicio, perieruntque, at non perire exemplum, imitantur id mundi huius, qui nunc est, incolae, perstrenue. Coepit *Noe* ingurgitare se vino, turpique ludibrio & scandalo esse suis, confusus propterea, nec tamen desistimus nos: ebriosorum turpitudines suas denudantium plena omnia. Coepit *populus a diluvio* aedificare in coelum turrim, h. e. propriis cerebri sui adiumentibus ad DEVM querere vias. Confusi suu& dissipati, nos tamen ne sic etiam per orbem disieisti, desimus aedificare Babel: non solum continuando conspirationes contra DEVM, vel nos inuicem, varias (colonias enim inde duximus omnes, omnesque simul sumti Babylon illa magna sumus, dispergenda in aeternum, nisi resipuerimus adhuc) sed & singuli etiam peculiares intra seipso concipientes minutulas Babylones. Plenus certe confusionum est mundus vniuersus. Coepit *Nimrod* venari homines, monarchiamque sibi super gentes constituit, quam euertit dominus, sicut & alius sequentes: nos tamen non definimus scandere alii super alios, ad opprimendum quos datur.

23. *Au-*

Noxa in specie
literiarum
confusionum.

23. Auget incommoda, quod bae corruptelae in nos recidant, nos ipsis perdant. Minimum quidem inter caetera res literaria genus humanum vastat, quantum ad externa: quoniam sapientiae aemulatio bella & sanguinis diluua nulla adhucdum produxit, sicuti ab aemulationibus religionum & politiarum fieri videmus. Non defunt tamen eruditorum etiam confusionibus pernicies suae. Nempe dum docti inter se digladiantur, iudocti stupent: dum illi delirant, hi in vertiginem aguntur: ad nutum quippe istorum hi versantur. Atque sic dum caeci caecorum duces sunt, quid fieri? Quid autem veritati; de qua altercantur? illam nimis altercando amitti, vetus & verum est dictum. Dum enim victoram alii tantum de aliis quaerunt, sophisticationibus plerumque res agitur: posthabito, quid veritati fiat, modo nos non succumbamus. Sed & qui veras defendant sententias, plerumque acerbis in ignorantes inuectivis rem agunt: vt non aliud quam odium sui, & quam defendant veritatis, reportent.

24. Ex confusione linguarum venientis noxae caput hoc est, quod dum commune vinculum non habemus, vt corporibus ita animis dispersi manemus: dumque non penetramus ad inuicem ubique (vti posset, si essemus gens vna, labii vnius) ignoramus nos inuicem pleraque gentes, nostraque bona & mala. Vnde fit, vt nec mala commiserari, & inuicem succurrere, nec bona impertiri ac communicare, valeamus.

25. Magis autem oculos incurront ea *damna, quae dominantium* Et politica. *aemulationes generi humano attribuunt.* Memorare alia nihil opus: *teterrima illa pernicies, bella, quantas humano generi* (bone DE, VS!) *afferunt clades!* Patebit id, si vel praesens hoc bellum, quo quadraginta fere annis infelix flagrauit Europa, intueamur. Quo tot exinanitiae vrbes, tot vastatae prouinciae, excisi populi, subuersae florentissimae res publicae, integraque regna cadauer facta. Nec dum omnino furoris finis: qui supersunt, vt se conficiant in id laborant strenue. Quis modus aut finis malorum?

26. *Quid autem religiosorum aemulationes?* magna furentium, Et religiosae res sine fine inricantium pars, illi ipsi sunt, qui inter DEV M & homines rum, pacis autores, & proxenetae, esse debebant. Calamitosius vero est, quod hi ipsi religiosi in infinitum productis, & nodosissime implicatis controversiis, & doctorum ingenia, & indoctorum conscientias, sine fine fatigant: eoque animas, quas deliciis paradisi implere debebant, aengoribus & tormentis implet: vt multi vitae huius

(E) 2

per-

pertaeſi, futurae incerti, quo ſe vertant neſciant. Nam quid aduersus baec omnia? vbi? apud quem? veri ac ſolidi ſolatii quaerendum? Non naſci praefiterat, quan naſci ad tot miſerias: tandemque praecipitari in moris abyſſum, nec ſcire quo vltra.

Miſeriarum fi-
aſis ne quidem
in vita fine
perandus.

27. Voluerunt in gentilitate quidam aduersus calamitatem vi-
tae id ſolatio eſſe, quod exitus undique patet. At vero id aduersus
calamitatem aeternas nihil valet: inde enim exitum quis ſperet?
& quo? Lamentabilis igitur ſors noſtra, niſi aduersus tot vitae mor-
tis que praefentis & futuros terrores ſolidi aliiquid, quod intrepide
opponamus, inueniatur. O DEVS, DEVS, DEVS,
miſerere!

CAPUT VII.

De emendatione rerum humanarum con- ſultatum fuſſe a corruptionis initio hucusque.

Consultare.
quid ſit? & quo
trino modo
fiat?

Consultare, dicuntur homines, cum de rebus nouis reſte-
conſtituendis, aut corruptis reſtituendis, aut amißis re-
ſuperandis, cogitationes fuſcipiunt: ſive (1) a ni-
mum ſuum quisque, (2) ſive ſermonibus apud amicos
reciprocatiſ, (3) aut etiam deniq; reiſpa aliiquid, pro eui-
tando aliquo malo, aut obtinēdo aliquo bono tentantes.

De RR. huma-
narum emen-
datione ſem-
per conſulta-
tur, diuinitus
& humanitus.
2. Trino hoc ſenſu de rerum humanarum emendatione conſultatum
ſemper fuſſe dicimus, b. e. cogitationibus, ſermonibus, moliminibusque va-
riis, ſcribiis, indeſeffis, DEI & hominum reſpectu. Quia nec DEVS prola-
pſis rebus humanis vñquam defuit, nec homines ſibi iſpis per omnia.
Iſi tamen quae DEVS in reparationem perdiſi generis huc-
usque egit, agitque (quam ab iſpo corruptionis initio errores no-
ſtros viis omnibus emendare quaerat, quamque omnia diuinae,
prouidentiae opera vñice eo tendant) in alium locum reſeruatis:
nunc, quid homines iſpi pro rerum ſuarum emendatione hucusq;
tentarint, molitique ſint, persequamur.

Hominum ſa-
pientum ab o-
mni aeuo mo-
litiones, non
aliae fuerunt.
3. Prorsus ſic exiſtimo: ſi quis omnium hominum ſapientum, pio-
rum, prudētum, qui inde ab exordio rerum humanarum vixerunt, poſſet
intueri cogitationes, audire ſermones, legere ſcripta, conſiderare facta, vix
aliud illa fuſſe reperiſet, quam morborum genere humani reſigitationes, &
remo-

remediorum aduersus morbos tentamina varia: quanquam successu ea-
tenus semper votis minore, vt mox patebit.

4. Sed nec illa, quae reliqua hominum turba unquam egit, & hucus-
que agit, aliud sunt, quam pro emendatione rerum suarum molimina per-
petua: etiam si quid agant non intelligunt. Scire enim omnis homo a-
liquid desiderat; & vt sciat, quotidie scientiam augere, h. e. quo-
tidie aliquid audire, videre, tangere, agere, etiam nouum aliquid
excogitare, quaerit: torpere prorsus, vix cuiquam possibile est.
Tum vero pro libertate, siue comparanda, siue tutanda, quid non
vulgo tentant? etiam qui seruunt, seruitutis excutiendae occasi-
onibus quam intenti sunt! conscientiae etiam ut consulant, nihil non
agunt omnes homines. Alii nempe tenerime eam in obsequio
DEI custodiendo, ut eam experiantur pacatam! aliis per vim ob-
tundendo, ne experiantur oblatrantes. Praeterea, quid est, quod
nemo mortalium sua forte contentus vivit? quod quisque semper quiddam,
unde sibi melius sit, quaerit? Affluat aliquis eo vsque bonis quibus-
cunque, ut aliorum iudicio beatus videatur, ille tamen sibi semper
aliquid deesse sentit: ideoque de augendis, vel in melius mutan-
dis, rebus suis cogitare non desinit. Etiam qui ad naturam hu-
manam minus pertinencia sectantur, opes, honores, voluptates,
bonum tamen sectari se sibi persuadent, coque solum fine, quia
se rebus istis leuare sperant, istis inhiando, melioris cuiusdam sta-
tus desiderium produnt.

5. Missis tamen vulgaribus istis, quae quotidiana sunt, & Catalogus re-
quasi a priuatis priuatum flunt: quid publice & a viris sapientibus, rum, quae a-
expressa publicae rerum emendationis intentione, tentatum huc-
usque fuerit, videamus: primum in sapientiae studio, deinde in pro RERVM
religione, tandem in politica prudentia: addito vbiique, quid reperto EMENDATI-
vno quoque remediorum effectum, aut in melius pfectum, sit. ONE, acta
sunt.

6. In sapientiae studio tentamen primum hoc fuit: quod viri qui-
dam ingeniosiores rerum contemplationi totos se dabant, nihil a-
liud, aut nihil aequum, per totam vitam acturi, quam ut rerum na-
turas scrutando, cognitionis lumen sibi & aliis augerent. Nomen
his Φιλοσόφων, h. e. sapientiae amatorum, datum: quorum opera
humanum ingenium multum profecit, scientiaeque & artes inuen-
tae multae.

7. At cum non vbiique ad rerum medullas penetrarent, aliter-
que multa posterioribus obseruarentur quam prioribus; aut etiam rum dogmata
coaevis haec & illa aliter aliis visa: enascebantur subinde nouae
(E) 3

1. Philosopho-
singendi con-
fuctudo.

hypotheses, tentaturis num sic, vel sic, aut sic melius, procedere veller negotium? donec ad infallibiles formas & normas reducentur omnia, repartaque sunt multa prioribus meliora. Sed dum sibi alii sua deserere dogmata dedecori ducerent; aut quae recentioris erant inuentionis nihilo viderentur certiora, *enatae sunt variæ philosophorum familiae, diuisæ iam in seclæs, qualibet tilarum suis defendente placida.* Quæ occasio fuit, partim in veritatem rerum acris inquirendi, partim tamen rursum de veritate rerum tam contouersarum dubitandi, aut etiam tandem in errores varios prolabendi.

3. De dogmatibus disputatio-
nes.

8. Cum ergo nusquam tam clarum, quod res eodem modo ostenderet omnibus, appareret lumen dissensionesque humanas animus moleste ferret, ventum est ad concertationes de dogmatum, seu veritate seu verisimilitudine. Quæ fuit origo disputationum, quibus per tot secula omnia eruditorum perstrepunt; nonnulo quidem ad elicendum hic & illic veritatem profectu, minore tamen illo quam ut operae pretium sit. Disputationes enim illæ ostendunt, firmissimog, argumento sunt, res non intelligi: quia si intelligerentur, monstrarentur etiam ut videri possent. Et quid indicat vistata illa disputationum vehementia, rixæ, clamores, odia? Certe non solemus videntes caecis irasci, commiserascere potius. Res ergo ad propagandum cognitionis lumen non satis proportionatae sunt palestræ illæ disputationes.

4. Collegiatae
placidae dis-
quisitiones.

9. Mollius fuit institutum eorum philosophorum, qui blanda sententiarum collatione vti maluerunt, collegiali opera. Talia enim *sociata collegia* & apud antiquos in vlo fuerunt (collegia intellige patriarcharum, Aegyptiorum sacerdotum, Brachmanorum, Magorum, Druidarum, Rabinorum) & sunt haec tenus: nempe *in Italia collegium Lynceorum, in Gallia Rosiorum, in Hispania Illuminatorum, in Germania Frugiferorum*, & si quæ alia sunt.

5. Professiones
publicæ scho-
laeque.

10. Alii vt prodeissent magis, & in publicum, *scholas publicas* aperiendi iniuierunt consilium: quas frequentare, variis sapientiam professos de rebus quibusvis differentes audire, eoque animos scientiarum lumen tingeret, cuius liberum esset, adeoque solenne, multo multorum profectu. *Hinc philosophos Seneca generis humani paedagogos appellandos censuit.*

6. Libri in pù-
blicum scripti.

11. Et vt ad absentes quoque eruditionis lumen spargi posset, *inibatur consilium libros scribendi, siue quicquid pulcrum & memorabile esset confignandi: siue vt in bibliothecis adseruati quoties vlos posceret*

sceret expromi, siue etiam vt transcriptione multiplicari, & qui-
busuis mortalium communicari, possent. Quae res sapientiae
studia per varias gentes & linguis spargendi occasionem dedit.

12. *Quod consilium ab inuenta arte typographica validissimam repe-
rit promotionem.* Arte inquam, qua incredibili celeritate & ele-
gantia multiplicari possunt; *vt se iis ad lubitum instruere, nibilque pro-
pemodum ignorare, cuiuū in promptu sit.* Artis enim huius beneficio,
quicquid ab omni antiquitate monumentorum ad nos transmis-
sum fuit, in lucem protractum est: & quicquid nostri aeiui ingenia
(antiquis haud minus foecunda) parturiunt, facilissime a gente in-
gentera transmittitur. *Si modo ingratitudo, tantique doni DEI abu-
sus non vnu, non accessifet.* Nempe ambitio & avaritia: quae libros
(bonos, malos) sine necessitate multiplicauit, scholasque & inge-
nia diluuii cuiusdam instar inundat & adobruit: *vt quanta prius
librorum fuit fames, tantum iam infsecutum sit fastidium.* Acce-
dit *bominum socris, libros propter indices colementum:* quibus dum
se in omni casu iuuari, & quod usus poscit reperire posse, confi-
dunt, animum scientia rerum instruere non curant. *Vnde fit,*
vt seculum hoc libros habeat doctos, viros non item: *cumque
antiqui sapientiam gestarint in pectore, nos gestemus in chartis.*

13. Isti tamen, quantumvis variis moliminiibus, nondum o-
mnen sapientiam ab antiquis ad nos deiuatam fuisse indicio por-
to esse potest, proximo hoc seculo indefessa tot scripturientium
diligentia, nouosque istos libros legere desiderantim ardor:
qualiter nullo ante hac seculo contigit. Fatendumque est, mul-
ta in hisce recentibus libris interdum detegi, quae ignorata fue-
runt ante. Nonne ergo tam scripturientes isti quam lecturientes
publice fateri videntur, illaqueae ante hac existere, haud suffi-
ce? omninoque melius commodiusque aliquid quaerendum re-
stare? vt taceam iactantiam nonnullorum de arcana circa has vel
illas artes scientia: quam seu vere habeant, seu vane iactent, ar-
gumentum tamen est vulgo nota vulgaria esse; nec rebus, aut
humanae auditati, satisfacere.

14. Agmen tamen horum omnium claudunt, qui nostra de-
mum aetate numero bene multo passim prodiere, didactici. Hi
scilicet anxi molestissimoque labore *viam excogitare, ac monstrare,*
*conati sunt, quomodo inscrita e rudiorum mentibus tolli, scholarum erra-
ta corrigi, scholasticaeque crucis minui;* contra eruditio plenior & solidi-
or iuiori negotio, minorique tam docentium quam discentium fastidio,
com-

7. Libros ce-
lerrime trans-
scribendi ars
Typographica.

8. Libros ne-
vos scribendi
& legendi ai-
dor, eareus
inexplicabilis,
imperfectionis
reliteratiae
testis.

9. Sic ut & no-
va didactico-
rum molimi-
nia.

comparari debat. Pro quo obtinendo scopo aliis hanc, aliis aliam rationem, vti dispari ingenio aut diligentia, ita dispari quoque successu, iniuit. Omnes quidem laude sua digni, pro suo quisq; tentamine; at erratis istis funditus amouendis nondum pares sufficientesque deprehensi. *Mundus enim tenebris ac barbaric fere cadem, vti semper adhuc, laborat: torque sapientiae thesauri & infundibula apud plerosque sine vsu sunt.*

II.
In religione
quid bucusque
tentatum.

1. Coetus sacri
publici.

2. Ceremoniae
sacrae variae.

3. Ordines sa-
cri variis.

4. Sectae va-
riac.

5. Religionum
indifferentia.

15. Pro emendando religionis statu tentata quoque iam sunt varia. Et primo obseruatur ab omni antiquitate, *per omnes gentes re-cepitus iam, festis diebus coetus sacros cogendi mos*: vbi congressa multitudine de Numinis cultu deuote exhibendo, verbis & exemplis docetur. Sed & intermissum id rursum est passim gentium: & vbi retinetur, vix vsquam pro aeternae Maiestatis dignitate res tra-ETatur.

16. Vt tamen decor tam sanctae rei non decesset, esset autem vnde homines tam allicerentur ad coetus sacros, quam detinerentur in attentione, *instituti sunt diuinitus (aut etiam adiumenti humanitatis) variis ritus sacri, sensus captiuantes, animosque ad hoc agendum, quod agitur, excitantes.* Sed & illa omnia partim obsolefescere, partim in superstitiones degenerare consueuerunt: vt alii in aliis vi-demus, & culpamus.

17. Cum ne sic quidem ad religiosam mentem traduci possent omnes, turbaque hominum & ceremoniarum turbaret potius quam fouveret, puriorem animarum zelum: factum est passim gentium & seculorum, vt magis pii & deuoti in peculiares quosdam ordines, aut societas, coalescerent, strictioribus quibusdam legibus, ceremoniis, exercitiis, ad serio ac deuote seruendum DEO inter se obligati, exemplisq; mutuis sese inuicem excitantes.

18. Quin &, si corruptus vius fuit, totus religionis status, nec emendandi eius ex toto spes esset, a toto ecclesiae coetu sese separandi, peculiaresque coetus, & peculiares religiones, constituendi, apud Iudeos, Christianos, Mahomedanos exempla habemus. *Vnde scilicet Iuda & scilicet Christianae, heresiesque inter illos exortae.* Tam impotens est animis humanis, DEO quam purissime seruendi, desiderium: tam insuperabilis veriora & meliora videndi, aliisque commonstrandti, aut etiam commonstrantibus obsequendi, cupido.

19. Romani olim omnes omnium DEORVM dearumque religiones, quos & quas apud ullam gentem reperissent, in suam rem publicam recipiebant: aberrare se sic a vero veri DEI cultu, quis-

quisquis esset, non posse rati. Ideoque *omnibus ac singulis aedificabant tempa, tandem & unum omnibus, πάνθεον dictum: sicuti & Athenienses altare, IGNOTO DEO.* Sed confusio fuit veri DEI cum idolis, religionisque purae cum spuriis; cum nec DEVS verus nisi unus; nec religio vera nisi una, esse possit; quia verum plus uno esse non potest.

20. Contrarium huic nonnulli insistere tentarunt viam; *religionem nisi unam, nempe suam, non tolerando.* Cum enim numinis colendi viam, quam sequebantur ipsis, solam crederent legitimam: (id autem quis non credit?) putabant se DEO praestare cultum, si hanc propagarent unam; reliquas, tanquam numini inuisas, abolerent. *Quo zelo hucusque videmus flagrare plerosque, ut omnines a se dissentientes religiones extirpari posse per quam optent; manus etiam, si occasiones viresque finunt, non illubentes operi admoventes.* Sed zelus hic non est secundum scientiam: ne enim tali exemplo praedit DEVS, qui tolerat omnes.

21. Reperti tandem sunt, qui ob tot tantasque in religione *confusiones horrore correpti, conscientiae tranquillitatem in ipsa irreligiositate querere attentarunt, b. e. in Numinis abnegatione: experiri volentes, an vel sic meliuscule posit esse animo, si amoueatur is, quem aliqui in aeternum trepidare necessum esset.* Extrema quidem haec istorum dementia est, ex eodem tamen quo caetera illa fonte promanat. Numinis sensu: a cuius pauore liberare sese quaerunt.

22. Ita videmus, quam nihil intentatum relinquatur pro *ex-colendo numinis commercio, tranquillandisque conscientiis. Profectumque aliquid saltem esse, hoc testimonio fit, quod quae adeo olim in-valuerat infania, παλιθεια (multorum Deorum cultus) iam DEI ope sublata est.* Quotquot enim nunc orbem terrarum incolimus, unum adoramus DEVIM, coeli & terrae creatorem; usque ad paucos adhuc superstites, qui quid adorent nesciunt. Quos o illuminet iam quoque aeterna lux! nobisque caeteris lucidiorem in dies sui concedat conspectum, ut videamus talem qualis est, & illi seruiamus sic uti beneplacitum est sibi.

23. *Videamus iam quid pro obtinenda in genere humano pace & concordia tentatum sit, quam varie, & quo successit? primum medium fuit, sive pace quid societatum fundatio; ubi plures coalescent, ut in unum corpus membra, tentatum. regenda tamen a capite uno, ordinis causa.* Talis societatis primitus i. Societatum fuit domestica, in una familia: deinde plurium familiarum, in v-

6. Religionum intolerantia.

7. Religionum omnium ab-negatio.

Quo omnia ita profectu.

III. Pro cohabita-
societatum fundatio.

no vico : tum plurium vicorum in vna ciuitate : tandem plurium ciuitatum in vna regione , aut regionum in regno vno : cuiusmodi subordinatio fundamentum est omnis boni ordinis , omnibus in rebus : per se tamen , sine aliis vinculis , non satis firmum ad cohibendum exorbitationes.

2. Legum vincula.

24. *Ventum ergo ad leges hominibus ferendas , ut quisquis suo loco munia sua non ignorans , ex praescripto regulariter vivere consueferet.* Quod vt ordini externe conseruando non inidoneum est medium, ita internas tollendi ataxias vim prorsus habet nullam : quia natura humana concreatae sibi libertatis memor , nihil aegrius quam legibus constringi , tolerat. *Nitimus (potius) in vetitum semper , cupimusque negare : quia nostrae spontis esse cupimus.*

3. In exorbitantes inuestigare.

25. *Venerunt ergo potestibus auxilio sapientes , philosophi & poetas ; exprobantes turpitudinem , si animal rationale nolit duci , sed impetu bruto agi.* Hinc Diogenes in ipso meridie Athenis , cum accensu lucerna per medium hominum turbam discursans , homines se quaerere dictabat : confundere sic brutalitatem vulgi , & ad aliquam sui cognitionem permouere , quaeritans. Hinc Heraclitus suspiriis , lacrymis , lamentisque perpetuis humanas stultias perpetuo deflebat. *Democritus vice versa ad cuiusvis hominis conspectum ridens , omnes vanos & irrisione dignos esse testabatur.* Aliique alia simili sensu factitarunt , praefertim poesae comici , tragicis , & satyricis : qui iam laudando , encomiaque humanae naturae , & ideas , scribendo ; iam vituperando & mordendo , exitusq; scelerum horrendos praemonstrando , virtutum & vitorum exempla , praemia ac poenas , conuocato ad publica spectacula populo exhibebant. Sed confusiones querelis , aut fletu , aut risu (si ad remedia non veniatur) non tolli , res ipsa docuit : plerisque hominum pro stoliditate sua sapientum illorum aequo fletum ac risum iridentibus.

4. Philosophia practica , seu moralis.

26. *Quacsumus ergo laboranti humanae naturae consiliis bona subvenire ; unde philosophiae studium (rerum fines vestigans , & ad fines media disponens) enatum.* Quanquam autem ingentibus euecta fuerit laudibus philosophia : quod esset animi medicina , vita dux , virtutum indagatrix , vitorum expultrix , ad beatitudinem lux , & quae hominem DEO parem faceret &c. id tamen & paucis , & parum profuit , plerisque nec voces ipsas exaudientibus , nec rem intelligentibus.

27. *Constitutae itaque legum transgressoribus poenae, irrogataque: quia sine his indomita esset malorum licentia; neque consistere posset vlla humana societas in vila gente. Nec tamen vel sic etiam omnis malignitas & violentia reprimi, nedum tolli, possunt: quod carceres, cippi, patibula, similiaque maleficos & maleficia refrenandi instrumenta, vix vnam otiosa, satis testantur.*

5. Transgressoribus constitutae poenae.

28. *Cum si etiam vacillarent omnia, tentatae sunt variae regiminis formae: iam vni permittendo totius reipublicae arbitrium, iam pluribus selectis, iam omnibus promiscue. Sed singulas hacte gubernandi formas (Monarchicam, Aristocraticam, Democraticam) sua secum ferre incomoda, ordinisque suo modo soluere repugnala, deprehensum est. Nempe quia vbiique se aliquid admisceret violentiae: innatus autem menti humanae libertatis amor usque adeo expugnari non potest, vt vbiunque se circumueniri & constringi (seu vnius seu plurimum concessae potestatis abusu) sentit, non quaerere exitum, quae datur, impossibile sit.*

6. Regiminis tentatae diversae formae.

29. *Etiam ut alii ab aliis tutiores esse possent, coeptum est foederibus se se copulare, primum quidem reges cum subditis suis, & vice versa, legibus certis, tum vicinae ciuitates, regiones, regna. Si autem violari foedus altera pars sentiret, nec emendari querelis & expostulacionibus res posset: bellis vlcisci injurias, seque restituere libertati, quae situm.*

7. Foederum vius.

30. *Sed & aliud minus violentum discordiarum remedium, tentatum est, reductio nempe plurium terrarum sub sceptrum vnum: vt dissidorum praeuenientur occasiones. Inde regnorum minorum coniunctiones, usque ad tentamen, omnia mundi regna sub vnum reducendi caput. At nec id satis feliciter succedit vnam, a tot monarchis & nationibus toties tentatum. Nec enim vnum hominem sufficere omnibus possibile: administratio, etiam in monarchico statu, committenda est pluribus. Qui aut ambitionis sunt, regnare que malunt quam ministrare, & contra dominos suos insurgentes, eos regnis exuunt (vti non semel factum) aut mercenariorum instar perfunctorie res agunt, avaritiaeque suae aut libidini indulgent. Vnde populorum impatientia, murmura, tandem tumultuationes, seditiones, bella, regnorum ruinae, & ex recollectis ruinis noua rursus minutiora regna.*

8. Reductio potestatum sub caput vnum.

31. *Hoc igitur illis regnorum & rerum publicarum collisionibus profectum est: vt tametsi mundus toties iam sanguinis diluvio, desolationesque horrendas, passus sit, causae tamen bellorum*

Cause nihil minus tamen bonorum persistant temper.

perstent: dum alii aliorum libertati infidiari, & hi rursum pro libertate sua excubare, & sic leuissima occasione ad certamina & cedes redire, non intermittunt.

Imo confusio-
nes in dies au-
gentur magis.

32. Videmus ergo, tametsi mille modis tentetur religio, mille modis politia, mille modis literatura, seu scientiarum status: nihil tamen reperiri, quod omnibus sufficiat. Laudant quidem plerique sua, sibique in illis complacent: at reuera vix quisquam est sine scrupulis conscientiae, aut periculo status sui. Alii vero in aliis quid non monstrosi videmus? Imo non solum nihil remediis insigniter profectum est, creuerunt magis mala sub ipsis remediis. Sectae dum se inuicem extinguere quaerunt, non extinetae sunt, sed auctae. Hostilitates dum se expugnare quaerunt, non sublatae, sed radicatae. Res literaria quo plures accurrunt, eo redditur intricatio. Ita prius morbis laboratum est, post remediis, nunc retroque. Nec enim iam vel morbos nostros, vel remedia, ferre possumus.

Ostenditur id
exemplum me-
dicinae.

33. Exemplis pateat, quam remedia haec tenus quaesita morbos non nisi auxerint. Non postrema scientiae humanae pars est medicina: quae quomodo creuerit, & quid profecerit, videamus! Antiquis hominibus morborum remedium vnicum fuit, vitae fragilitas: a qua cum paulatim ad delicias, & inde in intemperiem, deflectetur, eruperunt morbi, hi & illi. Quaesita his remedia, repartaque ruditer primum, sufficienter tamen. Cum morbi deinde creuerint, & cum arte morbi: ut infinitum quid factum sit vtrumque. Morbis enim obliuatur ars, quotquot potest modis: artique rursum morbi. Quia dum ars corpora humana afficit varietatem infinitam: infinita elicit & excitat in corporibus latitantia (alias sese vix extorta) morborum semina: hominesque ipsi, dum confusio medicinae freti, in omnem intemperantiam ruit, omnem in se tauri vim commouent, stragesque valetudinis edunt infinitas: quibus tandem omnis medicinae vis succumbit. Ut iam felicissimi videantur, qui medicinam ignorant, nec ea vtuntur: ac, ne vti opus habent, temperantia praecaquent.

Et iurispru-
dentialiae.

34. Similiter se res habet in administranda iustitia ratione, ubi leges legumque interpretationes in tantum creuerunt, ut praxis facta sit, & difficultas supra modum, & lubrica, & periculosa, passim denique peruersa. Quod facit, ut praestare videatur ignorari omnia, & ad solius naturalis iuris dictamen componi omnia. Ostendunt id exempla regiminis in gentibus minime cultis, pro barbaris licet a nobis reliquis habitis: qui dum interuenientes lites ex aequo & bono inter se dirimunt,

&

& minus rixarum habent, & quietius sua possident.

35. *Idem iudicium de sapientiae studiis, philosophia, obtinet: multa* triplicata esse, & in millies millenas minutias dissecta, de rebus qui-
busuis minoribus (*maiora enim rerum vulgaris philosophia ignorat ad-*
buc) opinamenta, subtilitatibusque spinosis tam intricata omnia,
vt quisquis se ipsis immergit, vertigine non corripi, (seu sensuum,
seu phantasiae) vix possibile sit. *Ut propemodum ignorare praestet o-*
mnia, quam opinionibus infinitu infinite distracti: Et pro scientiae luce opi-
nionum tantum habere fumos.

36: *Doreligionis cultu, theologia, non aliud istidem pronuntiare ve-*
rit, ut permittit, quam esse opinionum de DEO, rebusque diuinis, intermina-
ble chaos: siue quidem tot religiones, quas vbique per orbem vi-
dere est, cum inuicem conferamus, siue vnamquamque in seipso
considereremus. Nam si velimus inspectare omnes, quis numerare? si singulas, quis penetrare, poterit? *Rudissimae illarum nihil*
sunt nisi tenebratum abyssus, non tam inanitate sua, quam mon-
strofissimis de DEO, rebusque diuinis conceptibus, horribiles. *Contra quae cultissimae videri volunt religiones, theologiam suam*
in tot millenas habent dissectam quaestiones, dubitationes, contro-
versias, & sine fine casus & lites; ut nec ullum ingenium subtilita-
tibus omnibus comprehendendis; nec vlla conscientia scrupulis o-
mniibus (qui quo plus quis ipsis scrutandis se occupat, eo plures e-
nascuntur) concoquendis, sufficiat. Ut non immerito nonnullo-
rum tot infinitis scopulis allisae, tot infinitis angoribus excrucia-
entes, in eam veniant opinionem: praestare ignorari omnes factio-
sas rixosaeque religiones, vnumque tacitum & occultum mentis
cum numine eoli commercium.

CAPUT VIII.

De rerum humanarum emendatione an
porro consultandum videatur? Et qua-
re id vrgendum?

A *Deo inualuisse mala nostra, vt remedio vix amplius vi-*
deatur locus (postquam tentata etiam remedia in per-
nicio vertunt) est cur indoleamus omnes. Sed an
& manus remitteremus omnes? absit! medicinam cessare
(F) 3 non

non conuenit, non cessante morbo: instare potius, & variare, iuxta illud Poetae,

Et quoniam variant morbi, variabimus artes:

Mille mali species, mille salutis erunt.

1. Morbi etiam Felix quandoque medicus in morbum declinantem incidit, qui aetate languescunt. ante validioribus remedii cedere refractarius, lenioribus post cedit. *Quia ergo scit, annon nostris tam diuturnis malis tempus ipsum aliquid ferat auxilium?* certe quibusdam iuuenilibus morbis ipsa senectus remedio est.

2. Res humanae corruptae sint licet, sublatae tamen non sunt: quia etiam sub errorum, vitiiorum, confusionumque fermento remanes diuinoperis massa. Adest desiderium sciendi, sensus numinis colendi, amor quiete agendi. Reparari haec, aut denuo creari, opus non est: sed reconcinnari, & intra cancellos suos reduci, DEI opera, ne exorbitent. *Nec obstat, quod insinetus ad bonum sine bebetari, notitiae ad verum obscuratae, facultates ad operandum debilitatae:* quippe omnia ista in ipsa corruptione naturam suam exserunt, aberrando etiam scopum petunt, praeualente operae DEI admista corruptione. *Quid enim?* admittunt homines mala? non certe, nisi sub specie alicuius boni. Amplectuntur falsa? non aliter quam sub specie veri. Declinant facienda? non profecto, nisi sub specie impossibilis, aut difficilis, aut inutilis. Detrahantur ergo rebus laruae, ut quid vere verum, vere bonum, vere possibile, facile, utile sit, vere videant: qui nunc non videndo decipiuntur, videndo non decipi, eoque singulæ facultates obiecta sua vera vere persequi, gaudebunt.

3. Potenter adhuc in nobis aberrent licet, operamur. *Nec adesse tantum hominibus, sed potenter adesse facultatibus istas, hoc ostendit: quod dum illis uti nescimus, in infinitos errores, vitiæ, temeritatem, & inde casus, nos impellant potius quam ut otiosae sint.* Malunt nempe homines errare, quam nihil opinari; & eligere mala, quam nihil ambire; & operari prauia, quam torpere. *Quidni ergo spes sit, si prouideatur, ut tam aude pabula sua quaerentibus offerantur vere: vera, bona, facilita, emendationes proditoras actiones?* plane sperandum, si offerantur intellectui nonnisi vera obiecta, *notiones communes* praestos affuturas, quae adsentiantur: si voluntati nonnisi vera bona, *insinuum communem* vere affuturum, qui assilit & rapiat: si facultatibus operatiuis, nonnisi agibilia legitima, ipsum harmoniæ amorem pulchre quam monstrose operandum esse mox cuique suasurum. Nam profecto tam im-

potentet quaerit natura humana perfici, vt si quid veri, boni, possibilis, alios videat consequi, se desperet posse asequi, inuidia ac inoerore se conficiat. Gaudet nempe quisque ea scire, quae circa se sunt, & se concernunt. Gaudet se & sua regere, eoque sibi omnia ad nutum succedere. Gaudet denique Numen habere propitium, illiusque fauore beatus esse, hic & in aeternum. Mallet non esse, quam sibi male esse. Dum igitur aliquando se ista non adiequat, quibus fruuntur alii, videt, ringitur, dolet, tristatur, ad desperationem vsque.

4. Si ergo hominibus ostendendi posset omne suum bonum: non ferri ad illud, imo non rapi, impossibile foret. Nempe si particulare quoduis bonum homines ad se rapit, quidni totum bonum? (plus efficere posse ignem quam scintillam, mare quam guttam, montem quam puluiculum, necesse est.) Nunc homines non vident omne suum bonum, quia non vident omnes suos fines, praesertim ultimos: & quia non distinguunt inter vera bona, & apparenter bona: & quia in bonis etiam gradus non attendunt, vt inter bona & meliora, & optima, electionem sciant. Et tamen quod quis videt, & quantum videt, tantum constitatur. Spes igitur est: si videant omnia, & videant circa errorem, electuros potius meliora quam deterioria.

5. Tum si hominibus ostendantur ad omne bonum suum media prorsus certa; tot illae aberrationes, ob quas votis suis excidunt miseri, abesse profectio possent. Errores quippe hominum omnes in connectionibus sere sunt: quod media finibus applicare nesciunt. Hinc est quod aut non applicant, aut male applicant, aut non constanter: & sic a finibus & votis aberrant suis.

6. Si denique hominibus ab impedimentis soluantur omnes suae facili-
tates, vt quod volunt, & sciant, etiam se posse sciant: progressuros ad optimos fines suos, s̄p̄s est. Et per consequens, si instinctus com-
munes, & notiones communes, in ordinatum diductae sint (in-
conspicuū mentium) syntagma, aliam prodituram rerum faciem,
optatum nempe animorum, voluntatum, & actionum consensum.

7. Id autem inde; quia communes instinctus quid omnes velle
debeamus, ne discordemus voluntate, docerent nos. Et commu-
nes notiones quomodo res in fundamento intelligendae sint, ne dis-
sentiamus intellectu, instruerent nos. Communes vero faculta-
tes quid operari omnes conueniat, ne dissonemus studiis, osten-
derent nobis. Atque ita si ex communib⁹ fontib⁹ saperemus, amare-

Si modo ho-
minibus vere
ostendatur ve-
rum suum be-
num.

Et vera ad illa
lud media.

Ex hisdem fon-
tibus iidem
promanant
riuuli.

mus, ageremus, omnes: haberi posset una, vera, bona, catholica, omnibus sufficiens, Philosophia, Religio, Politia.

Demonstratur
id exemplo cu-
iusque haec
legentis.

8. Adiuro te qui legis haec, examina te ipsum: annon si philosophandum tibi sit, optes te veras per omnia rerum rationes adsequi posse? vt hallucineris nusquam, penetres vbiique, peruides-
asq; omnia quae sunt, ita vt sunt, cauissasq; cur ita sint, vera? Tum si religio tibi colenda est: annon verum numen malis quam falsum? veroque potius quam falso, nihil tibi profuturo, Numen potius contra te irritaturo, colere cultu? denique si regnandum tibi sit, annon optes securam tibi maiestatem, quietag, omnia potius, quam turbata? si talia in te reperis, ex teipso genus humanum aestima; communeque pro communi felicitate votum certo collige. Nam quod tu optare scis, in bonum tibi: non optare non potest sibi quisquis fanae mentis est. Ex te igitur vno desideria cognoscere omnium!

*Et omnium
quaerentium,*

9. Sed & circumspeta alios, pro communi bono communia iam esse omnium studia & omnia videbis: tametsi, quod iam quaerunt, inuenire nondum sciant. Emicant enim e lucidioribus animis fulgoris diuini reliquiae in nobis scintillulae, confusionumque tenebras discutere magis magisque quaerunt. Quis sperare prohibebit, fore vt tandem iunctis illis, & in flammarum coeuntibus scintillis, ipsa clara scientiae verae, virtutis verae, potentiaeque verae, oriatur lux?

*seu lucidam-
philosophiam,*

10. Quaerunt enim permulti lucem, accenduntque alii post alios variae scientiae lampadas: vt velut infinitarum habebamus accensas, sanguine veritatis luce flammantes, faces. Modus tantum inueniatur, quomodo faces iungantur omnes, vt ex omnibus lucibus fiat lux vna; lumen erit prorsus magnum.

*seu perfectam
religionem,*

11. Quaerunt alii religionem aliquam perfectam, eoque fine excogitare etiam alias post alias. Si dederit DEVS, vt veram videant omnes (qua grata omnibus colatur omnium DEVS, benedictionemque suam super omnes effundat) non acceptare eam non poterunt. Si (inquam) veram, & vnam solam perfectam, DEVUM colendi rationem, videndo videbunt omnes.

seu tranquillam politiam.

12. Quaerit denique mundus pacem & tranquillitatem, quaerendo que se fatigat, imo conficit. Omnia enim bella non nisi pro pace geruntur: dum aut pacatas sibi monarchias, regna, dominia, quaerunt, qui alios bello subiugant; aut sartam teatam libertatem, qui se defendunt: hi & illi vi & armis, dum aliter se & sua tutari non posse confidunt, rem gerentes. Quid ergo si mollioribus viis

DEVS

DEVS vēram, certam, securam, omnibus communem, ostendat pacem? non sperandum vt eam amplexu dignentur omnes, putabimus? Sperabimus certe, fore vt omnes homines incipient, esse sui reges: reges autem regum reges; sapienter, blande, potenter, DEI loco administratur mundum.

13. Auget redigendū aliquando in harmoniarum mundi spem, illud Auget spem ipsum atrox odium: quo se se inuicem seūae omnes in religionibus, philosophiis, politiisque prosequuntur. Vnde enim illud nisi ex amore vnitatis, veritatis, bonitatis, profluit? Vnitas nempe principium est omnis entis: quia partium coadunationē fit, eārundemque complexu mutuo conseruatur. Hinc est, quod dum vnitatis vera est, bene sibi esse sentit omnis res. Et per consequens a disunione quia venit distractio, & inde corruptio, prouenit etiam anxietas & dolor. Vnionem ergo quia rumpere videtur, quisquis nobiscum non facit, odio dignus habetur. Sed quamdiū non eodem modo res intelligimus, tam diu fieri non potest quin quemadmodum intellectu, ita voluntate, & dehinc studiis, ab inuicem abeamus: eoque metus & formidinis, odiorumque & dolorum, aliis aliis cauſſa simus. Dolorem vero cum fugiat omnis natura, amore autem oblectetur, spes est vt detectis vniōnis verae (& hinc veritatis ac pacis) fundamentis veris, assiliant cum gaudio, odioque mutua in amores mutuos lubentes commutent. Nec aliud restat in praesens; nisi vt impetremus a DEO placidae disquisitionis propositum, dicentes alii ad alios: *iudicium eligamus nobis, & inter nos videamus; quid sit melius!* Iob. XXXIV. 4.

14. Voluntatem itaque in harmoniam redeundi (cum rebus, cum inuicem, cum DEO) ipsi humanae naturae non deesse videntes, hominibus aliquando persuaderi posse vt faciant, ad quod vltro propendent, cur duloremus? Praesertim cum per ipsam quoque regum naturam id ipsum, quod vlti fiat suademus, fieri possit. *Mundus namque vnius est naturaliter; quidni & moraliter fit?* Evidem Europa ab Asia, Asia ab Africa, Africa ab America; regna item & prouinciae aliae ab aliis, montibus & vallibus, fluuiis & maribus, distinxuntur: vt non omnes commire queamus ad inuicem. Communis interim mater terra omnes gestat & nutrit: aer & venti omnes transpirant & vegetant; idem coelum omnes tegit; idem sol cum sideribus reliquis omnes circumveunt, & per vices lustrant; vt communis habitaculo omnes vti, communique spiritu soueri, palam sit. *Congiues igitur vnius mundi cum simus omnes, in vnam* (G) rem.

rempublicam, sub easdemque leges, coire quid prohibet? Fuit, cum per agros viuerent dispersi mortales, a mutuis commerciis seclusi: faciebat quisque quod bonum visum fuit in oculis suis. Cogitabat nempe quilibet figura sua, loquebatur quisque idioma, suum cum suis, egit cum suis quod voluit: hinc in tantam diversitatem abierunt figura, linguae, opera mortalium. Sed postquam inhabitare oppida & vrbes, colligereque se in societates, & colligare legibus cooperunt: cooperunt quoque multa, prius varie discripta, coire. Familiae in ciuitates, ciuitates in regna, regna minora in maiora. Postquam igitur unus ille mundi conditor & dominator, DEVS, in dies mundum sibi ipsi magis patentem, & vndeque peruum, facere non desistit: quid sperare prohibet fore tandem, ut omnes fiamus unus, bene ordinatus, insdemque earundem scientiarum, legum, religionisque verae vinculis bene colligatus, coetus? certe quaecunque sparsa in numeros, & numeri quicunque sparsi in summas, colligi possunt, etiam in summarum summam venire nihil prohibet.

Et humanae
naturae iden-
titas.

15. *Natura etiam humana una eademque est omnibus, quorumcumque terrae climatum habitatoribus: sensum, ratiocinationis, voluntatis & appetitum, facultatumque operariuarum, idem apparatus omnibus: res rerumque apparentiae, actiones & passiones, eadem: DEVS idem. Subesse & praecesse, ordinis causa, mos receptus omnibus.* In omnibus autem illis omnes optant idem, nempe optimum. Faeterent profecto omnibus errores omnes, siclare fatis ostendere sciremus omnibus veritates omnes. Faeteret religio falsa, si ostendere nouerimus veram. Faeteret tyrannis, omnisque violentia, si libertatis verae gustum verum dare possemus omnibus. Ut plane nihil restet, nisi ut quod volumus & possumus omnes, sciamus quoque omnes.

Et considera-
tio diuinae, in
bonum tan-
dem exitum o-
mninu dispo-
nentis prou-
identiae.

16. Tandem melioris aliquando rerum status. *Item fulcit diuinae bonitatis consideratio: qui sibi, non satanae, genus humanum condidit: tolerare igitur imposturas non semper poterit. Et sapientiae: quae gradatim opera sua perficere, aliena destruere, gaudet. Per-
ficiet itaque opus sapientiae suae in nobis, destruet satanae versu-
tias, ne metuamus. Et quia est optimus, permittere mala nollet,
nisi fine optimo: nempe, ut occasione mali semper emergat ali-
quid boni, ad summum usque. Sic itaque ille moderabitur o-
mnia, ut fabulam a creaturis suis male coeptam (aut certe sapien-
ter a se coeptam, a creaturis, irrationabiliter agentibus interturbata-
tam) in optimam deducat catastrophem. Eum igitur tam in-
felici*

felici mundanae fabulae felicem impositurum catastrophem confidamus?

17. Praesertim cum se in magnam quandam mutationem evidenter iam disponant omnia. Nunquam certe ab orbe condito tantus fuit melius se iam multorum in emendandis rebus feruor, bono cum successu passim: quidni speremus reliqua? vt tandem in conspectum veniat totum, quod a tam diuersis, tam solicite, per partes elaborari curat occulta omnium architectatrix, prouidentia Dei? Non externus sane architectus consiliorum suorum rationem detegere solet operariis: ex partium tamen apparatu de futuri operis magnificentia iudicari solet. Nec igitur nos errauerimus, si sapientissimum DEVM (qui frustra nihil agere potest) spiritum publicum non excitare nisi in usum publicum, colligerimus: conatibusque piis pro ecclesiae salute, & incrementis gloriae DEI, obstericaturam ipsam DEI manum.

18. Haec ergo spes si nos habet, eia venturi boni scrutemur vias! promouendu-
mouendoque commune generis humani bonum, administris simus ergo hoc rege-
diuinae bonitatis! Imo vero, si illa in nobis est numinis veneratio, nerandi seculi
ea non tam suadere nobis, quam cogere nos debet, vt vindicias
gloriae DEI meditari, qua vsquam possibile, non intermittamus.
Si non aliud profecturi: certe vt coelum & terram, angelos & ho-
mines, DEVMque ipsum, testes habeamus, dolere nobis quod a-
taxiis nostris paternum eius cor tantopere contristemus, nos mi-
serae creatureae. Eamus itaque, & confringendi compedes satanae,
nosque in libertatem ad quam conditi sumus afferendi, mo-
dos viasque vestigemus! DEVM, vt veras ostendat, humiliter
precati.

19. Verum enim vero tollendi videntur scrupuli, subnasci hic scrupuli tam
quibusdam conscientiis (nostrae etiam antehac) soliti. Tale hoc prius tollendi
propositum, emendandi res humanas uniuersaliter, annon supra humanum
quid sit? Annon si temere aliquid ab homine, quod soli DEO relinquendu-
m sit, attentetur? Videntur id est: vt si non prohiberi nos ta-
libus ausis conscientiis nostris patuerit, rem tanto confidentius ag-
grediamur, ministeriale ea re operam commodaturi DEO: si for-
san ea vti, viisque; quas videre dabit sapientia eius, omnipoten-
tia eius explanatis, ad finem tanti desiderii facilius, celeriusque
nos promouere bonitatem ipsius placeat?

20. Littere autem nobis salua conscientia, imo per conscientiam nos te-
neri, emendationis querere vias ostendunt sequentia. Primum: in res (i) Quia inres
(G) 2 suas cuique; ius
qua potestasque est,

quae potest atque cuiusque subiecta sunt, ius suum usurpare (h.e. res suas ad suos usus accommodare, si quid in illis corruptum emendare, & ad quamvis necessitatem transformare) iure naturae cuius licet. At res nostrae, nostrae sunt: non tantum inferiores illae, dominio nostro subiectae: (terra, lapides, metalla, plantae, animalia:) sed & quae nobis de suo liberaliter adiecit creator, intellectus veri, voluntas boni, i.e. prosequendique omnia concupita facultas. Omnia inquam nostra sunt, nobis data, nostraeque custod:ae concredita. Quae si non custodiimus fideliter, corruptaque siuimus, emendare ius fasque est: DEO non tantum id non prohibente, sed congratulante, si dona sua non semper a nobis dispergi, aliquando etiam recolligi, & reuenter haberi, videat.

(2) Omnia de-
perdita sua
quaerere, pro-
hiberi nein
potest.

21. Deinde, desperita sua querere naturae iure cuius licet. At nobis omnibus desperdita sunt, rerum ordo, animorum consensio, conscientia & tranquillitas: plerique etiam DEV M, & nos ipsos, adeoque omnia, amissimus. An ergo querere amissa prohibere quisquam poterit? Res DEV S nobis creauit; Nos nobis sociauit? Se nobis dedit. Est autem DEV S quem benignitatis suae non poenitet: quia essentialiter bonus cum sit, non mutatur, neque decreta sua mutat, neque data reuocat, neque cuiquam quidquam sui negat, si sunt qui querant, & petant, & pulsent. Quaeramus ergo amissa bona! petamus rursum nobis ob culpas nostras subtracta! pulsemus ut nobis aperiantur occlusa! hac via ituri, obuium certo habebimus DEV M, sua nobis offerentem, nostra reddentem!

(3) Quia erro-
rem agnoscen-
ti de reditu co-
gitare inter-
sum est.

22. Cogitandum & hoc. Quicunque de via deerrauerit, redire in viam (nedum de redeundo cogitare) non prohibetur, obligatur pos-
sunt: quo negotium, ob quod viam ingressus, maius, eo magis; & quo per-
iculosa sunt illa, in quaecu[m] incidit, auia. Atqui nos omnes a rerum
luce, a DEO animorum duce, ab angelorum comitatu; interque
nos ipsos a concordia, enormiter aberrauiimus; inque horrende
periculosa corporis & animae praecepit prolapsi sumus. De redi-
tendo igitur cogitatione suscipere, quomodo nos prohibere pos-
sit benignissimus ille DEV S? qui nostri commiseratione ipsem
nos clamat, pericula ostendit, reuerti iubet, reuertique tergi-
versantes variis castigationibus submonere non intermittit. (O-
mnes quippe calamitates vitae, nihil sunt nisi manus DEI nos erro-
rum admonens.) Nisi ergo erroribus addere volumus blasphemiam, de DEO aliter quam quod velit, optet, offerat, salutem no-
stram

stram, cogitare caueamus: & ad eum a quo aberrauimus, & qui nos flagellis etiam suis ad se reuocat, redire festinemus.

23. Porro, *Quaecunque licet oportere & quaerere, corundem simul rationes, quomodo siant, intelligere, & ut intelligantur scrutari, licet: (4) Quia quod irrationabiliter nos aliquid operari non postulat, imo non vult. Omnia vero quae vniuersalis lucis beneficio vniuersalem sortitura effectum sperantur, ea sigillatim iam nunc nobis iniuncta esse, ac proinde rationes eorum nos intelligere teneri, certum est. Ceterum ergo etiam, nos iunctorum rationes intelligere non prohiberi. Exempli gratia. Tenemur nunc iam omnes vera & bona quaque quenque docere, falsa & prava dedocere, illiusque rei occasiones certas nosse. Quid ergo modum quaerere prohibet, quo omnes, omnibus, omni occasione, vera & bona demonstrare, a falsis & prauis potenter deterrere, valeamus? Tenemur iam nunc Christiani, quaque pro se, regnum Christi ampliari, diaboli destruere: quidni ergo & viam quaerere, quomodo ad idem nobiscum agendum persuadeamus omnes? Tenemur sectari pacem cum omnibus: quidni ergo & alii monstrare pacem omnes, & omnibus si possumus, vias? Atque si veritati e tenebris eruendae, vel a contradictionibus propugnandae, haec tenus liberis ingenii vacare libuit; quidni veritati erutae, ac defensae, iam etiam per omnia diffundendae vacare liceat? quod si bona pace DEI (qui veritas est, & a nemine veritatem ignorari vult) licet: quidni quoque veritatem sic omnibus in conspectum ponendi quaerere vias? Pendent illa ab inuicem, nec diuelli possunt.*

24. Summa: *quae extra nos sunt & sunt, illa sine cura nostra si-
unt (lob. XXXVIII. 4. 12. 21. &c.) Quae autem nostrum in usum de-
finantur, sunt & disponuntur non sine nobis. Ex. gr. Formatio no-
stris prima in matris vtero sine nobis fieri videtur: nec tamen sine cooperatio i.e. spiritus nostri a parentibus in nos transfusii, & in matris sua se se agitantis, habitaculumque sibi efformantis. Dum na-
scitur infans, DEI & matris opus est: foetum tamen ipsum coo-
perari, exitumque quaerere & inuenire; obstetricem denique &
adstantes, ministrando nihil non agere, oportet. Multo vero magis, quae ad vteriorem nati formaturam, corporis & animae re-
spectu, requiruntur, humana ope peragi patet. Vita enim ipsa
vtut DEI donum est, beneficio tamen alimentorum (ad quae pa-
randa, & reparanda, nostra manu; & ad coctionem viscerum no-
strorum operatione, opus est) continuatur. Ego valetudinem
(G) 3*

DEVS

DEVS restituit; sed Medici & medicinae ope. Creato homini si-
ne homine parauit, quaecunque ad tuendum felicitatis statum
erant necessaria; sed mox tueri sibi ipsemet iussus fuit. Noacho
interitum effugiendi commonstrauit medium, Arcam: sed quam
ipsemet sibi exstruere necesse habuit. Traduxit Israëlitas per ma-
re rubrum, sed illos festinare per noctem quoque ipsam oportuit.
Induxit in promissam terram: sed quem illi hostibus eripere ne-
cessé habuerunt. Dedit Daudi regnum: sed pro quo adipiscen-
do eum multa prius agere ac pati necesse fuit. Misit euangelium
in orbem; sed destinatos ad id apostolos, ut conuertendi gentes
instrumentum essent aptum DEO, conuocari, exerceri, praepa-
rari, & instrui oportuit: qui se ideo *cooperarios DEI* vocabant (2.
Cor. III.) Ergo & ultima vniuersalis euangelii praedicatio, gentiumq;
conuersio, cooperarios requiret. Nuptias parat magnus rex ma-
gnas, Flio suo: opus ergo non tantum qui exeat in uitatum po-
pulos, sed etiam qui domi apparatum instruant, venturos ~~excep-~~
pturi.

(6) *Qui etiam generationem nostri non sine cooperatione nostra perage re solenne DEO est.*

25. Ita ergo *DEVS*, quanquam *ultimam Ecclesiae propagationem par-
tum suum appellat* (Ies. XLVI, 7. 8. 9.) media tamen profecto non ex-
cludet. Atque si partus, seu foetus ille noua sic luce vestiendus,
nos ipsi sumus, tempusque παλιγγενεσίας adesse sentimus, con-
nitamur DEO! si administrari sumus eorum qui renasci debent,
obstetricemur gnauiter; fascias, cunas, alimenta & fomenta,
ministrantes alacriter. Ita implebimus voluntatem *DEI*, qui se-
cundum absolutam potentiam mox primo mundi seculo perfectam
donare poterat sapientiam, sicut & cuius recens edito infanti pos-
set: secundum tamen ordinarium sapientiae processum nec hoc
nec illud fecit; quia sapientiae est gradatim ire, saltum non admittere.
Vnde sequitur, sicut hominum singuli, Deo quidem sapientiam non
dante, sapientiam sibi accipere non possunt; si tamen cum aetatis
processu sapientiae augmenta volunt, laborem & prudentiam ad-
hibere oportere, non otiosos & inertes, dum per somnum influat,
exspectare: ita humanum genus, si matura nunc iam aetate ma-
tura imbuendum est sapientia, cura omni pro ea re solutum se non
somniauit. Expectare enim miracula, quamdiu media (qualia-
quia tandem) non desunt, *DEVM* tentare est.

II. 26. Dixerit quis: *omnipotentiae DEI esse opus, non humanae im-
peditatis, omnium conuersiōnē moliri?* resp. *DEVS* vtique est qui
præbires no-
frat. operatur omnia in omnibus: sine quo vt creatura omnis nihil est;
ita

ita & nihil sine illo potest nisi errare, labi, interire. At constat DEV M ab ipsa prima creatione nihil in creaturis per se immediate agere, omnia per creaturas ipsas; potissimum autem *creataram*, quamlibet regere per *semetipsam*. Ideo enim cuilibet amorem sui, & sui conseruandi studium, & eo spectantia quaerendi solertiam, indidit. Animalibus certe DEV S dat escam: sed quam quaerere ipsam necesse habent. Auiculis parat nidos, sed per ipsas aulicas: vulpibus foueas, sed per ipsam, quam vulpinae naturae indidit, solertiam &c. An ergo homini mente sagaci instructo, ad omnia caetera curioso, & cui circa salutis suae curam in primis vigilanti esse DEV S mandauit, conueniet, vt cura sua se abiecta DEO insulet? Atqui ordinaria DEI circa hominem prouidentia non aliter se exserit, nisi vt homo Deo filius mediis vitatur; & mediis vobis, DEO fidat. Licit aegro orare, Domine saname: sed & licet, adeoque necesse est, (nisi tentare velit DEV M) medicamentis vti. Licit orare, panem nostrum danobis: sed & licet, adeoque necesse est (nisi tentas DEV M) pro acquirendo pane laborare. In summa, omnia vrumque hoc ostendunt: & hominem nihil posse sine DEO; & DEV M nihil velle sine homine, in iis quae ad hominem, vt paulo antedictum. Ne igitur contemnamus consilium DEI aduersus nosmetipos: sed pro rebus ad salutem necessariis & oremus, & laboremus, gnauiter!

27. Posset denuo quis: *vera haec sunt de salute propria, curam sui requiri ab unoquoque.* At pro orbis salute sollicitum esse velle non omnium est, superiorem ista requirunt curam: quemadmodum prouerbio dicimus, quisquis pro se, Deus pro omnibus. Resp. Si vt pro nobis de nobis verbium hoc modestiae causia usurpari videatur; non tamen certe fatis pie usurpatur, hic autem impertinenter. Potius, si DEO omnium cura est, nobis quoque esse debet: quia imago DEI sumus. Accede, qui haec legis ad speculum: imaginem tui videbis talem, qualis ipse es: & hoc idem agentem quod tu agis. Rubes tu? illa quoque. Palles? illa itidem. Aueris te? & illa a te Rides? ridet. Lacrymaris? lacrymatur. Tractas aliquid? & illa. Ponis? illa quoque &c. Hoc tibi documento sit, quid te viui DEI imaginem viuam deceat, o homo! vides illum esse bonum? esse quoque labora. Vides bonitatis suae communicativum? esto idem. Vides ad communionem bonorum suorum inuitantem? fac similiter. Vides pro auertenda a creaturis suis pernicie nihil non agentem? tibi idem agendum crede: aut imaginem DEI te non

anno extra
sphaeram
mandatae
de nobis
sollicitudinis?

non esse, sed imaginis cadauer, cogita. Nihil proinde restat, nisi quia DEVS omnium hominum emendationem, eoque salutem, quaerit, vt quaeramus nos quoque, pie, serio, constanter, donec inueniatur.

IV.

Armon arro.
gans, tam in so-
lens quid ten-
sare?

28. *Nimis est dicet quis, sapientiam sibi, reformandi totius mundi
tribuere? respondeo. Omnes hoc faciunt qui in publicum scribunt:
modo tantum differimus, & applicatione. Ex. gr. Qui scribit Logi-
cam, Ethicam, Physicam, Historiam &c. ad quid scribit? an ut
lumen inferentibus? vtique. Sed quibus mentibus? quibus-
cunque. Omnibus enim conuenit talia scire, si velint. Uniformes enim
sunt hominum mentes: vnam si noris, omnes noris. Er-
go quicquid aliquid sapienter scribit, revera omnibus scribit. Nos ergo ni-
bil ultra alios, praeter applicandi modum: quod putemus quaeren-
das omnino rationes, per quas quicquid DEVS in commune bo-
num humani generis destinavit, & offert, & quicquid a sapientibus
referatum est, commune fiat. Quid hic insolens?*

V.

Annon metu
subi sani, si-
cus bucuque
conatus?

Resp.
Non subest,
quia causae ne-
gati etenim
successus non
iam ignoran-
tia.

29. *Ad spem denique tam indulgentiae diuinae, quam boni successus
(si hic gnaui fuerimus) accedit ipsa causarum (cur haec tenus tentata
errorum humanorum remedia parum processerint) iam tandem di-
uina bonitate detecta ratio. Quas si vere deprehenderimus, remedii
principium vere in manu habebimus: sicuti medicus vbi morbi ra-
dices videt veras, verum opponere se posse morbo pellendo reme-
dium confidit. Quidni ergo confidamus nos quoque errorum
posse reperire remedia: si totius mundi, omniumque retro seculo-
rum, erroribus adiuti, non errare tandem didicerimus? videmus
certe iam, unde aberratum sit. Videmus ergo simul, quo redeundum
sit. Videmus, quae media battens inutiliter fuerint tentata: videre
ergo simul possumus quae amplius non tentari, sed illis opposita,
oporteat. Tandem enim aliquando ad errorum etiam fundum veniri ne-
cessum est.*

30. Solent certe medici per ipsos errores, suos & alienos, pro-
ficere; vt medicationem hac, illa, ista via non procedere videntes,
aliis tandem, etiam contraria, tentent idem: atque cum saluberrima saepe
reperiunt confilia, quibus vel desperata mala expugnant. Hoc vt nobis
nostro in proposito sperare cum Deo liceat, libeat iam audire, quam
pulchrum quiddam, & boni successus praegrandem se-
cum ferens spem, tentandum restet.

Cum medicis
igitur depre-
henſa verius
morbi causa
denuo res ag-
grediund.

CAPUT IX.

*Emendationem rerum humanarum tentari oportere, si tentanda est, viis nondum tentatis, prossus catholicis: nempe via unitatis, simplicitatis, sponte-
nitatis.*

In harmoniam reducendi homines, humanasque res omnes, viam nondum tentatam, eam tamen facilem, amoenam, patentem, ostendit DEVS triplicem; viam unitatis, viam simplicitatis, viamque sponte-
nitatis. Quas si recte habuerimus ex-
planatas, illisque institerimus recte, tam impossibile videtur omnes nos, & omnia nostra, non desideratum illum attingere harmoniae terminum; quam impossibile est aliquem per viam communem, qua omnes incedunt, euntem, non eodem quo cae-
teri veniunt venire.

2. Frustra vero quis suspicetur, aliquid hic viae nouae, aut miraculose, iactari. Vetus est, generi humano coaeua, & quam DEVS semper hominibus ostendit, eaque in conspectu nostro semper ipse vtitur: sed homines in illa obseruanda parum attenti, nec viderunt eam distincte satis, nec ingressi vnguam sunt ex toto, per sua dilapsi diuerticula. Videamus ista proprius, primum singula, mox coniunctim.

3. *Vnum vocamus, quod omnibus suis partibus inter se connexis ita cohaeret, ut moto ipso toto, moueantur omnia eius.* Qualiter sol in coe-
lo vnum est, radiis licet infinitis coruscans. Omnes enim ei cohaerent, mundoque lucem omnes simul ministrant. *Vnitatis hic opponitur multiplicitas:* vbi res disiunctae sunt, nec cohaerent, ideo nec se mutuo mouent, aut trahunt, aut afficiunt. Qualiter accensi apud nos ignes per diuersa loca diuersi sunt, nec in eum partcipant.

4. *Simplex autem vocamus, quod ex pluribus intra se compositum non est: ideoque sibi vndeque simile, ne ipso contentum, inuariabile.* Vti est splendor solis, a proprio fonte veniens, ideoque inextinguibilis. *Compositum contra, in quo se plura miscent: ideoque sui dissimile, variabile, inconstans.* Vt flamma ignis nostri, pinguedine lignorum.

Via emenda-
tionis nondum
tentata tri-
plex:
1. Unitatis.
2. Simplicitatis.
3. Sponte-
nitatis.

A DEO qui-
dem nobis
monstrata, a
nobis vero
nunquam serio-
tentata.

*Vnum & sim-
ilare quid?*

*Simplex & sim-
plicius quid?*

rum alteriusve materiae sustentata: ideoque scipsa non contenta pabula extra se quaerens, ac per consequens dissipabilis, h.e. extinguihilis.

*Spontaneum &
spontaneitas
quid?*

5. *Spontaneum denique est, quod sua sponte, h.e. libere, proprioque inclinatione, aut fit, aut operatur.* Ut cum flamma sursum fertur, radios vero in circuitum eiacylatur. *Opponitur huic coactum: quod non suo, sed alieno aliquo motu fieri, aliquid agere, impellitur: vt cum lapis sursum proiicitur.*

*Affinitatem,
simplicitatem,
Spontaneitas-
tempore redire,
quid?*

6. *Patet iam aliquantulum potest, quid in praesenti proposito per unitatem, simplicitatem, & spontaneitatem viam intelligamus.* Sensus est: *redeundum nobis esse a multiplicitate, in quam dilapsi sumus, ad unitatem: h.e. ab infinitis partium studiis, quibus infinito distrahimur, ad unum communem communis salutis curam.* *Redeundum iesum a perplexitatibus variis, quibus intricamur, ad concretam nobis & rebus simplicitatem.* *A violentia denique, quibus omnia nostra impleximus, ad congenitam libertatem.* Certe enim si omnia nostra essent simplicia, sine nodis & tricis; & omnia blanda, ad se vltro inuitantia, sine terriculamentis; & omnia denique in communem usum directa, vtque possint ab omnibus participari sapienter omnibus attemperata: quam longe alia esset rerum nostrarum facies quis non videt?

*Tria hic obser-
uanda maximi-
momenti.*

7. Plenius tamen explicandum est: *Primum, quomodo illam unionem, illam simplicitatem, illamque spontaneitatem, DEVS in nobis & rebus fundauerit: quomodoque exemplis perpetuis, ita esse procedendum, ostendat (a §. 8. ad 18.) Secundo, quomodo nos has vias & amiserimus pridem, & in illas regressi non sumus habetenus (a §. 19. ad 21.) Tertio, quomodo tandem regrediendum sit, si unquam meliorem rerum statum optamus (a §. 22. ad finem.)*

L^o
*Quomodo tria
illa in nobis
fundauerit
DEVS.*

8. *Vnitas, & debinc unio & communio, diuinitatis imago est.* DEVS enim vnum quid est, & tamen omnia est: omnia est, & tamen vnum est. *Vnum est essentia, omnia virtutibus: quia radices, ideas, virtutes omnium, in se uno continent.* Quas cum extra se perrexisset, rerumque omnem multitudinem disperdisset, omnia tamen connexuit ordine uno: vt in toto vniuerso nihil non toti suo cohaereat, illique seruiat. *Sed misa nunc machina mundi: quam sibi inuicem ipsos homines adunauerit rerum sator consideremus!*

*Unione in no-
bi posita fu-
ndamenta tria.
a. Habitaculi
vnitas.*

9. *Fundamenta vniuersalis inter homines unionis & communionis, ut ponere immota DEVS, haec facit.* Formauit omnes ex una, eademque materia. *Impresus omnibus idem eiudem imaginis suae sigillum.* *Exstruxit communio omnibus habitaculum, mundum.* *Substrans omnibus unum*

com-

commune pavimentum, terram. Superstruxit communi habu aculo commune celum, coelum. Ad sustentandam vitam ordinauit eadem omnibus media, terrae prouentus. Ad obeundum idonee actiones, praebet omnibus idem lumen: quod in coelo, communi prospectu, suspensum, oriri quotidie facit omnibus simul, ad vrgendum coniunctim labores; rursumque abire omnibus simul, ad capiendam coniunctim quietem.

10. Maiorū considerationis est, quod cum portuisset omnes homines 2. Stirpis unicae simul, sicut creauit angelos unumquemque seorsim, ex se & fibi 2. existentem: ille creauit unicum, tanquam stirpem, moxque reliquos, tanquam eiusdem stirpis ramos, ex illa vna radice progerminare iussit: apertissimo voluntatis suae, de arctissima inter omnes vniōne & communione, indicio. Ita enim reuera inter nos coniunctiores sumus, quam angelī inter se: cum illi sint tanquam diuersae plantae, coelestis paradisi, quaelibet seorsim stans, suis propriis radicibus nixa: nos vt vnius eiusdemque arboris rami, vna radice omnes nixi, ex eaque haurientes vitam & omnia. De eadem enim natura quae primo illi concreata est, participamus omnes totam natu- 3. Distantium ramam integre: sicut quilibet arboris ramus, frondes, foliaque singula, de tota arboris natura participant. Quae sanguinis & naturae identitas perfectae cuiusdam necessitudinem insert vniōnis, & communonis.

11. Accedit: quod vtut nos creator noster per faciem terrae dispergit, montibusque, siluis, hominibus, maribus determinauit, transi- 3. Distantium tibus rāmen patentes & liberos vbiique reliquit? vtiam in alterum quoq; copulandorum orbis hemisphaerium (nauigationis beneficio) aditum patere vi- detecta tatio. deamus. Et tū et etiam seculorum interuallis nos ab iniuicem seiuinxit (dum nonnisi alios post alios in theatrum prodire, rursumque in absconditum redire, voluit.) sic tamen etiam commercii mutui aperuit viam, scripturae beneficio, quo nos necessaria quaeque posteris nostris tradere; illi vero tanquam nobiscum viuerent no- stra intueri, suos in usus vertere, tandemque ad posteros rursum suos nostra illa & sua transmittere, possunt. Sic DEVS, ecce, qui unus est OMNIA, nos imaginem suam OMNES esse vult VNV' M. Ve- niamus ad simplicitatem!

12. Simplicitas vestigium DEI, recte dictum est. Ille enim vt in Simplicitatis se simplitissimus est, nullisque ex partibus compositus (pura poten- fundatentum in DEO. tia, pura sapientia, pura bonitas) ita opera eius simplicissima sunt, eius & nostrā respectu. Ipsius: nihil enim cogitat, vult, operatur, cum ali- (H) 2 qua

qua difficultate, obstatulis, niili, lucta, sed simplici intuitu videt omnia quae sunt, sine hallucinatione; simplici voluntate vult omnia quae vult, sine haesitatione; simplici nutu operatur omnia quae operatur, sine instrumentorum apparatu. Ipse enim sibi est oculus, manus, os, cor, omnia. *Nostris reflectu opera DEI simplicia sunt*: quia quas semel rebus (secundum praeuisas ab aeterno ideas) impressit formas, eas nec tollit nec variat. Eadem scilicet est natura bouis, aquilae, delphini, pomi, rosae, ferri, auri &c. nunc, quae ab initio: eadem hic, quae alibi. Tametsi enim in diuersas species, seu gradus, res diductae sint: vt tamendiductae sunt ita manent, ita conseruantur. Vagum & incertum in operibus DEI nihil inuenit mens humana, tametsi interdum affingat; sibi ex ratione, non DEO & operibus eius, illudens.

Inde translatum in nos-
imaginem DEI.

13. Et quia ipse quoque homo DEI opus est, adeoque ultimum, h. e. perfectissimum: cereum est in homine simplicitatis DEI non vestigium duntaxat, sed imaginem exstare, b. e. hominem ita esse factum, vt aliunde quare minimum pendas, sibi ipse post (DEVM) sufficiens. Nempe DEVS, vt sciat aliquid, non opus habet alieno oculo, aure, lingua, h. e. relatione seu narratione, ipse videt omnia. Ergo verisimile est, hominem quog, sic esse factum, vt oculum intellectus intra se habeat, quo compleetur, & contemplando diuidetur, omnia; non vero iudicio de rebus pendas aliunde. Similiter DEVS, vt velit aliquid non opus habet aliena suasione, multo minus mandatis, aut imperio: quia ipse sibi & omnibus pondus est, ad ea quae vult per se inclinat liberrime. Verisimile igitur est hominem quoque sit factum, vt quae vult libere velit, cogi nolit, habens suas inclinationes, & instinctus in se, tanquam addita rationali naturae pondera, quae voluntatem ad obiecta sua trahant. Denique sicut DEVS ad edendum opera sua omnipotentiam suam in se habet, externis auxiliis non egens: ita verisimile est homini datu internas vires, quibus ea quae naturae suae conueniunt efficiat, b. e. quae intelligit & vult exsequatur.

*Animae no-
strae simplici-
tas ad tria ma-
xima sufficiens
intellctionem,
solitionem, o-
ptionemque o-
mnium rerum.*

14. Et vero videamus animae nostrae (qua potissimum homines sumus) structuram, apparatus illum inueniemus. Constat enim anima nostra facultate tria, intellectiva, volitiva, potestativa. *Facultas intellectiva est mens*, internum illud rerum speculum: in quo quicquid per sensu canales infertur, figuratur, ibi; resplendet. *Facultas volitiva est ipsa voluntas*, intima illa actionum arbitra, libere se rebus obuertens aut ab illis auertens. *Facultas potestativa est ipsa vultus*, ea quae intelligit & vult exsequendi. *Quae tria infinitae sunt*.

capacitatis : quia mens infinita cogitare , voluntas infinita appetere , facultas infinita machinari (aliud ex alio) potest , & solet . Tam euidenter trinum infinitudinis suae (omni scientiae , omni-volentiae , omnipotentiaeque) characterem animae nostrae impressit DEVS ! Sed & simplicitatis simul , iisdem in rebus . *Ecce enim unicum mentis speculum omnibus rebus sufficit !* imo quo simplicius , accessoriisque minus oneratum , eo melius & purius . Sicut & voluntas una omnibus desiderabilibus , quae in tempore & aeternitate inueniri possunt , sufficit : quoque fuerit simplicior , impertinentibus non distracta , eo melius . Tandem & facultates naturales omnibus agibilibus sufficiunt : quo simpliciores & puriores , eo melius . (Nemo enim excogitauerit in aeternum , quomodo melius construi , aut locari , possit hominis oculus , auris , manus , & reliqua omnia .

15. Non tamen satis visum fuit , virtutibus illis animam instrui : additae sunt normae , seu directoria , intellectum , voluntatem , actiones , a noxiis erroribus praemunitantia . Nempe , ne intellectus rerum veritatem vestigans a falsis ; voluntas rerum bonitatem persequens a malis ; vix exequititia in opera se effundens a mendis , obruiatur ; & pro legitimo conceptu , amplexu , effectu , conceptuum , amplexuum , effectuum monstra producat . Habet itaque mens nostra intra semetipsam *dictamina quaedam intima* , *ceuluces innatas* : secundum quas omnia cogitare celerrime dijudicat , veraque a falsis discernit . Quae quia omni homini insunt , *communes notitiae* dicuntur . Habet & voluntas *dictamina sua* , seu *libramina* , veluti pondera quaedam innata : quibus ad bonum , vbiubi oblatum , mox impellitur , a malo vero repellitur . Haec rursum quia omni homini insunt , *communes instinctus* dicuntur . Habet deniq; vis exequititia sua *organa* , sibi & actionibus suis bene proportionata : per quae , quicquid intelligit & vult , scite etiam operari potest . Et haec quia rursum omni homini insunt , *communes facultates* dici merentur .

Additae his normae , communes notitiae , communes instinctus , communes facultates .

16. Haec tria sunt simplicissima illa , & tamen sufficientissima , omnis Haec tria quia verae rationationis , omnis bonae voluntatis , omnis efficacis operationis , ab ipso creatore DEO in nobis omnibus posita fundamenta : uniuersaliter omnibus eo- inter omnes consensus & concordiae , si nos intra concellos nostros contineamus , bases . Communes enim notitiae ad mensuranda omnia , intelligibilia ; communes instinctus ad regulanda omnia volabilia ; communes facultates ad moderanda omnia agibilia , sufficientes ; DEO sic hominem ad fines suos sufficientibus instruente mediis .

N.B.

Vniuersalis igitur emendationis radices intra nos habemus.

17. Vnde duo sequuntur: *primo* de notitiis communibus, tanquam particularum notitiarum normis, recte dixisse Augustinum: *nemo iudicat de illis, sed per illas.* Recteque de communibus instinctibus dici posse; *nemo instigatur ad illos, sed per illos.* Et de communibus potentiis, seu facultatibus: *nemo parat sibi illas, sed alia per illas.* *Secundo* sequitur: si omnes omnia vera vere iudicamus per illa; & ad omnia bona bene instigaremur per illa; eosdem fore omnium hominum de obiectis iisdem sensus, eosdem erga eadem affectus, eadem circa eadem studia: id est, harmoniam inter homines, pacem, & concordiam. Quia DEVS primas illas, puras & simplices, normas similiter indidit omnibus hominibus. Inde enim est, quod *quicquid omnes eodem modo naturaliter sentiunt, indubie verum est.* *Quicquid omnes eodem modo naturaliter appetunt, indubie bonum est.* *Ad quicquid omnes naturalia organa habent, indubie possibile est.*

Spontaneitas, seu libertas, diuinum in nobis character.

18. *Veniamus ad spontaneitatem*, de qua merito pronuntiamus magnum illud, *libertas diuinitatis character.* DEVS enim cum superiorem non habeat essentia, nec haber a quo dependeat voluntate. Et quia nec potentior illo est: nec ergo vnde potentia eius ligari aut impediri possit, est. Liber itaque sibi est, facit quicquid vult. *Quem eundem characterem ideo imagini suae, homini, imprestit, ut in variis, liberisque illius, tanquam ectypis sui, actionibus, seipsum tanquam archetypum feceret, oblationemque haberet.* Subiecit ergo illi omnia: (nempe non creaturas tantum inferiores, sed & corpus proprium, animamque:) *ut in manu sua haberet quid facere vellat, & quomodo: si bene, suo bono; si male, suo malo.* Vt tamen bene cogitare, velle, operari queat, monetum, docet, hortatur; sed non cogit. Vt non male, dedocet, dehortatur, deterret, non tamen vi cohabet: quia obsequii spontaneitatem tollere, & arbitrii libertatam semel datam destruere (h. e. ex homine facere non hominem) non vult. Hinc est, quod vbi res male aguntur, culpam a se amouet, irascitur, castigat, punit: (quippe dederat homini, vnde bona velle, vera nosse, facienda posse, posset:) vbi autem bene, hominibus id quoque tribuit, laudat, de re bene gesta gratulatur, praemia promittit, redditque. *Et quemadmodum ipse vim humanae naturae non infert, ita si aliunde inferatur admodum aegre fert.* Quod ex eo patet: quia contra infirmiorum a potentioribus oppressiones tam crebro protestatur, rationabilem & placidam cohabitationem ab omniaibus requirens.

19. Ita.

19. Ita videmus, quam aperte DEVS nobis & actionibus nostris vnitatis, simplicitatis, spontaneitatisque commendet viam! Sed quam male illa commendata fuerit nobis hactenus, res loquitur. Et primumquidem, quantum ad unionis & communionis, b. e. uniuersalitate viam, vix usquam apud nos satius iusta & ieiua vestigia. Frustillata & lacera sunt omnia, in doctrinis, religione, rerum & actionum (politico & oeconomico, & quoconque alio) ordine. Vix usquam satis res cohaerent: vix vilum est regnum, ecclesia, schola, domus, animus, vbi ad instar machinae automatae omnia omnibus tam commensurata sint, vt nil ab aliis impediri, singula singulis iuvari, necesse habeant. Caussa est: *vix usquam in commune laboramus, partium studia ubique obtinent.* Non opus est gentium, linguarum, religionum, philosophiarum, rerumpublicarum, allegare dissidia; quot capita tot sensus, tot voluntates, tot studia, diuersa. Quisque se sapere solum putat (aut si multum praefat, suos,) delirare caeteros. Quisque bene esse vult, & laborat, sibi tantum (aut sane suis:) caeterorum nulla cura. Inuidia potius, & metus, ne quid praeripiant sibi. Praeripit enim quisquis potest: tanquam hic essemus in ludo, vbi in directionem bona proiiciantur. Imo pro augendis commodis suis nemo vel sanguini alterius parcit: homo hominem, societas societatem, populus populum, depascit ac depraedatur.

20. *Aberrauimus & a simplicitati via enormiter, totum humanum genus.* Quod obseruans Hebraeorum sapiens dixit: *boc inueni, quod hominem DEVS rectum fecit, sed ipse se infinitu misericit questionibus* (Eccles. VII. 30.) *Nempe non acquiescunt homines a DEO inditio notitia, fingunt sibi particularia phantasmata infinita: & dum quisque id quod opinatur esse credit verum, vult alios credere idem: disseminatque opiniones suas, & alius rursus suas!* & sic dissensiones dissensionibus cumulantur sine fine. Item, *dum non acquiescunt communib[us] infinitib[us]* (h. e. veris illis bonis, ad quae DEVS & conscientia impellunt) *tingunt sibi particularia quaedam bona, monstruissimo saepe appetitu, & plerumque ad interitum intende*nt: *in quibus rursus dissidia & contentiones.* (Quia dum ab uno & simplici disceditur, terminos inuenire difficile est.) Denique *dum non acquiescimus mensura virium nostrarum, facultatum scilicet & DEO nobis assignatarum, sed tentamus alia quaevia, secundum phantasmatum deliria: sit, ut temeraria, vana, successu cassa, pleraque mortaliū fint conamina.* Ita per desperationem communis illius, a DEO

II.
Quomodo ab-
errauerimus
nos omnes.
1. Ab Unione
& communio-
nis via.

a DEO omnibus praescriptae , simplicissimae viae, in multiuia dilapsi , dissensiones experimur mentium , voluntatum , studiorumque & actionum , infinita varietate. Ita quilibet aedificat minutam suam Babylonem (quanquam alii aliis maiorem) omnes autem simul magnam illam , quae est teterrimarum confusione abyssus ; interminabileque chaos.

3. A libertatu
bia.

21. Vnde & libertas amissa : violenter , coacte , seruiliter , pleragi sunt in scoliosis , templos , foro. In scholis certe , & vbiunque doceamus alii alios , & discimus alii ab aliis , raro sua sponte influere sentimus rerum intellectum. Quia doctrinae non ex innatis notitiis , per lucis canales rectos , fluunt : sed ex collectis aliunde opinionum lacunis , per methodi durae flexuoflos tubos , vi intruduntur. Vnde sit , ut assensum in plerisque nonnisi precario obtineamus , aut suasionibus eliciamus , vel extorqueamus vi , vel denique extundamus minis & plagis : ut se aliquid intelligere , credere , vel le , posse , putent aut dicant , qui reuera , si proprius inspicias , non intelligunt , non credunt , non volunt , non possunt. Non aliter fere sit in religionis negotio : coacta & dehinc simulata aefuata , apud plerosque sunt omnia. Res politica quam plena vbiique sit violentiae , nullis puto verbis opus esse , clamant omnia.

III.

Quomodo re-
deundum sit
eo , unde aber-

22. Si ergo redeundum est , ad principia redeundum est : vnde ab errauimus , eo reveratur ! a dispersione ad unionem ; a multiplicitate ad simplicitatem ; a violentiis , ad spontaneitatem. Haec erit via vere regia , regis regum via : via lucis , pacis & securitatis ; via emendationem rerum tentantibus nondum tentata , iam autem in sancto DEI nomine omnino tentanda !

Via hacten-
plex quo sensu
nondum tenta-
ta dicitur.

23. Nondum tentatam dixi : quia licet particularia multa pulchres emendentur , hic , illuc , isthic ; vniuersaliter tamen omnes & omnia emendari nondum est tentatum. Notiones enim innatae omnes , instinctus natu omnes , facultates naturales omnes , in numerum collecta , in ordinem redacta , humanisque cogitationibus , desideriis , actionibus , tabulaturaem instar adaptata nondum sunt : nedum ut a supercumulatarum opinionum & errorum colluie liberata sint. Inde est , quod plerique mortalium intra se meti ipsos propriasque cogitationes , concupiscentias studiaque & actiones suas , tanquam in densissimis syluis , inperuissque saltibus , oberrant. (Cultiiores viderint , annon & ipsi varios intra se labyrinthos experiantur !) Prorsus huc accommodandum videtur illud Salomonis : per agrum hominis pigri transiui , & per vineam viri flulti :

Ecce tocum repleuerant vrticæ, & operuerant superficiem eius spinae, & maceriam lapidum destructa erat. (Proverb. XXIV. 30.) Ecce enim cor-dis nostri agellos vndique vrticis, spinis, ruderibusque oppletos! o vtinam nobis hic Salomonis sit mens, qui de se ibidem; quod cum vidissim, posui in corde meo, & exemplo didici disciplinam. Vtinam audiamus consilium DEI apud prophetam nouate vobis nouale, & nolite amplius ferere super spinas! (Ier. IV. v. 3.)

24. *Vrticæ itaque nostras exurendi, spinas euellendi, maceriam reparandi, tempus esse credamus!* tempus inquam, deferendi ambages nostras, infeliciterque pro via publica trita diuerticula! Redundi autem ad viam vere publicam, regiam, diuinam, ab erroribus nos liberare, securosque praestare, solam idoneam. *Viam* nempe *vniuersalitatis*, *simplicitatis*, *spontaneitatis*: Quae singula quid requirant, & quam certa verae catholicae rerum emendationis spes inde pendeat, & quam praxi facilia haec sint, quamque nihil sit quicquid inde metus aut dissidentiae alicui oboririposse, ordine videamus!

Et quanta bo-
ni successus
spes omnino
tentanda sit.

25. *Via vniuersalis docebit nos iungere quacunque iungi possunt, ac debent, b. e. OMNIA.* Omnes putares corruptas, in philosophia, religione, politia. Et quidem in communem vsum omnium hominum. Sumtisque in auxilium omnibus diuinitus concessis mediis; ne eorum quicquam (per ingratitudinem aut incuriam) omit-tatur. Verbo, OMNIA, OMNIBVS, OMNIMODE.

Via vniuersal-
tatis docebit
tria magna.

26. *OMNIA proemendationis materia sumi necesse est!* quia omnia in rebus cohaerent. Non tamen dato vel uno, corruptio ad caetera redibit; & sic in eadem relabemur semper. vide horologium corruptum, emendandumque. Non prius id recte emendatum dici poterit, quam vsum sui recte praestet. Non autem prius praestabit: quam per omnes partes sui restitutum: deficiente, aut vacilante, aut incuruo, vel uno denticulo, morus impedimenta habebit, non procedet. Similiter se res habet cum corpore humano morbis affecto, morbisque liberando. Quamdiu non omnia restituta, radices morbi sublatae fuerint, a recidiva semper periculum erit: quia pars affecta trahet sinceram, inficietque denuo. Gaudet enim semen in terra relictum, vel recisae arboris radix quantulacunque fuerint, germinare: & in nouas integras herbas & arbores excrescere. Semperque res facilis corruptelas (quae licet sint multae, vnum tamen corpus faciunt) integre posse restitui

1. Pro emenda-
tionis materia
sumi OMNIA:
totam scilicet
corruptelarum
massam.

spes sit, nisi omnia quae corrupta sunt, ad radices vsq; restituantur.

2. **OMNES: totum scilicet humanum genus.** 27. Sed & necesse, omnia restitu in OMNIBVS: quia omnes homines istidem unum corpus sumus, per omnia sui membra cohaerens. Iam autem vidimus, non restituto integratii vel uno membro, caeteris esse periculum. Ideo Medicum viceribus totum scatens, aut phthisicum aut hydropicum, vel febricitans, ante se habent corpus, non naso aut pedi applicant emplastrum; sed indut medicinam corpori, vnde vis eius per omnes corporis, partes sese diffundens humores noxios vnde pellendi, vitales contra potentias (compedibus liberatas) vbiique se recolligendi, & naturae vigorei reparandi, vias inueniat. Pariter igitur cum totum humanae societatis corpus laborat, frustra reparationem a reparata parte aliquas spores: quia nec procedit medicatio, vicinis membris nouum semper contagii virus affudentibus; nec si procedere videatur, diuturnum esse potest, quando corpora corporibus miscentur mortua viuis: membra scilicet morbida sanis.

(Particularitas studium aeterna confusum basis.)

28. Attendatur & hoc! prima primo homini corruptionis origo non alia fuit, quam quod communi fonte relieto, ad priuatam sui curam se conuertit. Nec aliae hucusque corruptelarum, siue causa siue occasio, unquam deprehenditur, quam infelix particularitatis studium: Dum non communis saluti operam damus, sed sibi quique. Nec ex toto nobis etiam proficiimus, ut vndeque, solida sint omnia nostra: sed frustulatim aliis in hoc, aliis in illud, exardet, aliorum magis forte necessariorund oblitus. Ita discripta sunt omnia, imo confusa: praemariaque particularitatis nostrae referimus iuris aeterna, cum inuicem, & secum quique, & cum DEO. Qui cum sit omnia, & crearit omnia, & amet curetque omnia; partialitatem non odisse; non punire, non potest. Hinc dum Nimrod regnare quaerit solus, sibique aedificat Babylonem, confusio fit linguarum & gentium. Dum philosophi sapere volunt quisque sibi, supra alios & contra alios, ruunt in contradictiones; fitque confusio sensuum & mentium. Et dum religio quaedam regnare vult sola, fiunt odia, contemptus, & deinceps aut persecutions & lanienae, aut profanitas & atheismus. Ita dum se reformat vna schola, ecclesia, genus, sine altera, non procedit, corruptelae redunt: quia unum corporis membrorum sine caeteris nunquam vere vigescit. Pereat itaque partialitas in omnibus ubiq; ut redat uniuersitatis (verus catholicismus) in omnibus dignitatis.

3. **OMNIMODUS: toto scilicet auxiliorum apparatu.**

29. Opus denique emendationem vrgeri OMNIMODUS: mediis scilicet in auxilium assumptis, quacunque DEVS offendit, omnibus. Ilia quippe

pe demum simul sumpta dare poterunt emendationi fundamen-
tum tam vniuersale , vt omnibus superstruendis ; & tam firmum ,
vt omnibus sustinendis , sufficere valeat. Quale habitationis hic
omnium nostrum fundamentum habemus , terram ; ex qua nemo
potest aufugere , terminis eius inclusus : nec prolabi , firmiter ab
illa sustentatus. Secure non tantum per illam ambulamus , sed &
illi domos , turres , vrbes , superaedificamus. *Simile ergo quae-
ramus nostro buic proposito fundamentum ; tam vniuersale , vt nibil ef-
fugere , tam firmum , vt nibil non superaedificari , possit.* Nisi enim
ali quando ad tam stabiles , aeternas , inuariabilesque rationes nos
& nostra omnia redegerimus , nunquam veniemus in consensum ,
dissidebimus semper : quo magis disputabimus & litigabimus , eo
magis. Quia ingenium , voluntas , facultatesque omnes hominis ,
infiniti imaginem in se habentes , per infinita errant , nisi immo-
bilibus affixa. Nec vñquam quicquam apud nos ipsos stabile erit :
mutabimus semper , & nobiscum omnia nostra , opiniones , studia ,
aetiones , vti hactenus. Penelopes tela erunt omnia : quam alter
texet , alter retexet. Imo idem ille suam telam (vt Penelope) in-
terdiu texet , noctu retexet.

30. Si quis cogitat , nimia bis proponi , & impossibilia : responde-
tur , *Non possibiliter tantum bis propositis subesse , sed & facilitatem :* *Obi. Via haec
maiores quam cum res , homines , media , fruillatim sumuntur.* De-
monstrandum id est , naturae & artis exemplis. Sol , quando ter-
rae habitatoribus ad labores lumine opus est , non particulariter , *an possibilis ?*
ad hanc vel illam prouinciam , vrbum , agrum , hortum , radios dunt
extendit : sed se eodem tempore omnibus simul eleuat , ascen-
densque in altum e sublimi intuetur omnes , ministrantque lumen , *Resp. Imo &
calorem , vitam , omnibus : vt se nec abscondere , nec rursum de
sui neglectu conqueri , quicquam possit.* Similiter cum opus est
nocte , aestate , hyeme , pluuiia , vento &c. simul illa ministrantur eius-
dem plagae habitatoribus. *Confusionis , iraeque DEI signum est , si
quando super unam ciuitatem pluit , super aliam non pluit , (Amos IV.7.)* Similes sunt alibi naturae processus , quos ars recte passim imitatur :
cui ergo non hic etiam ? nempe facilius arborator efficit vegetam ,
formolam , foecundam , arborem totam , si prouide plantet , riget ,
curetque totam : quam si partem duntaxat. Tum si marcere in-
cipit arbor , facilius decorticatam totam , radicibusque ex toto cir-
cumfossam & stercoratam restituet : quam si restituere vellet , aut
retinere in vigore , partem eius aliquam. At nos omnes stirps vna

sumus, corruptionumque nostrarum omnis propago ab iisdem radicibus venit. Facilius item medicus restituit corpus totum, si morbidum sit totum, procedendo catholice; quam si partem dunt taxat curare velit vnam empirice. Facilius itaq; spiritualem quoq; medicinam catholicam, catholicis morbo oppositam operaturam, spes fit, propinatam toti gentis humanae corpori, quam seorsim.

a. Naturae humanae identitas.

31. Tollit quoque impossibilitatis imaginationem identitatis naturae consideratio. Homines enim multi: sed natura humana vna. Vnum sinus, omnes norū: vnum si docere, curare, regere scierū, omnes scierū. Nam quod vnuus vult, volunt omnes: esse, seu viuere; habere, seu possidere; scire aliquid, & posse aliquid. Imo multum possidere, scire, posse, & quidem vere possidere, vere scire, vere posse: quia falli nemo vult, cur enim velit? Id quod ab hac radice venit, quod quisque hominum seipsum amat, sibi que bene esse optat, & miseras refugit. Et quidem optat vere bene esse: si quando secus eligit, errore deceptus eligit. Et optat totaliter sibi bene esse: hinc salutem sui totius partis iactura, si aliter nequeat, redimit. Et quidem optat sine fine esse: hinc mortem, tanquam sui destruētiā, horret. Hinc post mortem si quid restat, beatum esse optat. In summa, non beatus fieri nemo desiderare potest: vsque adeo, vt etiam qui mortem cupiunt, aut etiam ipsis sibi inferunt, id amore sui faciant, sc. mali alicuius impatientia, vt eius inueniant finem. Ita ergo *infinity* omnium hominum eodem tendunt: si modo vias noscent omnes. *Innaturam notionem similitus est ratio.* Quod vnuus natura magistra nouit, nouit & alter. Ex. gr. *Totum esse maius sua parte: bis bina esse quatuor: si aequalibus addas inaequalia, reliqua erunt inaequalia, &c.* Et talium multa millia: quae se inter cogitationes de rebus, tanquam recti iudicij necessariae normae, vltro offerunt. *Nec aliter comparatum est cum facultatibus naturalibus.* Quod potest vnuus, possunt omnes: res videre, gustare, palpare, prosequi, assequi, in suos conuertere, vsus, mille modis. (Gradus enim solum variant, & occasionses, non res ipsae.) Id quod inde est: quia similem membrorum & facultatum apparatum habent omnes, intus & extra. Nempe quia, finem esse sine mediis ad finem, vel rursus media sine fine, nec *DEVS* patitur, nec ipsa rerum natura. Omnem itaque hominem natum, natura humana instrui oportuit: rursusque omnem natura humana dotatum, ad naturae humanae munia rite obeunda facultatibus instrui, necesse fuit. Haec de vniuersalitatis via,

32. *Via*

32. *Via SIMPLICITATIS*, docebit nos, nolle sapere *ultra quam* *Via simplicita-*
sapere nos vult DEI'S: nolle cupere ultra illa bona quae offert DEI'S: nolle tis docebit nos.
agere ultra ea, ad quae agendum consenserit nos DEI'S. *Hoc erit redi- rae sapientia*
nos ad principia: eo scilicet vbi non dissentimus, nec erroris peri- compendia.
culum est: quia pura, clara, certa, tuta sunt omnia. *Nempe si con- (Postulata)*
stitutum fuerit, (id quod naturalis ratio suadet) nihil a quoquam pae- cise affirmari, nisi euidenter verum; nihil negari, nisi euidenter falsum; de caeteris (ἐπέχειν) assensum suspendi. Item, nihil absolute approbari, nisi manifeste bonum; nihil reprobari, nisi manifeste malum; caetera in medio relinqui. Denique, nihil quenquam conari, nisi prius rei necessitate, possibilitate, facilitate, recte perspelta; nihil non conari (in rebus necessario requisitis) nisi impossibilitatis aut difficultatis clara perspelta obiciibus; caetera haberet indifferenter. Haec si recte seruentur ab omnibus, non ad sapientiam, prudentiam, omnesque virtutes, simplicissima foret via?

33. *Atque tali via opus est, si perplexitatibus nostris aliquando inueniendis est existit.* Ut a circumferentiis, per quas dispersi sumus, in *Sola simplicitas omnium confusa-*
centra nos recolligamus. Tum demum aliquid intellecturi, si nos prius: sum sufficiens.
& subalti nobis alia, si prius nos ipsos: & habituri a rebus securitatem,
si a nobis ipsis prius. Certe arbor etiam stabilitatis suae (aduersus *etiamum confusum antidotum*
*ventorum impetus, & solis ardores, aliasque iniurias) in radice, *tum sufficiens.**
quaerit securitatem; defectaque et radice seipsum refuscitat. Medici autem in desperatissimis morbis (vbi medicinae, etiam compo-
fitissimae, nihil proficiunt) ad simplicissimum diaetae praesidium,
*refugiunt. Indicatur scilicet aegro sola temperantia, reliqua per-
mittuntur naturae, h. e. per simplices naturae vias operanti DEO;
admirando saepe successu. Postquam igitur ad morbos generis
*humani loco mouendos multipliciter commixta illa & violenta re-
*media (ad inuentae humanitus, & in immensum cumulatae opinio-
*nes, leges, ritus, disputationes, subtilitates; tum & rixae, odia, bella,
*caedes & clades) nihil profuerit: simplicissimum hoc remedium, contem-
*peratam scilicet ex solis communibus infirmitibus, notitiis, facultatibus, diae-
tam experiri quid vetat? Multa sub est spes! quia prouidentia DEI*
*venenis nostris antidota (quod millies ingeminandum) vbique in
*proximo posuit. Unde pericies, inde salus. In infirmitibus, notitiis, fa-
*cultatibusque depravatis, tota corruptio nostra: in rectificatis ergo infir-
mitibus, notitiis, facultatibus, tota rursum salutis spes. Non secus ac in
*corpore nostro a tartaro impuro omnes fere morbi; a tartaro depu-
*rato eo: undem omnium remedia.**********

*Via spontaneo-
tatu emendati-
onem promittit
certam.*

34. *Via SPONTANEITATIS*, obtinere quaerit, *vt homines vera-
noſſe, bona velle, faciendaque facere, vltro appetant.* Quod fieri non
potest, nisi retectis in conspectu mentis rerum rationibus: *vt quid
vere certum aut incertum, bonum aut malum, possibile aut impos-
ſibile fit, clare peruidendo, ipsam hanc mentis lucem, blandum o-
mnium agendorum omittendorumue ducem, intra ſeipſos habent,
eoque cum lubentia sequantur.* Vere enim Salomon: *dulce eſt
lumen & delectabile oculis, (Eccl. XI. 7.)* *Vt ergo caecus duce opus
habeat (quem tamen nec ipsum fine metu trepidationeque sequi
potest) certe qui oculis lumen, & in lumine ante ſe viam, ipſe vi-
det, alio duce non eget: vltro pergit laetus, ſuique ſecurus. Ita
prorsus interne caecus, rationes rerum ignorans, *vt agat quod cur
fieri necesse fit non intelligit, cogendus eſt & impellendus.* Qui
ipſe videt, videre ſe gaudet: proque adipicendo vero bono, *vel
auertendo vero malo, quicquid expedire iudicat facit.* *Sensus ergo
eſt: emendationem rerum non proceſſuram, ſi non quicquid violentum
eſt in rebus humanis, ſublatum fuerit.* *Nec violentias tolli poſſe, niſi reſi-
tuta a hominibus libertate, qua eos donauit rerum conditor.* *Reſitui vero
hanc prius non poſſe, quam ſublatae fuerint ab oculis tenebrae: in quibus
quam diu ſunt, ſibi permitti non poſſunt.**

*Citra sponta-
neitatem im-
petratam nihil
vñquam pro-
cedet.*

35. *Quicquid ergo pro emendatione rerum humanarum vñ-
quam tentatum eſt, vel adhuc tentari queat, niſi acceſſerit (vnde
tandem obuentura) illa de qua loquimur spontaneitas, omnia
fruſtra erunt. Componatur ex vñincrabilitate & ſimplicitate quicquid
conciannisſimum excoſitari poterit: ſine addita tamen spontaneitate, inu-
tilis erit machina, cui ſcilicet anima motuque defuerit.* Perinde ac ſi ad
profectionem paratum habeas currum, & in illo omnia; nullos au-
tem praeiunctos equos. Aut paratam ad nauigandum triremem;
nullum autem ventum, aut remiges. Aut artificioſe conſtructum
automaton; ſed illi appensa pondera nulla.

*Spontaneita-
tem ad bona
imperare, an
poſſibile?*

36. *Quaeritur autem: an ab hominibus talem ad res bonas sponta-
neitatem obtinere poſſibile fit?* *Reſp. Si perſtat, iſtinctus naturales o-
mnibus inceſſe, plane poſſibile eſt vt omnes ſponte quod agendum eſt
agant. Iſtinctum enim obiectum adsequatum eſt bonum: ad quod non
vltro fieri imposſibile, per omnes facultatum differentias.* Offer
alicui videndum quod videre deſiderat: non obuertere oculos non
poterit. Da auribus obiecta ſua grata, da palato, da ventriculo,
da animo, da voluntati: vltro aſſilient. *Cuilibet facultati obiectum
ſum*

suum ille cebrat, pabulum est; non obuertere se illi sponte sua, non delellari illo, non potest. Modus tantum tenendus, ne quid intemperie, ne quid nimis; alias suauissima etiam nauseam parient.

37. De trina illa via obseruandum tandem est, *simplicitatem* Tunc tam
men uniuersa-
litatis, & spo-
taneitatis. *rebus emendandis* pônere *fundamentum*; *spontaneitatem* *emendatio* *impo-*
nere *fastigium*. Nam quaecunque corrupta restituuntur, reducti-
one ad principia restituuntur: iuxta illud Christi abusus emendantis, ab initio non fuit sic. Iam autem *principia* *anno* *proper simplici-*
tatem *suam* *principia* *sunt*? vtique. Et quia simplicibus, varie com-
ponibilibus, quiduis surgeré potest: patet e simplicitate immedia-
te fluere vniuersalitatem, etiam in illa quam intendimus rerum
humanarum restitutio. *Simplicissima* enim *omnes* *habent*, sciunt,
possunt: aut certe oblata non acceptare, non scire, non posse, non
possunt. *Vnde* *deum* *spontaneitas* *sequitur*: quia seipsum sequi, si
se duce progredi posse videat, nemo non potest: cum sui iuris es-
se velle, innatum sit omnibus, & naturae humanae inseparabile. Et quia quicquid omnes volunt, indubie bonum est; quicquid omnes intelli-
gunt, indubie verum est; quicquid omnes possunt indubie facile est: patet
quam certa consensus tandem aliquando vniuersalis via sit, dum-
modo placet ille ad principia illa nobiscum nata, (instinctus
communes, notiones communes, facultatesque communes) re-
gressus. Et quam certae spēi (de deferendis tandem non inuite-
aliquando subingressis, & in tantum vbiique cumulatis, tricis &
spinis) hic certum sit fundamentum.

38. Ergo ad destruptionem hodiernarum philosophiarum, religio-
num, politiarum, tendit noua haec via? dicit aliquis. Resp. *Via* *haec* anno ad rece-
nibil abolere, omnia perficere, quaerit. Nempe quod vulgaribus in-
tricatis viis assiequi non licuit, simpliciore hac vt liceat. Quid ist-
fructuonem.
tendit? *huc*? *veritatum, bonitatum, studiorum, coadunatio.* Quaeso enim Resp. Adper-
consideretur hoc. *Stulte* *aliiquid* *opinari, nulla ex professo docet philosophia;* *settitionem.*
impie agere, nulla religio: res humanas turbare, nulla politia. Et tamen
aliis alios stultarum opinionum insimulamus, blasphemiarum accusamus
violentiarum arguimus: nec vase. Reperiuntur enim verae absur-
ditates, verae impietates, verae tyrannides: quia se, nolentibus
etiam nobis, intermiscent veris falsa, bonis mala, pacisque studiis
turbae. Hoc igitur quod se impertinenter admisceret, separandi
modus quaeritur: quem in sacra illa *instinctuum, notitiarum, facul-*
tacumque *suppellebit* inuentum iri, omnia spem faciunt. Nempe
fi

si notitias communes a subingressa confusione haberemus extricatas, haberemus lampadas, ad omnem rerum cognitionem clare nobis praeluentes: intelligeremusque nos omnes per omnia. Siq; *instinctus communes*, desideriorumque leges recte intelligeremus, & a spuriis sese intermittenibus liberare sciremus: haberemus ad beatos fines (communes & priuatos) instinctuum satis: conueniremusque voluntatibus belle, nec bellis esset opus. Denique, si *facultates communes* distincte cognitas, & ab admista confusione libertatas haberemus omnes, possemus omnia omnes, quae nos posse voluit DEVS. *Ex his ergo simplicibus, planis, certis, si construerentur* (praecunte DEO) *sciendorum, eligendorum, agendorumque syntagmata: quid est, cur aliquis suae philosophiae, suae religionis, suae politiae, metuat?* cum scilicet hic veri, boni tranquillii, perire queat, nihil: colligi tantum, & in communem thesaurum comportari, debeat.

2. Obi. *Recepta tamen circumcidarentur.*
Resp. *Vtique superfluis.*

36. Oggeri adhuc posset. *Sed sic in angustos redigeretur terminos philosophia, religio, politicaque scientia nostra.* Resp. DEVS quid nobis ad sapienter, bene, beateque viuendum satis sit, ignorare non potuit: huius ductui acquiescere tutissimum. *Præstat insistere certis, quam litigare de incertis: & ire per viam communem, errorum securam, quam aberrare per diuerticula intuta.* Si ergo philosophia simplicior; modo rebus, ingeniiisque modeltis, satisfaciat. Sit ergo religio simplicior, modo satisfaciat DEO simplicitatis fonti, conscientiisque rectis. Sit & politia simplicior; modo satisfaciat fini suo, vt in pace seruetur humanum genus.

Conclusio cap-
pitis.

40. Ita nobis vniuersalitatis, simplicitatis, spontaneitatisq; viam satis fore sperabimus commendatam, vt illi nunc iam insisteremus: quum ad tam vniuersalem intentionem nihil particulare sufficere; ad tantas dissoluendam tricas nihil multiplex & intricatum idoneum esse; ad tantas mitigandum exacerbationes, tollendumque violentias, nihil praeterspontaneum consensum vim habiturum, nimis sit in aperto.

CAPUT

CAPUT X.

*Consultationis legitimae forma legesq;
ad quas magna haec consultatio attem-
peranda erit.*

Omnis opus, quod rationabiliter suscipiendum est, prae-
cedit consilium: aut, si negotium fuerit momenti ma-
ioris, & ad plures spectans, *consultatio*: h. e. consilio-
rum plurium, donec pateat optimum, collatio. At no-
bis esse sub manu negotium maius ac ullum sub sole, iam
cognouimus: quippe & omnes, & omnia, & omnimode, con-
cernens. *consultatione* igitur opus omnino: at quali? *constitutamus* nobis
quaesitio consultandi leges certas: ut ne quid interuenias, quod opus coepit
turbet, vel abruptat, vel sine r*esu* efficiat.

2. Leges vero istas non aliunde quam a sapienter instituen-
dae *consultationis* Idea, recteque deprehensis ibi requisitis peti-
possunt. Ne igitur subsistere, & rem hanc circumspecta mentis
indagine scrutari pigrat, obsecro.

3. *Consultare*, est de re quapiam optata, sed difficultatibus implicata, *Consultare*,
an quae serenda sit, & per quid inueniri, quomodoue facile obtineri pos-
sit, inter plures amica & prudens disquisitio.

Consultationis
leges unde peti-
tendae.

Consultare
quid.
Concurrentia
in consultatio-
ne tria.

4. Concurrentia itaque in omni *consultatione* tria:

(1) *Propositum*: res aliqua utilis, sed ob interuenientes scrupulos,

aut impedimenta, dubia.

(2) *Personae plures*, eadem inter se agitantes.

(3) *Placida* & *prudens* in omnia quae obueniunt inquisitio, donec o-
mnibus videatur idem. Tum enim cessat *consultatio*, incipit
exequitio.

5. Materiam *consultationi* dare dixi rem aliquam utili, sed (1) *Materia*
dubiam: nec enim aliter potest. Nam (2) *Materia*
consultationis.

Axioma) I. *De nihilo consultatio est nulla.*

II. *De re inutili consultatio est stulta.*

III. *De re certa consultatio est orisfa.*
(Si nempe constet aliquid esse nihil; esse inutile; esse certum.)

6. *Personae* requiruntur plures necessario: ut sit (1) qui casum propo- (1) *Personae*
nat, consiliumque exquirat. (2) Qui consilium expromat. (3) Qui plures,
rursum ventilet, donec euentialis omnibus certi aliquid constitu-
atur.

(K)

atur. Praefertim si plures sint consilentes, aut consulti, aut etiam consilia ipsa: quorum nullum relinquendum est inexpensum. Vnde axiomatum instar haberi possunt ista:

VI. *Nemine consilium requirente, consultatio non inchoat.*

V. *Nemine consilium expromente, consultatio non procedit.*

VI. *Nemine consilium terminante, consultatio non absolvitur.*

7. *Consultationis modus in eo est, ut disquisitio fiat (1) in omnia quae interueniunt, (2) placide, (3) prudenter.*

8. *In omnia: nempe (1) in scopum consultationis: ut pateat, quid optetur? (2) in media: per quae scopum nos assequi posse speratur? (3) in modis: quibus media iam inuenta adhiberi possint recte. Horum quicquid inuenitur & profertur, ventilandum est, an ita recte? & quare? donec finis opiai utilitas, & mediorum repertorum possibilias, modique agendi facilitas, omnibus patescat; nec restet cui videatur aliter. Ergo*

Ax. VII. *Consultantes necesse est conueniant scopum.*

(Inter enim diuersa volentes consultatio nulla: sicut inter diuersa loca petentes, admirari nullus.)

VIII. *Consultantes mediis conuenire necesse est.*

(Nisi enim de mediis fuerit conuentum, consultatio dissoluetur: ut si viatorum alius velit terra, alius aqua: hic pedibus, ille cursu &c. diuelluntur necessario.)

IX. *Consultantes conueniant necesse est de modis quoque agendi.*

(Nam si aliis sic, aliis aliter, rem inchoari, & continuari volet, nec inchoari, nec continuari poterit: erunt cum finis, tum media quantumcunque ille desiderabilis, & haec certa, sine vsu.)

9. *Additur, requiri consultando disquisitionem amicam, & placidam.*

10. *Amicam: quia inimici, quatenus inimici, non consultant, sed rixantur.*

X. *Consultantes amici sint, & amice agant, necesse est.*

II. *Placida disquisitione opus est: quia inter amicos etiam disquisitio, quoties vehemens esse incipit & impetuosa, altercatio fit & contentio; raro utilis, bonumque sortiens effectum.*

XI. *Consultantes lente ac placide procedant.*

(Affectus enim, quia ministri sunt non intellectus, sed voluntatis; neque hoc simpliciter, sed in ordine ad actiones, tanquam illarum stimuli, & sic medium quid inter voluntatem & facultatem: conven-

2. *Amice ac placide.*

vendum est ne in deliberando, vbi retum pōndera expendi debent, adhibeatur affectuum concitatio. Seruandum id est ad extremum, vbi inuentorum iam consiliorum vrgenda est exsequitio. Sancti igitur consultoris non est accendere affectus (praeferit tristes illos, metum, iram, odium) sedare potius ac placare. Nemo sanus libens bibit aquam turbidam, ni eam prius sinat quiescendo fieri limpida. Ita ergo nec animo vrendum ad consilia commoto: impedit ira animum, ne possit cernere verum. Amor autem sui & suorum, vt & odium alienae causae, prauum sunt perspicillum, res ultra verum augens aut minuens, alioue situ, figura, colore, quam sunt, ostentans.)

XII. Prudentia denique requiritur in consultantibus: *tum scilicet in consilium requirente, quam dante, & ventilante.* 3. Prudenter.

XIII. In consilium requirente prudentia requiritur, vt quid velit, & ubi circa rem illam baerat, & quidem baerere faciat, exponat. Idque sincere quantumque potest, breuiter, ac dilucide: vt is a quo consilium petitur, dextre omnia percipiat. Prudentia in consilium requirente qualis requiritur.

XII. Consilium requirens rem recte proponat.

XIII. Scrupulos circa eam suos delegat.

XIV. Scrupulorumque simul causas explicet.

(Alioquin manca & obscura consultatio, mancum & obscurum pariet consilium.)

XV. In consilium dante requiritur, (1) ut omnia plane percipiat, (2) rerum momenta recte expendat, (3) quis quid optimum apud se inuenit, sincere aperiat. Primum illud requirit hominem attentum & diligenter, qui hoc agat. Secundum, fundamenta rerum intelligentem, aut certe in ea circumspecte inquirentem. Tertium, virum bonum, qui etiam inimico fidele det consilium. Et qualis in consilium dante.

XV. Quæfitionis statu non percepto, consilium est temerarium.

XVI. Rei fundamenta ignorantis solutio est dubia.

XVII. Subdola controversiae decisio est impiæ, & in DEUM, veritatis autem blasphemæ.

(Consilium enim res sacra est, venerabiliter tractanda.)

XVIII. In consilium ventilante requiritur, vt expendat (1) an verus scopus petatur? (2) an media, quæ ostenduntur, eum recte petant? an adhibendi media illa praxis ostendatur facilis? Poteft enim fieri vt aliquid bonum suadeatur, nec tamen ad consulentis mentem: potest vt media bona sint, sed ad obtinendum aliud quid, quam in praef. sens

Qualis denique in consilium ventilante.

sens petitur: potest, ut ad hoc ipsum bona sint, sed usurpatu difficultia. Quod faciet, ut consilium videatur impossibile: quia difficultia pro impossibilibus habetur. Ergo

XVIII. *Consilium auctoritatem petat scopum, vide.*

XIX. *Media numerorum scopum attingant certe, obserua.*

XX. *Modus agendi a suis facilis, expedit.*

Quo maior
consultantium
numerus, eo
maiori pru-
dencia opus.

16. Quod si ad quampliā consultationem plurimos contingenat vocari, aut venire, prudentia noua erit opus

(1) *Ut desideria sua explicare nemini non permittatur.*

(2) *Ut sententia dicenda nemo excludatur, nedium pellatur.*

(3) *Ut nihil nisi communis omnium consensu decernatur atque concludatur.*

(NB. Consultandi methodus perpetua.) Puta, ubi iis qui conueniunt idem ius est in res, quorum causa in deliberationem conueniunt. Tum demum enim consultatio esse potest & plena, & facilis, & solida; si nihil nisi omnibus consentientibus & proponatur, & tractetur, & concludatur. Modo ad easdem communes leges (nempe, ut semper primo de fine, tum de media tandem de mediorum prudentiis, agatur.)

Quam aliis sententiam tanquam oraculum obtrudere, nemini licet: audire pritis aliorum & sententias & rationes, omnes paratisint. Etenim haec si concordabunt, firmior probabit conclusio: si discordabunt, melius expendendi omnia, donec pateat aliquid optimum, occasio erit. Sententiarum quippe & rationum diversitas, semper materiam ferit solidius aliquid & querendi, & inueniendi, quod nemine contradicente concludi possit. Ergo

XXI. *Ad consultandi congressi propositiones habeant communes.*

XXII. *Quorum propositiones sunt communes, communes sunt & sententiae, ac rationes.*

XXIII. *Quorum sunt communes sententiae, eorundem sunt & conclusiones communes.*

Quippe tum demum exequutio quoque esse poterit unanimis: de qua itidem aliquid hic monendum.

Consiliorum
exequutio
quid requirat.

17. *In consiliorum exequutio tria sunt obseruanda.* (1) *Ne sit praecopta.* (2) *Ne diu dilata.* (3) *Ne arrogans & prae sumptuosa.* Præcipitatio, ut alibi ita in consultando & consilia exequendo, res euertit. Raro simul esse duo ista, cito & bene, contingit. Saepius quod cito fit, cito perit: canisque properans caecos parit catulos. Cunctatio rursum in rebus bene præuisis plerumque damna est: dum con-

sultando agendi quoque tempora transmittuntur, occasionesque rerum gerendarum manibus elabi sinuntur. Si quis denique fiducia prudentiae sua de consiliis, consiliorumque euentu, sibi & aliis promittit, facilime fit ut in securitatem & negligentiam prolapsum euentus frustratus, ludibriis se exponat. Ergo

XXVI. Deliberandum dñs, quod statuendum semel.

XXV. Deliberatum recte semel, executioni dandum cito.

XXIV. Executionis bona ratione susceptae euentus exspectandus, qualem dabit DEVS.

Executionem consiliorum fraudere, vbi omnia bonum promittunt euentum, boni viri est: euentum ipsum polliceri (praesertim in rebus ambiguis, quas fortuitas vocant) non est prudentis. Maxime ob hominum ingratitudinem: qui, si bene cadat consilium, cuius fida manuductio eo ventum sit facile obliuiscuntur: si aliter, consultorem accusant. Quasi vero euentum quoque dare possit, qui potuit consilium. Videatur quid hic sapiens Salomo sub sole se obseruasse testetur, Eccles. IX. 11.

18. Atque haec sunt legitime obeundae consultationis iustissimae, vti confidimus, leges; quas si nobis magna in consultatione nostra obseruandas eligimus (debemus autem certe) quid nostri officii sit, & futurum sit, peruidere satis promptum eit. Innuamus praecepta quaedam repetendo, vt ne quidquam eorum ignorari a quoquam possit.

19. Quia causa est communis, RES HUMANAE (quarum emanationem optare, querere, moliri, per ipsam naturae humanae participationem nemini non conuenit) novo igitur homo ab hac consultatione excludi, nemo seipsum excludere, debet. Nos igitur quoque communis iure proponimus, propositurique sumus, omnes qui nos vrgent scrupulos: alii autem omnes, a virgeant merito, eodem iure expendant.

20. Et quia in causa communis cuiuscunque interesse licet, consilia quoque dare licet; iure nostro virisque utramur. Nos quidem, vt quid in singulis propositis casibus nobis videatur aperte proferamus: vos autem eadem eodem iure aperte excipiatis, & diiudicetis.

21. Tandem, quia consultandum nobis est, non rixandum: effectum. Sed omnes ergo afferamus omnes vndeque purum & serenum: qualem ego a me promitto, ab aliis stipulor. Stipulor inquam, a me & aliis, in hac tam sancta consiliorum tam sanctorum collatione, primum candorem.

Applicatio hanc
rum ad praes-
sentem ma-
gnam consul-
tationem.

1. Vt hinc ne-
mo excluda-
tur.

2. Nemque
non audiatur.

3. Sed omnes
hic purissimo
candore agant
omnia.

candidissimum, deinde severitatem severissimam, tertio attentionem at-
tentissimam. Tum audiendi patientiam debitam, iudicandi liberta-
tem placidam, & dissentendi modestiam. Perpetua denique ad DEV M
suspiria fiduciae plena.

22. Verum enim uero quia communis omnium alloquio ad con-
siliorum communionem omnes inuitare, conditionibusq; & pactis
certis obligare, animus est, istuc iam veniamus !

CAPUT XI.

Ad placidam de rerum emendatione con- sultationem omnium hominum inuitatio.

Consiliis opus,
quando negoti-
tum est cum
creatura ratio-
nali.

Quando agrum conserere paramus seminibus, aut deme-
tere fruges: aut aptare aedificiis ligna & lapides, aut
reparare collapsa aedificia, vel simile quid: respectare
quidem ad res istas (quid de se fieri patientur, aut de-
siderent, visuri) solemus: conserre tamen cum illis
consilia nihil est opus, quia sub potestate nostra sunt:
manibusq; nostris, falcibus nostris, securibus nostris, resistere nesci-
unt. Non ita vero est, quando cum creatura rationali negotium est:
quae arbitrii donata libertate, nihil de se sine se statui permittit.

Quod omnes
concernit o-
mnes sciunt.

2. Cum ergo opus hoc nostrum homines concernat, clam
illis nihil statuere poterimus. *Et quia concernit omnes: cum omnibus
communicandum est.* Ideo nos in aperto hac agimus, coram sole
hoc: vt eadem haec audiant, videant, dijudicent, agant etiam
nobiscum, illi ipsi, quos haec ipsa tangunt omnia, omnes: adeo
illa ad rerum emendationem requisita universalitas, simplicitas, sponte-
neitas, in ipsa iusta consultatione hac necessario veniunt obseruanda.

Quod omni-
bus dicitur, ex
communi di-
ctatura hau-
stum sit.

3. *Quicquid ergo hic dicitur, omnibus dicitur: & tam simpliciter,*
vt intelligi non possit non omnibus: *& relata iudicij plena libertate maximo & minimo cuique.* Ex omnibus enim principiis loquemur omnibus
omnibus omnia. Nempe, vt nobis communes omnium hominum instinctus
ostendant communes, omnibusque desiderabiles, fines: communes
autem diuinitus omnibus concessae facultates, communia ad fines
nostrorum media: *Sensu denique communes, & inscriptae cuiusque*
cordi notiones, ostendant modos, mediis illis sic vtendi, vt fines
non assequi non licet.

4. Scri-

4. Scribunt Pythagoram dicere solitum: *Si quis puerum osten- In praesenti
nem intelligenter de quibusvis philosophiae partibus interrogare sciat; ra- magna consul-
tionabiliter ad omnia reponatur: eo, quod rationis lumen, si sciamus u- tatione pro-
ti, omnium rerum mensura sit.* Incipiamus huius rei praxin in- mittitur o-
praesenti negotio! confido, si intelligenter quaestiones propone- mnibus.
re scieremus, neminem fore qui haec legat, quin ad omnia inter- 1. Consiliorum
rogata consilium vel reperturus sit apud seipsum, vel approbatu- euidentia.
tur ea quae afferri videbit. Pracibimus enim: neque casus
proponemus solum, sed & remedia; tandemque determinatio-
nem, quid inter plura (vbi erunt plura) videatur optimum.

5. Non erit igitur cur aliquis ad haec consilia accedere vere- 2. Suffragio-
tur, vbi nemo illi praeiudicabit; sed ipse sibi in omnibus ac singu- rum libertas,
lis actor, iudex, testis, erit. Speramusque hac via profectum a-
liquem, vbi nemo in ignotam sibi auctorum filiam protrudetur: sed
per apertum rerum campum sic deducetur, ut propriis oculis, non
alienis perspiciliis, omnia & videre & palpare possit. *Solae quippe*
res, quia sunt id quod sunt, reducere nos in consensum possunt: qui de re-
bus inter se ipsimes litigant, nunquam id praefabunt.

6. Patebit iam tandem, ope DEI: tria illa omnibus nobis in- 3. Decernendo-
nata, cognoscendi, volendi, operandique principia (notitias, insti- rum certitudo.
tus, facultatesque communes) esse depositae in nobis sapientiae DEI
sacrosanctas pandectas: quibus si quid non continetur, necessario (Innatarum
spurium sit. *Esse in sculpis nobis, tanquam imagini DEI, aeter- nonnum, in-*
nas leges: a quibus ut quis recedit longius, ita se erroribus, see- stinctuum, fa-
leribus, miseriisque, implicat profundius. *Et aureas bases, ada-*
mantinaque fundamenta: quibus omnis humanae sapientiae, virtu-
tum, operumque superaedificatur structura. *Et fixissimos cancellos;*
quibus cogitationum, desideriorum, actionumque nostrarum
omnium vias omnes sepsit DEVS: e quibus quisquias euagatur, se-
ipsum in certissima errandi, peccandi, pereundi, praecipitet peri-
cula. *Esse polos & axes: circa quos omnia nostra cogitata & cogi-*
tanda, dicta & dicenda, facta & facienda, vertuntur: a quibus
quicquid aberrat, eccentricum, anomalum, vagum & errabun-
dum est. *Soles denique & sidera nostra, intus nobis lucentia, quo-*
quo nos vertimus nos comitantia, & ab erroribus, vitiis, pericu-
lis, praemonentia: sine quibus quicquid est, tenebrosum est.
Consultatio ergo haec nostra, tam communibus principiis innixa, erit com-
muni illa, magna, tua, amoena via; nos eo, vbi nos intelligere & sub-
leuare incipiamus, deducere sola una idonea.

Invenientur omnes gentes, linguae, seclae.

1. Ad spectandum communium desideriorum fines, media, modos.

2. Et ad querendum communem lucem, solatiam, quietem.

3. Et ad examinandum varietatem, religiōnum. Politiarum.

Philosophia-
rum.

4. Et ad comunicandum nobis inuicem quicquid vsquam repertum fuerit optimum.

7. Venite igitur, quibus sua & generis sui salus cordi est, ex quacunque gente, lingua, seclla, omnes DEO timentes, omnes confusione humanarum pertaesi, omnes meliorum cupidi! venite, & a tam communi de communi salute consilio consilia vestra ne separe! Miserefac vos miseriarum generis nostri: vt si a quoquam quidquam consiliu vel auxiliu ferri potest, in commune conferamus.

8. Venite, finem habemus bonum, imo excellentem, corruptelarum nostrarum emendationem: DEO in honorem, Satanae in confusionem, generi humano in salutem. Habituri & ad scopum tam excellentem media pulchra; nec non modos mediis illis veendi amoenos: vt exitus bonus, benedicente conatibus nostris DEO; non possit non sperari.

9. Venite! audemus cum libertate resumere animos, veritatem rerum, in rebus ipsis spectandi; & bona nostra quaecunque sunt, ab admista illuie liberandi; communibusque vsibus adaptandi! nempe vt quicquid nos a luce mentium excludit, quicquid a DEO communi creatore separat, quicquid ab inuicem dissociat, tollatur, id communi ope quaeramus!

Venite! disquiramus inter nos placide, num certi aliquid de omnibus illis, quae nos sic vsque diuellunt, haberi possit? num sit DEVS? & qui sit? quiue cultus eius verus? vt vni illi soli seruamus brachio vno omnes; aberret ab illius voluntate nemo. Disquiramus: numnam aliis super alios aliqua sit potestas? & qualis illa? vt non sic opprimamus conculcemusque alii alios. Et quia similes habemus sensus, mentem, manus, reliquumque naturae apparatus, omnes; resque similiter se praesentant nobis omnibus omnes; Dispiciamus quaequo, numne fieri possit vt eodem modo videamus, audiamus, sentiamus, intelligamus, cupiamus, agamus omnes, ea quae sunt, & facienda aut expectanda sunt? fascinare nos non permitentes iis quae non sunt, vel facienda non sunt, nec expectanda.

II. Venito queso: dispiciamus numnam forsan alicubi veritas sit sine falsitate; pietas sine superstitione; ordo sine confusione? si alicubi est, vos petes quos est ostendite: bonumq; vestrum, vt bonum commune fiat, efficite. Vos qui veram habetis scientiarum lucem, exponite eam mundi candelabro, vt in commune luceat. Vos qui DEV M habetis verum, eiusque colendi tenetis leges veras; vt animarum illa beata lux alii similiter luceat, efficite. Si qui tandem regiminis vere liberi & pacifici (seu regnt, seu ciuitatis, seu domus

domus, seu suipius) verani nostis formam, communicate: ut definamus sursum & deorsum volvi, & in invicem ruere, & sine fine dilabi!

12. Si forsitan nihil adeo absolutum, quod omnibus sufficiat & placeat, repertum fuerit: quaerendi tamen meliora, quam quibus adhuc definemur, occasio erit: atque adeo iam haec ipsa est. Venite igitur, quaeramus meliora, quaeramus optima! quaeramus nobis, quaeramus omnibus! quaeramus constanter, quaeramus semper, dum hic sumus. Quid enim melius agi potest invita, quam ut quaerendo veritatem, inueniamus & veritatem, & pacem, & vitam.

13. Nos nihil quaerendum proponere proponimus, nisi quod omnibus prorsus desiderabile videatur: nihil suadere, nisi quod esse possibile omnes homines mox ipsorum agnoscuntur sint: nihil denique polliceri, nisi cuius iam explanatae, aut certa facilius ratione explanabiles, ostendi poterunt viae. Si quid tale non fuerit (vt ex aequo omnibus desiderabile ac possibile, ac si res cum ratione suscipiatur facile, videatur) inditum est, deleto, confili non boni, aut certe inutilis, nota, damnator. Qua occasione excitabit aliquem DEVS, qui meliora & certiora, quae in commune magis prossint, ostendere poterit.

14. Quod ut sperare liceat, venite amici, quaeramus (DEI nos miserantis ope) e tenebris nostris, e tricis nostris e profanitatibus cipandum bonostris, exitum! Et quidem omnes, ut bene sit omnibus! Si non obtinebimus, desiderium nostrum totum, totum tamen frustra esse non permitte bonitas DEI. Saltem obtinere nos faciet, ut plus sit in orbe terrarum lucis, caliginis minus; plus DEI, Sathanae minus; plus pacis & ordinis, minus discordiae & confusio- num. Si omnibus moribus non inueniemus remedia; at saltem ut reperiantur quam plurimis, magisque santicis, videamus. Ignorantiam ex humana vita omnem tollere si nequeamus (futurae vitae forsitan id seruatur) saltem ignorantiae ignoratio ut tollatur, danda est opera: cum ne putemus nos scire, quae nescimus; tum ut quantum illud sit quod nescimus, scire; & ad vitam illam, ubi cum aliis bonis scientiae quoque asseruntur thesauri, appetitum magis extende- re incipiamus. Si non omnem impietatem tollere possumus; saltem, ut ne tamen tantis impetratur blasphemis sanctissimum numen, anni- tamur. Si denique non omnes lites nostras tollere possumus; saltem ne ita perpetuo conflictemur, & nos contaramus, obtineri poterit; si non tamen constanti temeritate cum DEO, rebus, nobisque ipsis, agemus, omnes tamen aliquando vias rationis sequuti. In

(L)

sum-

8. Aut certe ad participandum horrorem, qui ex obstinatione malorum nostrorum operatur.

summa: satius est, ad quaedam non penetrare, quam negligere omnia.

15. Quo maior haec res est, eo obligatores sumus ad eam querendam omnes: eo etiam excusationes, si forsitan euenuit destitutus. Magnis ausis excidere etiam melius est, quam non aggredi. Sed excidere in rotum non possumus. Nam vel inueniemus quod quaerimus, vel certe quo plures & majori nisu rem hanc quaerimus, & quo minus successum reperiemus, eoque haec etiam via inefficax apparabit: adaperietur nobis eo magis horrenda corruptionis nostrae abyssus, cui sola DEI omnipotentia sufficit: eoque magis hominum suspitionia ad DEVIM, vt brachium exserat, inardescat: magisque tandem aeternitatem ipsam, ubi dies erit plena restitutionis omnium, omnes pii anhelabunt.

In summa, ad communicandum de communis salutis sollicitudine.

16. De quibus tantis rebus quicunque judicare potestis, adesse, confiliaque audire & ferre, ne aspernemini! Nemo tam honestus in mundo videatur, ut haec aliena a se putet. Nemo tam sublimis, qui non se hoc demittat. Nemo tam humilis, qui non hic se attollat. Omnis vallis exaltetur, omnis mons & collis humilietur: quia Domino paratur via.

In specie regantur, ut hoc est? Vos generis humani paedagogi, philosophi: Vos animarum a terris arietibus ad coelestia duces, Theologi: Vos orbis interea arbitrii, pacisque inter populos sequestris ac custodes, potestates seculares! Omnes vos simul humani generis medici estis; pro officio habemus intellectus, voluntatis, facultatumque morbos. En vos agros vestros siflimus omnes simul, totum mundi noocomium!

Venite igitur, in commune consultate! id actuari ad quod vos DEVIS vocavit, aegerque ipse, salutem suam vobis committens, suppliciter a vobis requirit! ad minimum certe, dum haec sic de communii salute deliberanda proponuntur, vos praeterea aliis, & ante alias, attendetis: vtque deliberatio recte procedat adverteretis. DEO reddituri rationem, si quid somnolentia vestra fuerit admissum, quo aut rebus humanis fraus inferatur, aut salutare aliquid intercipi & perire permittatur.

Quid hic vindendum
1. Philosophis.

18. Avobu philosophi, quorum est rationes rerum scrutari, in specie postulo: vt videatis, num quod proponitur, per omnia sit rationabile; & num rationes rerum sic recludantur melius, quam vulgatis viis? Avobis autem theologi, quorum est separare pretium a vili, & sic esse quasi os DEI. (Ierem. XV. 19.) vt attendatis & iudicetis, num hic satis caute separantur pretiosa a vili? hominesque a vanis mundanis ad vera coelestia sic traducantur melius? a vobis denique politici, quorum est videre ne quid respubl. detrimenti capiat, postulo vt videatis, num redu-

2. Theologis.

3. Politici.

reductis hoc modo ad legis DEI & naturae omnibus, reipublicae mundanae a detrimentis & cladibus sic satis cautum iam fore sperari possit?

19. *Pacificamur vero iam in operis limine constituti religiose, sanguam Postulata sanguinem & opus in conspectu DEI, omnes nos. Primum, vt nobis omnibus scopus nouissimus sit, SALVS GENERIS HVMANI. Quomodo nimurum liberari possit mundus (1) a partium studiis, quibus infinite scindimur in scholis, Ecclesia, Politia, (2) a multiplicitate, qua infinite intricamur ac perplexamur, in scholis, ecclesia, politia: (3) a coactionibus & violentiis, quibus distorquemur & affligimur infinite, in scholis, ecclesia, politia. Reducique omnes queant ad communis (sed integræ per omnia) salutis studium; ad simplicissimam in omnibus veritatem; ad placidissimam deniq; rerum omnium tranquillitatem.*

20. *Cumque susceptum hoc opus DEI sit, agendum id omnes suscipimus reverenter quidem, magna tamen fiducia; de DEO sic, quomodo maiestatem eius decet: sentiendo. Statuamus esse bonum, qui non aliud velit quam bene esse creaturae suae: & sapientem, qui inuenire sciat media voluntati suae idonea; & potentem, cui decreta sua exequi in manu sit.*

21. *Tertio, consentiamus in eo, vt de his rebus quae generis humanae inspectant salutem sermones conferamus, aude sine tergiuersatione; & placide, sine tumultu: & rationabiliter, sine sophificatione. Nempe vt nemo inter nos omnes reperiatur, qui votis omnibus reluctari, aut manifeste veritati repugnare, aut quod in communis boni augmento conferre possit, non conferre, impedire potius, animum inducat. Si quis tentauerit, DEVS vindicta est!*

22. *Quarto, vt toto in opere nullus alius nobis omnibus, quam communis salutis respectus sit. Respectus personarum, gentium, linguarum, scutarum, in unius sum seponatur: ne se forsan consilii nostris amor aut odium, inuidia contemtus aliorum, mali ad concordiam, consultores, intermisceant. Cur enim alii despiciamus alios? vnius mundi ciues sumus omnes; imo sanguis unus omnes. Odisse hominum quod alibi natus sit, quod aliam loquatur linguam, quod aliud quid de rebus sentiat; quod plus aut minus quam tu intelligat; quae incognititia? Desinamus obsecro! homines enim sumus omnes: imperfecti ergo omnes: iuuandi ergo omnes: debitores igitur hac in re omnibus omnes. Praesertim quos DEVS præ aliis sapientia, vel consilio, aut robore instruit, DEVM imitentur, fiantque omnibus omnia. Et quia DEVS diuerisimode sua*

largitur dona, vt alias hic, alias alibi, vel videat vel caecutiat magis, saepiusque: & contemptioribus nonnunquam vtitur organis (vt vbi minus speci, ibi aliqua sapientiae DEI scaturiat vena) relinquamus quaeſo morem suum DEO, vt quibus vult vtatur organis: ſuggeratque in praefenti etiam consultatione quicquid boni conſilii vult, ex quacunque gente, tribu, ſecta, primo vel ultimo, prouti vult. Iphius enim ſumus omnes, ille nos nouit omnes, ille diſponit de nobis omnibus ſecundum beneplacitum ſuum. Non ideo quod nos inuicem toruum aspiciamus, aut oculos alii ab aliis auertimus, ſol etiam coeleſtis nobis aliquibus radios subtrahet ſuos; aut aliter hos, quam illos, intuebitur. Multo minus aeternae misericordiae fulgor noſtris ſe immiscebit affectibus: vt luceat quibus nos volumus, non luceat quibus nolumus. Iterato igitur obteſtor & proteſtor: consultationis hoc opus tam commune ſit omnibus, ut communes ſunt conuafiones illae, quibus remedii quaerimus; & DEVS ille, ac cuius misericordia misericordiam leuam exspectamus, & exſpectamus.

5. In rem autem ipsam intentione ſeuera.

23. De bine poſtulo, oro, obteſor, ut dum corruptionum quaerimus emendationem, veram & realem quaeramus, non ſit amaut pietam: ne conatus feri in luſum exeat, aut ludibria. Quaerendum proponamus rerum cognitionem, ſed veram: quaerendum non in ſcultum, ſed verum: quaerendam humanae ſocietati pacem, ſed veram, ſolidam, duraturam. Falsae philosophiae quis rufus eſt: poterit, obſcro? & quis falsae religionis? qui politice falsae? Decipiantur perpetuo qui decipi volunt! nos ne amplius decipiāmūr, vera bona quaerendi ſtet, propositum! ſucata, quac decipient, nemo ſanae mentis optet.

24. Et quia nos, gratia diuina freti, hoc consultationis opere, offendere poſſe ſperamus quae ille videre dat, ante omnia lucis vniuersalis fontes veros; tum in hac luce expaſtum rerum orbem plenum; & de bine mentibus humanae ſcientiam rerum blande inſtillandi in ſuinfibula certa; diducendique lucem hanc per omnes gentes canales paratos; metioris denique ſeculi faciem formoſiſſimam: poſtulamus, quinto, ut quisquis haec ſpectatum venies, oculatus venias! oculis tamen puris, & aspectu libero, per ſpiciliis amotis; ne ſi quid nouum, & quaſi inſolens, obueniat, praechidio abripiaris! Dilapsi enim ſumus in opiniones, non eodem modo de rebus iudicamus. Quod monco, non ut credulitate quisquam pecces, & reſorū decipiariſ; ſed ut videas, annon hic aut illuc decipiariſ. Apertis itaque oculis accede nibil time: videbis omnia per claram lucem. Quaeſi aequa vidisti antea, gaudebiſ te iſta non ignorasse, circa illa non errasse. Si non vidisti, aut aliter vidii.

vidisti, gaudebis magis etiam, te ignorantia & hallucinatione tua liberari. Si denique melius quam nos aut vidisti, aut occasione hac prospexit, maximo tuo & nostro gaudio meliora illa caeteris ostendere, communemq; sic locupletare thesaurum, poteris.

25. *Postulo sextum: cuicui consultationibus bis interesse libuerit vt 7. Et assumto simul lib: et non prius quam post auditu consilia omnia, se se subducere. V-* proposito consultationem e-
durandi.

niuersalitatem merito hic etiam virgemos, particularitatem deprecamur. De toto proposito iudicandum est: aut omittendum totum. De toto autem qui iudicare vult, totum prius cognoscatur, necesse est: quia de re ignota, aut parum nota, male iudicatur.

26. *Septimo, in toto hoc opere pacis cor affectus vndeque sedatos, a contentionis pruritus puros. Nolite rixari in via, dixit ad fratres suos Iosephus. Neque igitur nos in hac fraternalae consultationis via rixemur, exprobrando alii aliis pristinos aliquos errores, aut suspicando. Nouos noua communis veritatis, communiter iam iam omnibus affulsa spes, meliora nos duntaxat prospectare; eorum quae a tergo sunt obliuisci, faciat. Ne rixemur quomodo incendium ortum sit: potius quomodo sit extinguendum laboremus. Nemo amplius cum filiis tonitrii, Iacobo & Ioanne, ignem irae de coelo supra contradicentes duocet; omnes cum Christo ignem charitatis de coelo mutuemus, rique super terram ardeat opterus. Nec inflemur scientiae opinione alii aduersos alios: sed per charitatem demittamus nos ad seruendum alii alii; certo persuasi, magis curae DEO esse humiliter errantes, quam per veritatis viam superbe incedentes. Ita nobis coram DEO humilitas, & erga confratres charitas, veritatisque cognoscendae amor purus, fidi ad vniuersalem consensem duces erunt.*

8. Pacateque
agendi.

27. Si nihilominus tamen oculatus aliquis, cui a nobis cum ratione hic aut illic dissentiat, inuenierit: *postulamus, octauo, vt amice dissentiat, non hostiliter, b. e. propter dissensum una & altera in re consensem in reliquis, aut etiam toto ram hormonico opere, ne deferat.* 9. Etiamque
dissentendi
nonnisi amice. Non frustra hoc monemus qui dissensionis vim ad turbandum consensem non ignoramus. Corporis nostri valerudo blanda humorum ad invicem temperatura potissimum constat: sed quam vel vnius membra affectio dolorifica turbat, omnibusque membris non bene esse facit. *Idem in rerum scientia, hominum regimine, Numinisque cultu, euenire videmus, vt vnius dissensio plus aestimeatur, quam consensiones mille.* In tota Mahomedi doctrina consentiunt Turcic Persae: dissentiunt in leuiculis quibusdam, & quam atrocia sihi ideo faciunt bella? Iudei nostri cum Israëlitis Asiaticis Mosen &

Prophetas pariter amplectuntur: propter traditiones tamen Talmudicas, a nostris receptas ab illis reiectas, horrendum in modum se inuicem exsiccantur. Et quid nos Christiani? omnes totam Christi doctrinam acceptamus, interpretationibus tantum, sed eheu quam hostiliter, dissidemus! *Tam scilicet harmonice fecit nos Creator noster, ut dis harmoniam nullam ferre queamus.* Sed delicati est nihil ferre posse: *Vir fortis tolerat omnia, & si potest emendat: quod vtrumque DEVS ipse nos exemplis docet perpetuis.*

10. De solici-
tando com-
munibus votis
DEO.

28. *Tandem peto, omnes unanimiter DEVMoremus, ne nostra haec, pro emendando misero nostro statu molimina, maiestati suae displiceant: iuuet potius benigne, successuque optato coronet.* Negotium hoc certe non nostrum est, sed illius, cuius nos ipsi misera creatura. Corpora quippe nostra, animae nostrae, vita nostra, omnia nostra, sicut & mundus eius sunt qui fecit, quanquam nostri causa fecit, nostraque fidei concredidit. *Quae ergo emendare quaerimus, eius sunt: aliena vero tractare inuitio Domino nemini convenit.* Et quamuis per bonitatem eius licet, per imbecillitatem tamen nostram citra auxilium eius quid nos posse speremus? Corrumperemus; quae recte constituit sapientia eius, fatis gnara est stultitia nostra! restituere illius est, non nostrum opus. *Tum vero quia lucis opus inimicum est regno tenebrarum, colluctandumque hic necessario erit, non tantum cum infiditia, sed malitia quoque & peruersitate, & contumacia, humana & diabolica, affuetas suas tenebras tutantur: si operari luci, & lucis parenti DEO, pergitus, non nisi sub ipsis auspiciis, directione, scuto, operari poterimus.* *Ad illum itaque conuer- si omnes, ex intimis visceribus visceram misericordiae eius solici- temus omnes!*

CAPUT XII.

Communia generis humani ad DEV suspicio.

A

Dorande mundi Praeses, sancte DEV'S deorum, solus unus, verus, viuus DEV'S, extra quem non est aliud, DEV'S vniuersae terrae, quem adorant etiam qui adorare nesciunt.

2. *Ad te conuersi omnes laudamus benedictum nomen tuum, pro omnibus in nos collatis beneficiis tuis: qui nos, & nostri gratia mundum, condidisti: nosq; per*

per tot generationes, totque iam annorum millenarios, vna cum isthac habitaculo nostro, tam mirabiliter conseruasti. 3. Sed prolapsi sumus, eheu! Domine, in tot miseras, quas tu vides: imo in tot abominationes, quos odit anima tua. 4. Corrupti enim sumus omnes: totum generis nostri corpus morbosum est. 5. A planta pedis usque ad verticem non est in eo sanitas, sed vulnus, & liuor, & plaga tumens. Non est circumligata, neque curata medicamine, neque fota oleo. 6. Quia tu indignatus peccatis nostris, ingredi sivisti gentes omnes vias suas, nunquam licet sine testimonio te reliquisti: benefaciens, & de coelo dans pluias, & implens cibo & laetitia corda nostra. 7. Et tempora quidem ignorantiae nostrae coniuicte dissimulans, nunc annuntias omnibus hominibus ut poenitentiam agant. 8. Nos igitur, Domine, ecce comparamus nos quaererem faciem tuam, quaerere emendationem viarum nostrarum! 9. Sed quia nos miselli nihil nos posse sentimus, nisi manus illa quae creauit nos subueniat nobis: oramus per misericordiam tuam, ne nos miseriis nostris remedia quaerere prohibeas, quaerentesque illa ne destituas! 10. Da videre, o lux aeterna, quicquid utile est! da sequi, quicquid bonum est! da tandem exsequi, quicquid placitum est tibi! 11. Tua sumus progenies, miserere nostri! nosque a te, & inter inuicem, sic sine fine dissidere, errare; labi ne permittas! 12. Ah delectaris ne tenebris nostris, morbis nostris, interitu nostro? 13. Absit tam impia cogitare de bonitate tua! qui mortem non fecisti, neque delectaris perditione viuorum. 14. Creasti enim omnia ut essent, & sanguinibus fecisti nationes orbis terrarum. 15. Misericordia omnium, quia omnia potes: & dissimulas peccata hominum, ut resipiscant. 16. Diligis enim omnia quae sunt, & nihil odisti eorum quae fecisti: nec enim fecisses, si odisses. 17. Respic quoque nos dispersos per vniuersum orbem tuum! 18. Ecce Domine, multiplicasti nos secundum promissionem tuam! ut iam impleuerimus *Europam, Asiam, Africam, Americam, omnesque Insulas maris!* Sed nondum multiplicasti nobis omnibus gaudia. 19. Omiserere igitur iam tandem! o iam tandem miserere! lucemque & benedictionem tuam super nos omnes demitte, omnes pro omnibus oramus! 20. Vnum enim sumus, & tamen non sumus vnum! quia noxie dissidemus. 21. Quod vnum sumus, ate uno creatore est: quod dissidemus, a potente aliquo & astuto impostore, hoste tuo & nostro. 22. Semperne impostorum hunc tolerabis? constanterne tibi tuam progeniem,

geniem, quam tu tibi, non illi, genuisti, abduci sines? 23. In aeternum tenebras nostras spectabis, & eas dispelles nunquam? 24. Scimus nostram esse culpam, quod vanitates sequuti te lucem amissimus nostram. 25. Sed reuertere ad nos, ut reuertamur ad te, Domine! 26. Euibra potenter lucis tuae radios, o lux aeterna! ut disiificant tenebrarum nostrarum caligines! 27. Non aliud quaerimus, quam quod seruiat gloriae tuae, o DEVS! ut tam unum in te simus omnes, quam tu omnium conditor unus es: recollecti omnes ad agnoscendum te unum, extra quem non est aliis Devs; & ad serviendum uno humero tibi, praeter quem non est aliis Dominus, 28. Si qui iam videmus in lumine tuo lumen, da ut caeteri quoque videant, & exultent! 29. O Pater lumen, depura in nobis omnibus mentis lumen! ut omnes videamus te, & quae a te, & sub te sunt, sicuti sunt. 30. O animarum amator, da ut exardecant in te animae omnium nostrorum, ut te uno puroque amore prosequamur omnes! 31. O Rektor vniuersitatis, corrige vniuersas exorbitantias nostras! utque sub vniuersali tuo sceptro, in hoc subcoelesti tuo regno, rationabiliter cohabitemus iam tandem omnes, effice! 32. Domine da nobis Philosophiam veram: da religionem puram: da politiam quietam! ut sapienter, sancte, tranquille, degamus in praesenti seculo, donec transferamur ad te: & cohabitemus tibi in beata, nunquam desitura, aeternitate tua! 33. O creator omnium, esto quoque miserator omnium! 34. Qui omnes radiis solis tui circumfulges externe, eosdem quoque omnes misericordiae tuae radiis circumfunde interne! 35. O amor! o bonitas! da sentire de te in bonditate! da querere te in simplicitate! da inuenire gratiam! 36. Domine misericordia tua in seculum! opera manuum tuarum ne despicias! 10/7/65

AMEN, AMEN, AMEN.

